

Літературна Чернігівщина

**Василь
Еллан-Блакитний**

Справжнє ім'я – Василь Михайлович Елланський (12. 01. 1894, смт. Михайло-Коцюбинське Чернігівського району – 04. 12. 1925, Харків) – поет, політичний і громадський діяч, один із організаторів літературного руху в Україні 20-х років.

**Аркадій
Казка**

Аркадій Васильович Казка (23. 09. 1890, смт. Седнів Чернігівського району – 23. 11. 1929, Одеса) – поет, перекладач, педагог. Закінчив Чернігівське реальне училище. Приятелював з Павлом Тичиною, відвідував літературні «суботи» у Михайла Коцюбинського. Якийсь час працював у Чернігові в земській управі. 10 вересня 1929 року арештований в Одесі, де працював, у справі Спілки визволення України. Загинув у тюрмі НКВС.

**Василь
Чумак**

Василь Григорович Чумак (07. 01. 1901, м. Ічня – 21. 11. 1919, Київ) – поет, публіцист, громадський і культурний діяч. Заарештований у Києві денікінською контррозвідкою за участь у організації повстання проти білогвардійців на Київщині. Розстріляний конвоем під час спроби втечі.

**Дмитро
Куровський**

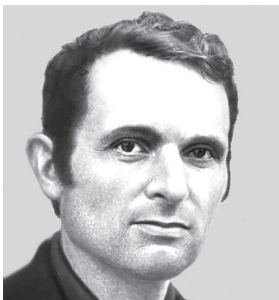
Дмитро Мусійович Куровський (04. 10. 1922, с. Мала Загорівка Борзнянського району – 16. 08. 1988, Чернігів, похований у рідному селі) – поет, прозаїк, член Спілки письменників України, лауреат обласної премії ім. Б. Грінченка. Учасник 2-ї світової війни. Учителював. Автор ряду поетичних книг, в тому числі для дітей, посмертно виданого автобіографічного роману «Недосвіт».

**Станіслав
Реп'ях**

Станіслав Панасович Реп'ях (14.05. 1938, Глухів, Сумська обл. – 29. 06. 2012, Чернігів) – поет, прозаїк, публіцист, літературний критик, перекладач, журналіст. Заслужений працівник культури України та Чуваської АРСР. Дитинство провів у с. Макіївка Носівського району, рідному селі батьків. Закінчив філологічний факультет Вінницького педінституту. З 1961 року мешкав у Чернігові. У грудні 1976 року очолив новостворену обласну організацію Національної спілки письменників України, де був головою понад 30 років. Працював у чернігівських газетах, на радіо. Видав десятки книжок поезії, прози, публіцистики.

**Володимир
Кезля**

Володимир Васильович Кезля (06. 02. 1937, с. Сибереж Ріпкинського району – 15. 03. 1984, там само). Прозаїк. Член СПУ (1977). Працював у колгоспі будівельником. Друкував оповідання, гуморески в обласних і всеукраїнських газетах і журналах. Автор книг «Червень, початок літа» (К., 1965; рос. перекл. – Москва, 1980), «Поворот сонця» (К., 1978). Писав про сільське життя у воєнні та повоєнні роки.

Валентина Громова – відома чернігівська журналістка і поетеса. Багато років відпрацювала на обласному радіо, вела літературно-мистецьку тематику. Авторка поетичних книжок «Любові вежі» та «Автобіографія душі». Членкиня Національної Спілки журналістів і Національної Спілки письменників.

Валентина ГРОМОВА

Осінньо-зимне

Осінь ніч-кравчиня
вже щодня
плащ світлий
підкорчує у дня.

Я слухаю музику тиші
на ноти покладену осінню.
Піано-піано. Тихіше
грає, піаністко непрошена.
В чотири руки з мовчанням
грає мені до світання.

У свій останній політ,
коли смеркне,
вирушають без парашутів
листочки-смертники.
Із дерев – стрімголов.

Не врятує її скальпель.
Пощастило одному.
Підхопили жіночі пальчики.

А ще недавно липень лопотів.
Зі мною разом літучку радів.
Минулось. Вечорами уже осінь
із цвітом липи чай розносить.

Айстри цвітуть уперше ніби,
як небо осіннє побачили.
І сонце вишило німб
узорами досі небаченими.

І все прадавнє й нове
з-під осені мідних брів.
І шеліт листя кленового
в безсоння моє забрів.

На семи вітрах
закружляла осінь.
В неї сонця вже не допросишся.
Від дощів нічим не відкупишся.
Крамарка хитра

все поскуплювала.
Горіхи, сливи, яблука й груші.
І наші ще літні, роздягнені, душі.

Хмари тануть морозивом білим.
Вустам – солодко.

Очам – забіліло.
Вітер осінній у сонячній пастці.
Зранку до вечора –
хмари пастиме.

А осінь лагідна – хоч до рани.
У крєдешині тонкому просинь.
Мені на шалик відмірять краму,
під новий плащик, випрошую –
в осені.

Мало кисню.
Сливи – кислі.
Душа кисне.
Вечір – прісний.
І світ – тісний

Падати боляче жолудям.
Скоро на дубі – жодного.
Збере горобина у кошик.
І в травах розсіє скошених.
Прихилиться нишком до дуба.
Шепне йому: – осінь, любий!

Дощить. Химерні золоті
кораблики
ледь виринають з темної води.
Сплавляє осінь листя,
ніби равликів.

Сама не відає, для чого? і куди?

Відлетіли на південь далекий
довгоногі мої лелеки.
На розхристаній, босій яблуні
червоніє останнє яблуко.

У льолі, ситцевій, тополя,
з головою непокритою,
попросила душу голу
уночі трішки зігріти.

Гарцюють в яблуках
червоних коні.
стоптали ще траву зелену
на осонні.

І продає жоржини жовті осінь.
Я не купила – дорого
так просить!

І небеса тремтять,
як на тоненькій волосинці.
Пожовклим смутком
листя сиплеться.

Розхлюпоють безсоння
з амфор ночі.
І куці дні дощі безжально
потолочать.

Тьмяніють дні осінньої пори.
І золоті – не золоті вже кольору.
І смутком оповиті їх відтинки,
мов очі у розлюбленої жінки.

У неба – мокре начиння.
Дощу собор відчинений.
Шепочеться ніч із собою.
Шепоче спішає з габою,
повною всячини всякої.
І дощ задрімав – ніяковіє.

Уже осінь
милостиню просить.
Клен-сиротина
напросивсь в поводири.

Судні дні – ходором.
По душах топчуться. Ходять.
Жужом наше віддзеркалення.
У безвість летим. Канемо.
І небо вслід – каменем.

Ще осінь не прощалася, як слід,
і не ступала на тоненький лід.
І в безнадійному
сумному передзимі
ще хтось чекає на слова
незимні.

Засніжило. І сад розплющив
очі ледь.
Закутався в пухнастий
білий плед.
А яблунька, що мама звала
пеленкою,
набрала снігу повну пелену.

Білі гардини зима пошла.
Війнула холодом осені за шию.
Осінь за сонце вчепилась чіпко.
Чолом притулилась
до небесного причілка.

І сонна жінка, як біла сніжинка,
в сорочці легенькій,
немов хмаринка,
опівночі виглянула в голубе вікно.
І пошептала із зимою хвилинку.
А ночі не спалося до світанку.

Вона підслухала й розкаже ранку.
Що сонна жінка, як біла сніжинка,
в сорочці легенькій,
немов хмаринка,
опівночі виглянула в голубе вікно.

Не шелесне листок.
Сонця не просить.
Срібне все й золоте – на друзки.
В жалобі просинь.
Прощається осінь.

Цілує берізка безлисті галузки.

Хмари сірі сунуть сувоями.
На плаху неба голівку свою
поклала хмарка рожева
заплагана,
сховавши в долонці
сонця клаптик.

А дні, як віджаті лимони.
Ні – кольору. Ні – смаку.
Скотилась сльоза несолена
з очей моїх – на щоку.
Насупилала брови просинь.
Дерева беззахисні й голі.
Осінь – уже не осінь.
Й зима ще не на престолі.

У білих зими палатах
дерева з діагнозом – анемія.
А я розмовляти з деревами вмю.
гладити гілочку. І втішати.

У безсніжжі.
На сірому роздоріжжі
заблукала.
І стала льодинкою
ніжністю.

На стелі – безсоння білого безмір.
Не спить. Калатає серце,
мов безмін.
Тиша, окреслена кімнати
параметрами.

Сон примостивсь
на віконній рамі.
Пірнула під ковдру ніч, як у мушлю.
Карета чекає. А я вже – сплю.

Не дописать. І – не стерти.
Рік новий на мольберті
із дивини, сонця й тіней.
Чудних кольорів сплетіння –
сірих. Чорнющих. І найясніших
долю нам уже, кожному, пише.

Чернігів.
Вересень – грудень, 2020.

Чернігівський обласний академічний музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка

Андрій Бакіров

Художній керівник – головний режисер, Заслужений артист України.

У 1983 р. закінчив акторський факультет Київського державного інституту театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого, після закінчення якого працював у Чернігівському облмуздрамтеатрі артистом драми. З 1989 по 1996 рр. – у Чернігівському облтеатрі для дітей та молоді.

З 1996 по 2002 р. працював режисером-постановником Чернігівського театру ім. Т. Г. Шевченка.

2010 р. А. Бакіров призначений на посаду художнього керівника – головного режисера театру ім. Т. Шевченка.

Успішна участь його вистав у Всесоюзному фестивалі класичної драматургії у Москві (Росія, 1990), Міжнародному театральному фестивалі «Херсонські ігри» у Севастополі (1997), Міжнародному фестивалі експериментальних театрів у Каїрі (Єгипет, 1997), Міжнародному Шекспірівському фестивалі у Гданську (Польща, 1997), Міжнародному театральному фестивалі, присвяченому 100-річчю від дня народження Федеріко Гарсія Лорки у Москві (Росія, 1997), фестивалі «Міжнародна Академія Мистецтв» в Одесі (1998) та багатьох інших.

За великі творчі досягнення А. Бакірова у 2001 р. було нагороджено премією «Експеримент» Спілки театральних діячів України, у 2005 р. – срібною медаллю Академії Мистецтв України, у 2012 р. присвоєно почесне звання «Заслужений артист України».

Вистава «Комедія помилок» (В.Шекспіра) у його постановці була відзначена серед кращих на фестивалі «Золоті оплески Буковини»-2015, а на XVIII Міжнародному театральному фестивалі «Мельпомена Таврії» (Херсон, 2016) здобула Гран-прі фестивалю.

У 2016 р. поставлена ним вистава «Ніч перед Різдом» за повістю М. Гоголя на фестивалі комедії «Золоті оплески Буковини» (Чернівці) стала переможцем у номінаціях «кращий режисерський задум та втілення» і «краще музичне вирішення вистави», а також «Кращий акторський ансамбль» – на Міжнародному театральному фестивалі «Біла вежа» (Брест, Білорусь).

За високі творчі досягнення А. Бакіров у 2016 р. був нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, а в 2017 р. – орденом «За заслуги» III ст.

У 2018 році найпрестижнішу театральну відзнаку Міністерством культури України – щорічну Премію імені Леся Курбаса присуджено А. Бакірову за постановку вистави «Вій. Докудрама» Н. Ворожбит за мотивами повісті М. Гоголя.

Валентин Судак

Народний артист України.

Закінчив театральну студію при Київському державному театрі опери та Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого. В театрі працює з

1971 року. Заслужений артист України (1996 р.). Народний артист України (2013 р.).

Серед ролей у минулі роки і в діючому репертуарі: Панасик – «Циганка Аза» та Левко – «Майська ніч» М. Старицького, Парис – «Ромео і Джульєтта» та Оберон – «Сон літньої ночі» В. Шекспіра, Тур – «Енеїда» І. Котляревського, Чебутикін – «Три сестри» А. Чехова, Андрій – «Живи і пам'ятай» В. Распутіна, Перлімплін – «Історія про щастя і біду та кохання у саду» за творами Ф. Гарсія Лорки, Платонов – «Яма» («Женя») за О. Купріним, Маркіз де Орсінь – «Мольєр» М. Булгакова, Жеронт – «Скапен», Дід Вятух – «Вій. Докудрама», Чуб – «Ніч перед Різдом», Егеон – «Комедія помилок», Доктор Гібс – «Наше містечко» Бартоло – «Шалений день, або Весілля Фігаро».

Любов Колесникова

Заслужена артистка України.

Лауреат премії Національної спілки театральних діячів України імені Марії Заньковецької (2010 рік).

У 2010 р. удостоєна мистецької премії імені Марії Заньковецької Національної Спілки театральних діячів України.

Серед ролей у попередні роки і в діючому репертуарі: Юнона – «Енеїда» І. Котляревського, Шанель – «Вісім люблячих жінок» Р. Тома, Одарка – «Фараони» О. Коломійця, Коробочка – «Мертві душі» М. Булгакова за поемою М. Гоголя, Емма Едуардівна – «Яма» («Женя») за О. Купріним, Терпелиха – «Наталка Полтавка» І. Котляревського, Секлита Лимериха – «За двома зайцями» за М. Старицьким, Баба Палажка – «Кайдашева сім'я» за І. Нечум-Левицьким.

Олександр Куковеров

Заслужений артист України.

В театрі працює з 1996 року. У 1987 році закінчив Дніпропетровське театральне училище, після чого працював у Чернігівському молодіжному театрі. Провідний майстер сцени.

Серед ролей у попередні роки і в діючому репертуарі: Деметрій – «Сон літньої ночі» В. Шекспіра, Тузенбах – «Три сестри» А. Чехова, Манілов – «Мертві душі» М. Булгакова за поемою М. Гоголя, Кароль – «Ідентифікація танго» («Кароль») С. Мрожека, Мольєр – «Мольєр» М. Булгакова, Дон Жуан – «Камінний господар» Лесі Українки, Стоміл – «Танго», Дядько Лев – «Лісова пісня», Аргант – «Скапен», Ничипір – «Пошилися у дурні», Князь – «Комедія помилок», Містер Уебб – «Наше містечко», Граф Альмавіва – «Шалений день, або Весілля Фігаро», Генрі Перкінс – «Смішні гроші», Джон Сміт – «Тато в павутинні».

Саронська квітка» Лесі Українки

Прем'єра в театрі – це завжди хвилювання, знайомство з новою творчою роботою. А прем'єрний показ вистави «Саронська квітка, або Інша сторона гриха» за творами Лесі Українки, що відбувся 22 грудня на Білій сцені театру, став подвійною прем'єрою. Адже вперше представляв свою роботу чернігівським глядачам молодий режисер Денис Федешов, нещодавно прийнятий до творчого складу театру.

В основу філософської притчі покладено драматичні поеми Лесі Українки на біблійні сюжети «На полі крові» та «Йоганна, жінка Хусова», в яких поетеса всупереч церковним догматам пропонує оригінальний погляд на постать Христа і його апостолів, переосмислює вплив на людську спільноту образу Месії, який особистим прикладом спонукав людей до правди й любові.

Оригінальним виявилось і режисерське рішення в просторі Білої сцени. Перші ряди глядацьких місць були розташовані півколом біля сценічного майданчика, завдяки чому глядачі ставали учасниками дійства. Герої звертали свій погляд на сцену з різних кутків залу.

У виставі грають семеро артистів, які здійснювали хороше супроводження та виконували різні ролі в обох сюжетних лініях: Прочанин і Публій – народний артист України Валентин Судак, Юда і Слуга Сабо – Петро Великий, Хуса – Микола Бичук, Йоганна – Катерина Ткачук, Прочанин і Мати Хуси – Світлана Бойко, Сабіна – Діана Лозовська, Марція – Тетяна Шумейко.

«Бо ми у цьому світі не забуді...»

Літературний журнал обласного радіо «Сонячні кларнети» виходив майже 40 років.

Ставала на крило весна тепер уже такого далекого 1979-го. Призначений за якихось три місяці до цього головою Чернігівського обласного телерадіокомітету Борис Наріжний підтримав ідею місцевих літераторів випускати щомісяця в ефір свої твори, тобто перейти від епізодичних літературних передач до системного ознайомлення слухачів області зі своїми здобутками. Така ідея давно носилася в повітрі. Трибуну для оприлюднення своїх творів хотіли мати і члени створеної у грудні 1976 року обласної письменницької організації, і численні початківці.

Тут потрібно дещо пояснити для сьогоденних читачів, насамперед молодих. У часи тоталітаризму випускати друкований журнал чи альманах без високого столичного дозволу заборонялося. А дозволи, як правило, давалися тим обласним письменницьким організаціям, які дислокувалися в містах, що мали так звані зональні книжкові видавництва. Видавництва ж були десь у чверті областей. Чернігів до числа обраних не належав. Формування радіограм було менш регламентованим. Цим і скористалися наші літератори та радіожурналісти.

Перший випуск радіожурналу прозвучав у березні 1979-го. Його провів відповідальний секретар обласної письменницької організації Станіслав Реп'ях, який, прочитавши добірку власних віршів, надав слово запрошеним до студії Кузьмі Журба, Олександрові Олійнику, Василеві Щербаносові та Василеві Струтинському.

Відтоді радіожурнал, якому після тривалих дискусій обрали назву «Сонячні кларнети», став виходити регулярно. Як відомо, запозичення заголовка книжки чи окремого твору плагіатом не вважається. А хто ж, як не земляки Павла Тичини, мають право скористатися його творчою знахідкою початку двадцятого століття?

На роль ведучого «Сонячних кларнетів» обрали Олександр Олійника, автора цих рядків, який певний час очолював обласне літературне об'єднання і опікувався літературною поштою в обласній молодіжній газеті. Від радіожурналістів куратором журналу став Петро Дідович, який незабаром був прийнятий до Спілки письменників і виріс до провідного прозаїка Придесення. Естафету опіки над літературним дітищем переймали наступні головні редактори обласного Михайло Магула та Олена Кияшко, яким певний час допомагав Василь Струтинський.

Враховуючи популярність «Сонячних кларнетів», про що свідчили численні письмові і усні відгуки слухачів, Борис Наріжний навіть пропонував випускати їх двічі на місяць. Але літератори самі відмовилися від такої привабливої пропозиції, аби не знижувати планку вимогливості до творів, представлених у журналі. Адже обласна письменницька організація на початку свого існування налічувала всього десяток членів. Книжки літераторів-земляків виходили рідко, бо випускати їх чернігівцям було дозволено тільки в Києві. Та й то після суворого добору. Далеко не завжди при тому на перше місце ставилася художня вартість творів. Якщо вірші чи проза комусь із рецензентів здавалися архаїчними, занепадницькими, не дуже ідейними, тобто такими, що мало наголосували на провідній ролі компартії

у житті радянського народу, рукописи безжалюбно бракувалися.

Звичайно, до радіожурналу брали не тільки те, що вже знайшло місце в книжках чи періодиці. Але графоманським писанням ставився заслін. До того ж відразу вирішили, що радіожурнал буде українськомовним. На закон про державність української мови не чекали. Твори літераторів області, що писали російською (а таких було немало), давали в перекладах. Так само, як і вірші чи прозу гостей, яких стало особливо багато на Придесенні, коли область стала ареною літературного свята «Чуття єдиної родини». На ньому протягом 1977 – 1996 років перебули представники мало не всіх республік колишнього Союзу, потім – незалежних держав.

Через чверть століття від часу виходу в ефір першого випуску «Сонячних кларнетів» підбили проміжні підсумки корисної для літераторів і шанувальників красного письменства роботи. Ювілей було урочисто відзначено в літературно-меморіальному музеї-заповіднику Михайла Коцюбинського.

Неважко підрахувати, що 25 років – то три сотні місяців. Ото стільки на той час звучав радіожурнал. Мінялися його позивні, диктори, які читали перед мікрофоном твори тих авторів, які з різних причин не могли це зробити особисто, зростала письменницька організація, але незмінним зоставлявся українськомовний статус журналу, його чітка періодичність, намагання не допускати в ефір слабких у художньому відношенні творів.

Часи змінилися. У незалежній Україні письменники, як і всі громадяни, мають право сповідувати різні політичні погляди, зникла офіційна цензура. Це, звичайно, сприяє розвитку творчості. Щоправда, з'явилися й деякі незнані раніше проблеми. Зменшилися державне забезпечення випуску книг. Остання обставина ще більше піднесла роль радіожурналу, адже для оприлюднення творів на його сторінках не треба ніяких фінансових затрат.

На обласному радіо, яке наближається до століття свого заснування, не було жодної такої довговічної передачі, як «Сонячні кларнети». Це породило навіть ідею випустити довідник про його авторів, оскільки сценарії усіх випусків журналу збереглися. А в комп'ютерній пам'яті – аудіоверсії «Сонячних кларнетів», починаючи від 2005 року. Своє символічне плече підставив колегам журнал «Літературний Чернігів», опублікувавши відомості про авторів радіожурналу, вказавши, коли і які їхні твори були оприлюднені через радіожурнал. Але...

Не буває радощів без печалі. Через певні організаційні зміни, викликані перепідкорядкуванням обласних телерадіокомітетів безпосередньо столиці, стало менше можливостей для самостійних проєктів, народжених на місцях. Тож «Сонячні кларнети» востаннє прозвучали в ефірі 2018 року, проіснувавши рівно 39 років.

Хай же згадкою про цей цікавий (за відгуками слухачів) радіожурнал стане заголовок цієї публікації, що повторює назву липневого 1995 року випуску «Сонячних кларнетів», присвяченого творчості одного з їх авторів, лауреата Шевченківської премії Євгена Гуцала.

Олександр ОЛІЙНИК

Цензура в СРСР

Історичні передумови

Заборона на читання певних книг з'явилася на Русі, починаючи від хрещення Русі (перший «Список відречених книг», що зберігся, датується 1073 роком).

Власне цензура, спочатку релігійна, а потім і світська, існувала в Росії від другої половини XVI століття, коли з'явилося книгодрукування. До останньої чверті XVIII століття фактично існувала монополія держави на друк книг.

Незважаючи на всі перепони, в 1901 – 1916 роках у Росії друкувалося 14 тисяч періодичних видань, з них 6 тисяч – у Петербурзі й Москві. Цензура в дореволюційній Росії була суворою, але в Радянському Союзі вона стала всеосяжною.

Введення цензури в Радянській Росії

Жорстка цензура була введена більшовиками незабаром після захоплення влади. Були захоплені друкарні, припинено друкування «буржуазних» газет.

Уже 27 жовтня (9 листопада) 1917 року, тобто через день (!) після перемоги Жовтневого перевороту, більшовицький уряд – Раднарком видав «Декрет про пресу», відповідно до якого закривалися газети, невгодні владі. На підставі Декрету від жовтня 1917-го по червень 1918-го були закриті або припинили існування більше 470 опозиційних газет.

28 січня 1918 року Раднарком ухвалив декрет «Про революційний трибунал преси», згідно з яким за «контрреволюційні виступи» накладалися різні покарання – від штрафу і закриття газети до позбавлення політичних прав або свободи.

У 1918 – 1919 роках конфіскували всі приватні друкарні й паперову промисловість, жоден орган друку вже не міг з'явитися без дозволу уряду.

Централізація цензури

У 1920-ті роки розрізнені органи цензури були централізовані. Головним із них став «Головліт» – Головне управління у справах літератури і видавництва. Створена в ці роки система цензури проіснувала без принципних змін до самого розпаду Радянського Союзу.

Цензурні обмеження посилювалися. Відбувалося впровадження співробітників ОГПУ (каральний орган, продовжувач ЧК) в середовище літераторів для виявлення і припинення публікації «антирадянських» творів. Заборонялося поширювати інформацію про концтабори, аварії поїздів, страйки, антирадянські виступи, багато чого іншого.

Були взяті під контроль репертуари театрів, лекції в сільських клубах і навіть стінгазети. У 1929 році Головліт наказав навіть погоджувати з його органами проведених танців.

Формально Головліт підкорявся Наркомосвіти, а від 1946 року – Раді Міністрів СРСР, але фактично цензура від перших днів контролювалася партійними органами. Після утворення СРСР Головліт організував місцеві структури.

9 лютого 1923 року в рамках Головліту був створений Голов-репертком для контролю за всіма видовищними заходами.

У 1925 році під грифом «Цілков-таємно» Головліт випустив перший «Перелік відомостей, що становлять таємницю і не підлягають поширенню з метою охорони політико-економічних інтересів СРСР». Текст містив 96 пунктів. Окрім переліку, випускалися циркуляри із вказівкою щодо заборонених тем. Їхня кількість швидко зростала. У документі, з яким працювали цензори в останні роки існування СРСР, налічувалося 213 параграфів, у кожному з них – по 5, 6, а то й 12 пунктів.

Надалі з'явився термін «залітувати» – завітати в цензора Головліту, отримати дозвіл на публікацію. «Літування» проходили всі книги, журнали, сценарії кінофільмів. Невгодні владі фрагменти вилучалися, що часто погіршувало художню цінність твору. Оригінальні і творчі знахідки могли бути представлені цензурою як натяки на помилки існуючої влади, замасковану критику або сатиру.

«Без дозвільної візи органів Головліту не міг з'явитися жоден друкований твір, аж до поштової марки, візитної картки, сірничкової наклейки і запрошення». (Арлен Блюм, «Радянська цензура в епоху тотального терору»).

Створення спецхранів

На початку 1920-их років розгорнулося масове очищення бібліотечних фондів від «ідейно чужої» літератури. Активною діячкою цієї кампанії була дружина Леніна Надія Крупська.

Спочатку книги просто знищувалися, але до 1926 року у великих бібліотеках створили так звані «спецхрани» – відділи, куди за розпорядженням цензурних органів поміщали книги і періодичні видання, які можна було надавати тільки за спеціальним дозволом.

Масштаби радянських спецхранів були просто велетенськими: в деяких з них до кінця 1980-их знаходилося до півмільйона книг і періодичних видань.

Передачі до спецхранів підлягали твори репресованих авторів. Особливо упередженої оцінки зазнавали іноземні друковані видання. До числа закритих для загального використання належали більше 400 провідних політичних західних газет і всі видання емігрантів незалежно від змісту.

Будь-яка іноземна література ділилася на дві великі категорії: для загального користування – до відкритого поширення в магазини, бібліотеки і т. д. і до закритого для загального користування. При цьому згодом виділили чотири рівні доступу до літератури закритої категорії: «1с», «2с», «3с» і «4с».

Рівень доступу «1с» мали спецхран ЦК ВКП (б) (ЦК КПРС), органів держбезпеки, бібліотеки імені Леніна. Спецхрани нижчого рівня отримували вже не всю літературу. Наприклад, до фондів категорії «4с» (це, приміром, спецхран Академії наук СРСР) потрапляла тільки чверть літератури, що надходила в країну і була заборонена до загального користування. До середини 1960-их років у спецхрані РАН перебували 24433 одиниці зберігання.

Позначку про рівень доступу проставляв цензор Головліту.

Спеціальне дослідження літератури, яка опинилася в спецхрані бібліотеки імені Леніна, виявило такі групи видань:

1. Російські видання кінця XIX – початку XX століття і російська радянська література таких авторів, як Анна Ахматова, Осип Мандельштам, Михайло Булгаков, Ігор Сіверянин, Олексій Ремізов, Федір Сологуб і т. п.

2. Зарубіжна література XX століття, яка рідко публікувалася в СРСР; такі автори, як Марсель Пруст, Джон Дос Пассос та інші.

3. «Тамвидав» – роботи заборонених росіян і радянських авторів, видані за кордоном (Олександр Солженіцин, Борис Пастернак, В'ячеслав Іванов та ін.)

4. Книги релігійного змісту (Біблія, Коран, Талмуд); роботи російських релігійних філософів.

5. Книги західних філософських напрямів і психології.

Окрім цього, до спецхрану надходила і наукова література з біології, ядерної фізики, психології, соціології, кібернетики, генетики.

Охорона державної таємниці

13 жовтня 1921 року Декретом РНК був затверджений «Перелік відомостей, що становлять таємницю і не підлягають поширенню». Відомості поділялися на дві групи – військового і економічного характеру. 30 серпня 1922 року Секретаріат ЦК РКП (б) ухвалив постанову «Про порядок зберігання і руху секретних документів». Цим документом уперше передбачалося створення секретних частин в установах для організації і ведення секретного діловодства.

24 квітня 1926 року Раднарком затвердив новий відкритий «Перелік відомостей, що є за своїм змістом державною таємницею». Відомості були розділені вже на три групи: військового характеру, економічного, іншого характеру.

У найбільших наркоматах були створені секретні відділи, в інших – секретні частини, в дрібніших організаціях – секретні відділення.

1929 року контроль щодо дотримання вимог секретного діловодства був покладений на низові відділи ОГПУ.

Цензура в період 1930 – 1953 рр.

Цей період у розвитку радянської цензури називають «епохою тотального терору», «тотальної партійної цензури». У ті роки остаточно склалася багаторівнева система цензури – від самоцензури до партійного контролю за цензорським апаратом. Цензурної заборони зазнавали не лише будь-які твори репресованих авторів, а й навіть згадки про них. Цілі напрямки в науці (особливо в гуманітарній сфері) виявилися під заборонаю.

До війни

5 вересня 1930 року Політбюро ЦК ВКП (б) ухвалило рішення, згідно з яким був створений інститут уповноважених Головліту при державних і громадських ви-

давництвах, радіомовних організаціях, телеграфних агентствах, поштамтах і митницях. Кількість уповноважених визначалася Головлітом, але утримувалися вони за рахунок тих організацій, при яких діяли. Від 1931 року за пропуск до друку секретних, «антирадянських або тих, що спотворювали радянську дійсність» матеріалів уповноважені несли відповідальність аж до кримінальної.

На початку 1930-их років були заборонені згадки про голод у СРСР, про стихійні лиха і навіть погану погоду. У той період ввели заборону на будь-яку інформацію про прояви антисемітизму в СРСР, а антисемітизм у дореволюційний період вважали виключно як провокаційний царським урядом. У результаті видане 1937 року оповідання Олександра Купріна «Гамбрінус» у зібранні творів письменника було опубліковане з купюрами.

Чищення бібліотек продовжувалося. За один тільки липень 1935 року «500 перевірених комуністів Ленінграда перевірили 1078 бібліотек і книжкових магазинів, вилучили близько 20 тисяч книг, які були спалені на сміттєспалювальній станції» (Арсен Блюм).

У 1937 – 1938 роках політика цензури змінилася: якщо раніше контролювався зміст книг на предмет ідеологічних розбіжностей з політикою партії, то далі основою для вилучення книги у спецхран стала особа автора. Якщо автор потрапляв до списків «ворогів народу», його книги негайно вилучалися з бібліотек. Характер видання не мав при цьому жодного значення – вилучалася будь-яка література, включно з науково-технічною. Окрім вилучення самих книг, знищувалися посилання з інших видань і просто згадки цього прізвища.

За 2 роки з бібліотек і книжоторгової мережі було вилучено 16 453 найменування книг загальним накладом 24 138 799 екземплярів. Перші такі акції відбувалися від 1933 року.

До кінця 1930-их років Головліт контролював 70 000 бібліотек, близько 1800 журналів, задалегідь цензурував майже 40 000 назв книг загальним накладом близько 700 млн екземплярів. Штат Головліту 1938 року складав 5800 осіб.

Після укладення пакту Молотова – Ріббентропа з бібліотек була вилучена антифашистська література, з репертуарів театрів і кінопрокату зняті твори з критикою фашизму. Критика Гітлера й інших нацистських лідерів, яка публікувалася до серпня 1939 року, була заборонена. Більше того – під заборонаю виявилися твори про російсько-прусську війну і будь-які інші згадки про війни між Росією і Німеччиною в історії. Заборону зняли тільки після початку Великої Вітчизняної війни.

Під час війни

25 червня 1941 року постановою РНК СРСР населенню було наказано здати наявні радіоприймачі і радіопередавачі на тимчасове зберігання до органів Всесоюзного радіокомітету (фактично – в найближче поштове відділення). Натомість видавалася розписка, згідно з якою після

війни або повертали здане, або видавали інший приймач аналогічного класу, або виплачували грошову компенсацію. Приймачі, встановлені в організаціях, закріплювалися за конкретною особою, яка несла відповідальність за зміст передач, що прослуховувалися.

16 грудня 1943 року наказом народного комісара оборони № 0451 було введено «Положення про військову цензуру в Червоній Армії (на військовий час)». У положенні вказувалося, що «Органи військової цензури Червоної Армії здійснюють контроль за змістом усіх друкованих видань, радіопередач і фото-кінопродукції, стежачи за тим, щоб ці органи пропаганди не були засобом для розголошення військової таємниці».

Цензурну роботу оголосили секретною: «Всі цензурні зміни, викреслювання і вилучення можуть бути відомі, окрім цензора, тільки редакторів, його заступників і їхнім прямим начальникам».

Публічна згадка про існування цензури в СРСР заборонялася.

Після війни

Після закінчення військових дій знову розгорнулося ідеологічне чищення. Наприклад, 1946 року була заборонена «Чорна книга» Іллі Еренбурга і Василя Гроссмана – перший документальний твір про злочини німецьких окупантів проти єврейського населення СРСР.

На початку 1950-их років у Ленінграді пройшла широкомасштабна цензурна акція: вилучалися твори нещодавно репресованих у «Ленінградській справі» авторів, а крім того, матеріали, пов'язані з ленінградською блокадою. Зокрема була вилучена книга Ольги Берггольц «Говорить Ленінград», видана 1946 року.

До 1947 року у складі Головліту було 7 відділів, з яких один займався охороною військових і державних таємниць, ще один контролював інформацію іноземних кореспондентів, що відправлялися із СРСР, а інші 5 займалися ідеологічною цензурою всередині СРСР.

Після війни на екранах кінотеатрів деякий час демонструвалися так звані «трофейні фільми», надалі твори Голлівуду зникли з екранів, і з усієї світової кінопродукції радянський глядач міг знайомитися лише з французькими комедіями та індійськими мелодрамами. Утім, і «кінотрофеї» були задалегідь відцензуровані, частину пропонуєних фільмів не допускали до показу, частину перемонтували, в частині змінені субтитри. А довоєнний фільм «Звіяні вітром» радянський глядач зміг побачити тільки 1990 року.

Схожа доля спіткала другу серію картини «Іван Грозний» Сергія Ейзенштейна, яка була заборонена до показу через незадовільне відображення офіційної історичної доктрини і виїшла на екрани тільки 1958 року.

З 1932 по 1952 роки включно Головліт СРСР і його місцеві відділення видали 289 списків, бібліографічних покажчиків і наказів на вилучення друкованих видань із загального ко-

Цензура в СРСР

3 Партийний контроль

Найбільш виразне пряме партійне втручання в роботу цензури розпочалося від 1925 року і різкими темпами посилювалося в 1930-ті. З'явився ряд постанов ЦК ВКП (б): «Про політику партії в сфері художньої літератури» (1925), «Про видавничу роботу» (1931), «Про перебудову літературно-художніх організацій» (1932), «Про видавництво дитячої літератури» (1933), «Про літературну критику і бібліографію» (1940), а також ряд постанов у період з 1946-ого по 1948 рік (зокрема, постанова «О журналах «Звезда» і «Ленинград»).

Місцеві органи видавали власні цензурні вказівки.

Цензура і репресії

Цензори тісно співпрацювали з органами безпеки. Начальник Головліту (1935 – 1938) Сергій Інгупов писав ще 1928 року: «Критика повинна мати наслідки! Арешти, судову розправу, суворі вироки, фізичні і моральні розстріли».

Самі цензори також зазнавали репресій: 1937 року десятки працівників апарату Головліту були заарештовані, а начальник організації Сергій Інгупов невдовзі розстріляний. Як «ворогів народу» викрили також начальників Головлітів Грузинської, Азербайджанської і Української РСР. Цензорський корпус за роки великих чисток оновився практично повністю.

У подальші роки одним з істотних елементів цензури стали статті Кримінального кодексу РРФСР № 70 («антирадянська агітація і пропаганда») і № 190-1 («поширення завідомо неправдивих вигадок, що порочать радянський лад») і аналогічні їм статті КК союзних республік. За цими статтями, за даними КДБ СРСР, з 1958 по 1966 роки було засуджено 3448 осіб, а з 1967 по 1975 роки — ще 1583 особи. Усього за обома цими статтями з 1956 по 1987 роки було засуджено 8145 осіб.

Цензура 1953 – 1966 років

Після смерті Сталіна сталося незначне загальне послаблення цензурних обмежень (так звана «Хрущовська відлига»), проте пізніше, приблизно у 1964 – 1966 роках, заборони знову посилилися.

Засудження культу особи Сталіна на XX з'їзді КПРС 1956 року багато хто в країні сприйняв як початок демократизації і свободи.

Головною платформою прибічників «відлиги» став літературний журнал «Новый мир». Деякі твори цього періоду здобули популярність і на Заході, в тому числі роман Володимира Дудинцева «Не хлебом единым» і повість Олександра Солженіцина «Один день Івана Денисовича». Іншими значними представниками періоду відлиги були прозаїки і поети Віктор Астаф'єв, Володимир Тендряков, Белла Ахмадуліна, Роберт Рождественський, Андрій Вознесенський, Євген Евтушенко.

Статус Головліту (який на той час уже називався ГУОТ — «Головне управління з охорони вій-

ськової і державної таємниці при Раді міністрів») був знижений — його перевели в підпорядкування Держкомдруку.

Скоротили кадри в цензурі, зокрема були ліквідовані цензори при редакціях, які існували за рахунок газет. Книжки реабілітованих авторів почали переміщатися зі спецхранів до відкритих фондів. Зокрема, в Центральному державному архіві літератури і мистецтва до відкритих фондів передали близько 30 тисяч архівних справ, у тому числі матеріали Бабеля, Бальмонта, Замятіна, Мейсрхольда, Мерещковського, Пильняка, Розанова, Сіверянина, Ходасевича і багатьох інших.

Надалі, після 1961 року, окремі документи з уже переданих на загальне зберігання знову повернулися до спецхрану.

У 1957 році був створений Державний комітет з радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів СРСР. Таким чином, до сфери цензури було внесено новий засіб поширення інформації, що розвивається в СРСР, — телебачення. Цензура охоплювала і кінематограф, і музику. Усі нові фільми, передачі, концертні програми і вистави повинні були проходити затвердження художньої ради.

Після зняття Микити Хрущова з посади першого секретаря ЦК КПРС і приходу до влади Леоніда Брежнєва 1964 року політика відносно відкритості й демократизації почала згортатися.

Важливим вододілом став арешт письменників Андрія Сінявського і Юлія Даниєля, що публікували на Заході свої твори, які через цензурні обмеження не могли опублікувати в СРСР. Судовий процес над ними й суворий вирок багато хто в країні і за кордоном визнав політичною розправою. Листи на захист Даниєля й Сінявського підписали більше 60 членів Спілки письменників СРСР.

Період 1966 – 1986 років

Цензура епохи застою знову стала невід'ємним елементом радянської пропагандистської машини. Головною функцією Головліту був не захист державних і військових таємниць, а реалізація ідеологічних рішень ЦК. Відбувся прихід до цензури нових кадрів, переважно з вищою гуманітарною освітою. Весь цей час (1957 – 1986) Головліт очолював Павло Романов.

У зв'язку з посиленням ідеологічного контролю Головліт знову повернули під пряме підпорядкування Ради Міністрів — постановою від 18 серпня 1966 року. Змінилися принципи взаємодії Головліту з підвідомчими організаціями: діячі мистецтва представляли свої твори в профільні організації — Спілки письменників, художників, скульпторів, редакції газет і журналів. Звідти твори надходили на узгодження до Головліту. Самим цензором контактувати з авторами суворо забороняла відомча інструкція.

Цензори перетворилися на міфічні законспіровані фігури, на яких можна було посылатися (та й то лише усно, а не письмово), але яких ніхто не бачив.

У інструкціях Головліту з'явилася заборона на тему сталін-

ських репресій. Інформація про «місця ув'язнення» була віднесена до сфери державної таємниці.

У цей період на телебаченні скоротилося до мінімуму пряме мовлення, майже всі передачі проходили ретельний монтаж і попередню цензуру.

Наприкінці 1960-их років під час загострення відносин із Китаєм через острів Даманський Головліт отримав інструкції про додаткові цензурні обмеження: були заборонені всі публікації, що стосувалися далекосхідних економічних показників — від випуску текстилю до вилуви риби. Розпорядження скасували після поліпшення обстановки на радянсько-китайському кордоні.

Масовим культурним явищем цього періоду була невідцензура авторська пісня, що поширювалася усно і на магнітофонних записах. Найбільш відомим представником цього жанру був поет і актор Володимир Висоцький.

15 вересня 1974 року розігнали так звану «Бульдозерну виставку» московських художників-авангардистів. Причина розгону — розбіжність з офіційно підтримуваним стилем соціалістичного реалізму.

Цензура в музиці

Усі пісні, що виконувалися в СРСР, підлягали попередній цензурі, програми концертних виступів затверджувалися окремо від текстів музичних творів.

Оскільки в 1960-их роках почав формуватися жанр молодіжної музики нового напрямку — передусім рок-музика, він тут же був узятий під суворий державний контроль шляхом створення професійних вокально-інструментальних ансамблів (ВІА). Сувору цензуру проходив і сам репертуар. Він міг бути народним (народні пісні чи пісні, написані під народні мотиви) або естрадним. Це ж стосувалося і самодіяльних ансамблів. Таким чином цензура протиставляла радянські ВІА західним рок-групам з їхньою «агресивною музикою». Рок-музиканти, що намагалися створити саме рок-групи, зазнавали переслідувань. Наприклад, Юрію Шевчуку 1983 року в Уфимському відділенні КДБ пропонували дати підписку про те, що він «ніколи більше не виконуватиме, не записуватиме і не створюватиме своїх пісень».

Іноді жорстка цензура давала послаблення і пропускала «неформатні» музичні напрями і їх виконавців. Зокрема, така тимчасова «свобода творчості» почалася напередодні Літніх Олімпійських ігор 1980 року, коли численним зарубіжним гостям потрібно було показати прогресивність і деяку свободу радянського ладу. Тоді ж був проведений у СРСР один із перших офіційних рок-фестивалів «Весняні ритми. Тбілісі-80».

На цій хвилі в репертуарах багатьох ВІА і композиторів почали з'являтися композиції в стилі диско, поп-року і електронної музики.

Водночас з'явилися і перші дискотеки в СРСР. Із поширенням молодіжних дискотек виникла проблема контролю за зарубіжною музикою, що виконувалася там, поширювалася на магнітофонних стрічках.

Лише після проголошення курсу «перебудови» і «гласності» музична цензура ослабла. Вишли з підпілля багато рок-груп, стали з'являтися численні поп-виконавці й поп-групи.

Війна в Афганістані

Аж до другої половини 1980-их років у радянських засобах масової інформації публікувалися вкрай скупі повідомлення про участь Радянської Армії в бойових діях на території Афганістану. ЗМІ могли повідомляти «окремі одиничні факти (не більше одного на місяць) поранень або загибелі радянських військовослужбовців при виконанні військового обов'язку, відбиття нападу повстанців, виконання завдань, пов'язаних із «наданням міжнародної допомоги афганському народу».

Цей же документ забороняв публікацію у відкритих виданнях інформації про участь у бойових діях радянських підрозділів від роти і вище, про досвід бойових дій, а також проведення прямих телерепортажів із поля бою.

Глушіння зарубіжних радіостанцій

У 1940-і роки, у зв'язку з початком роботи зарубіжних радіостанцій, що вели передачі російською мовою і мовами народів СРСР («Радіо Свобода», «Голос Америки», «Німецька хвиля», «Російська служба Бі-Бі-Сі» та інших), невідкладним обмеженням радянської цензури, а також появою в населення великої кількості короткохвильових радіоприймачів, у СРСР почали застосовувати масове глушіння цих радіостанцій за допомогою потужного радіоелектронного устаткування («глушилок»). Радянська мережа радіоглушіння була найпотужнішою у світі. Відомості з використання відповідних радіотехнічних засобів належали до державної таємниці.

Ще одним зі способів обмеження доступу радянських громадян до інформації «ззовні» було обмеження виробництва радіоприймачів із діапазонами хвиль, коротших за 25 м. Радянські приймачі з цими діапазонами від середини 1950-их рр. йшли переважно на експорт і в Радянському Союзі продавалися дуже рідко. Тому в СРСР особливо цінувалися імпортовані приймачі з КВ-діапазонами, а також майстри, які могли перелаштувати приймач на високочастотний діапазон.

Радянський метод цензури в «країнах народної демократії»

У країнах Східної Європи також широко використовувався радянський досвід інформаційної блокади. З цією метою була реалізована система заборонних і обмежувальних заходів — від введення політичної цензури, ліквідації культурно-інформаційних центрів, бібліотек, інститутів західних країн до заборони вільного пересування іноземних громадян. Особливе значення надавалося глушінню радіостанцій капіталістичних держав, а від 1948 року — і Югославії.

Перебудова і послаблення цензури

У період перебудови СРСР, що розпочався від 1985 року і закінчився розпадом країни 1991 року, цензура поступово ослаблялася, зійшовши до 1991 року майже нанівець.

Послаблення цензури проявилось в декларуванні керівництвом СРСР від 25 лютого 1986 року політики «гласності». У доповіді XXVII з'їзду КПРС М. Горбачов сказав: «Принциповим для нас є питання про розширення гласності. Це питання політичне. Без гласності немає і не може бути демократизму, політичної творчості мас, їх участі в управлінні».

Це означало можливість обговорювати багато раніше заборонених тем, критикувати ті чи інші органи влади. Зокрема, в засобах масової інформації з'явилися публікації про зловживання партійних і державних чиновників, про економічні труднощі й товарний дефіцит, про негативні соціальні явища (наприклад, про наркоманію і проституцію), про музичні та інші субкультури в молодіжному середовищі.

Згідно з постановою ЦК КПРС від 25 вересня 1986 року було ухвалено рішення припинити глушіння передачі одних зарубіжних радіостанцій («Голос Америки», «Бі-Бі-Сі»), але посилити глушіння інших («Свобода», «Німецька хвиля»). Повністю глушіння зарубіжних радіостанцій у СРСР припинили 30 листопада 1988 року.

1987 року взялася до роботи Міжвідомча комісія, очолювана Головлітом СРСР, яка почала перегляд видань з метою передачі їх із відділів спеціального зберігання до «відкритих» фондів. У той час фонд відділу спеціального зберігання Державної бібліотеки ім. В. Леніна налічував близько 27000 радянських і 250000 іноземних книг, 572000 номерів іноземних журналів, близько 8500 річних комплектів іноземних газет. У спецхрані Центрального державного архіву літератури і мистецтва до початку 1985 року було близько 150 тисяч одиниць зберігання.

1988 рік став проривом у публікації безлічі раніше заборонених авторів. Зокрема, були надруковані романи «Архіпелаг ГУЛАГ» Олександра Солженіцина, «Доктор Живаго» Бориса Пастернака, «Життя і доля» Василя Гроссмана та інші.

12 червня 1990 року Верховна Рада СРСР ухвалила Закон СРСР «Про пресу й інші засоби масової інформації», в якому було прямо вказано, що «цензура масової інформації не допускається».

9 липня 1990 року вийшов наказ Головліту «Про ліквідацію спецхрану», в якому пропонувалося передати всі книги до загальних фондів.

13 квітня 1991 року Головліт був скасований постановою Кабінету Міністрів СРСР з передачею його функцій Міністерству інформації і преси СРСР. Але події розвивалися надто швидко.

Створене 25 липня 1991 року при Міністерстві інформації і преси СРСР «Агентство із захисту державних секретів у засобах масової інформації» проіснувало рівно три місяці й було ліквідоване.

Закінчення
в наступному номері

Роман Олесея Гончара «Собор»

У січні 1968 року, в першому номері столичного журналу «Вітчизна», головному часописі Спілки письменників України, вийшов роман Олесея Гончара «Собор».

Того ж року він був виданий окремими книжками в головному спілчанському видавництві «Радянський письменник» і не менш престижному – «Дніпро». Тиражі журналу й цих книг, як і належить у ті «читаючі» й майже ще дотелевізорні часи, були, як на нашу пору, фантастичними: в «Радянському письменнику» – 115 тисяч, у «Дніпрі» – 300 тисяч!

Роман викликав оглушливий резонанс у суспільстві, офіційно був визнаний «антирадянським», і потім майже 20 років його не видавали.

Про всю цю колотнечу довкола роману – трохи нижче. А зараз про головного героя твору – сам собор. Так, саме собор, старовинний, козацький, дерев'яний, унікальної архітектури.

У романі чітко окреслені місце дії. Це околиця Дніпропетровська, його передмістя, робітниче селище, яке автор умовно назвав Зачіплянка, але реально – це селище, теж передмістя, Ломівка, де 3 квітня 1918 року народився письменник.

Прототип собору – знаменитий Троїцький собор у місті Новомосковську. Тут, поблизу собору, теж певний час мешкав письменник. А самі міста Дніпропетровськ і Новомосковськ не просто поєднані, а навіть якось «переплутані» в історії. Вважається, що виникли у XVIII столітті. Причому Дніпропетровськ (до революції – Катеринослав, нині Дніпро) спершу розташовувався далі від річки Дніпро, на її лівому березі. Але потім, через затоплення цього низового берега, місто було перенесено на вищий правий берег. У свою чергу, лівобережне повітове місто перемістило трохи далі від ріки, на місце давнього козацького поселення Самар (або Самара, за назвою тутешньої річки). Певний час називалося саме так, потім – Новоселиця. Але 1794 року указом імператриці Росії Катерини Другої місту була дана назва Новомосковськ.

Принагідно: якщо стосунки з Росією, Москвою, і далі йтимуть ось так, війною, то постане питання про перейменування і Новомосковська – вже не «декомунізація», а «демосковизація». І тут, можливо, згодяться якісь старі назви, хіба окрім Самари, бо саме в Росії є таке місто на Волзі.

Цей географічний відступ ось до чого. Річ у тому, що, говорячи зараз про особисте сприйняття творчості Гончара й «Собору», маю сказати, що сам СОБОР я сприймав дуже зримо, ще до прочитання роману, але точно в той самий час його виходу. У листопаді 1967 року я був призваний до армії. Перші віпроку служив у Горьківській області, в артилерійській бригаді. Одночасно це була навчальна частина (як говорили – «учебка»), тобто шко-

ла сержантів. Після її закінчення, тобто після піврічної служби, ми, сержанти-артилеристи, далі мали служити «від Москви до Москви», по всьому Союзу, від Балтії до Сахаліну. Мені та ще кільком однополчанам пощастило: нас направили в місто Новомосковськ. Там я і прослужив в артилерійському полку сержантом, командиром відділення, постріляв з усяких гармат на полігонах (між іншим, їздили на навчання й на Чернігівщину). І служба ця тривала від травня 1968-го до самої демобілізації на початку грудня 1969-го.

Після суворого, морозяного Поволжя ми потрапили в український рай. Чарівне саме місто над Самарою, попри значну індустріалізацію, все ж типове українське південне провінційне місто. Утім, немале, десь як Ніжин за населенням. Благодатний край, трохи південніше середини України, край, де росло й росте все. Уперше в житті я побачив виноградники, а ще – як навіть по узбіччях доріг ростуть не лише звичайні дерева, а й плодови – шовковиці й навіть абрикоси, тоді ще дивина на Придесенні.

Про історію України й міста, де прослужили понад півтора року, ми майже нічого не знали. Бо була тоді єдина радянська історія. Тим паче ніхто б не заглиблювався в тамтешню історію – краю, де колись буяла козацька слава, недалеко від Запорізької Січі, та й обоє згаданих міст заснували запорожці.

Коли виходили в місто у службових справах або у відвідини, у звільнення, ми дуже часто бачили собор. Знали, що він не діючий, бездоглядний. Але кожного разу, проходячи площею повз нього, мимоволі милувалися цим шедевром дерев'яної архітектури, спорудженим без жодного гвіздка.

Олесея Гончара я читав ще до армії, в школі, – роман «Таврія», що вийшов 1952 року, ця книжка була в нас удома. Твір дуже сподобався соковитістю оповіді, характерами героїв. Але коли я почитав видане за кілька років продовження діалогії – роман «Перекоп», враження було вже ніяким. Чи від того, що «додавання» до написаного знижує перший рівень, чи від політичної заангажованості цієї оди Жовтневій революції, критики українського націоналізму. Втім, останнього я, мабуть, не дуже розумів, забамбулений (вираз Лева Лук'яненка) радянською пропагандою. Але просто не сподобалося.

Роман «Прапороносці» (1946 – 1948 рр.), яким Гончар потужно увірвався в літературу, пізніше ми «проходили» в школі й університеті, читаючи «по діагоналі» цю оду, з одного боку, «красі вірності» української (чи радянської) людини, з іншого – «визвольного походу» Радянської Армії в Європу. Походу, що визволив кілька її країн від кількарічного нацистського ярма, щоб накинути на 40 злишком років радянське.

І ось – роман «Собор», потрапивши в суспільному болоті, коли на той час, на 1968 рік, давно завершилася хрущовська відлига й уже кілька років, як почався так званий «застій» – 18-річне правління Леоніда Брежнєва, між іншим, уродженця Дніпропетровщини і в раніших анкетах іменованого «українцем», що цілком може бути при хаотичному радянському визначенні національностей людей.

«Бомба» вибухнула хоча б уже через те, ХТО написав роман. Фронтвик. Двічі лауреат Сталінської премії, за роман «Прапороносці». Перший лауреат головної премії України – ім. Т. Шевченка (1962 р.), за роман «Людина і зброя». Лауреат головної премії СРСР – Ленінської (1964 р.), за роман «Тронка». Голова Спілки письменників України, зага-

лом 12 років її очільник (1959 – 1971) і 27 років поспіль – секретар Спілки письменників СРСР (1959 – 1986). А попереду були ще титули академіка, нарешті – Героя Соціалістичної праці, обидва – 1978 року, якраз посеред 20-річного цюкування роману «Собор». А ще – депутат Верховної Ради СРСР, кандидат у члени ЦК КПРС (Компартії, хто забув).

Між тим, цюкування роману почалося дуже швидко, офіційно – на пленумі ЦК Компартії України, в березні 1968 року. Особливо лютував перший секретар Дніпропетровського обкому партії О. Ватченко, котрий згодом дослухався й до високих республіканських посад. Він заявив: «Собор» – ідейно порочний, шкідливий і пасквільний твір». Долучився і партійний лідер України Петро Шелест, котрого потім самого ж звинуватили в потуванні «націоналізму». Згодом він навіть запропонував М. Підгорному, теж земляку, на той час голові Президії Верховної Ради СРСР, заарештувати Гончара. На що хитрий Підгорний відповів: «Знаєш, Петро, якщо нас заарештують, ніякий собака не гає, а якщо Гончара – буде великий скандал».

Не арештували, навіть не «посунули» з посад, навіть і далі лицемірно відзначали. Але сам ро-

ман на 20 років наче зник. Правда, його не вилучили з бібліотек, як це робила радянська цензура під затуманеною назвою Головліт. Ця цензура, що жорстко контролювала все писане перед друком і відсівала «крамолу», потім могла спохопитися і знайти її в уже виданому творі – настільки жорстким був підхід. Або й без «крамолі», якщо автор став «крамольним», тобто потрапив за ґрати чи став або й давно був емігрантом. На додачу до забороненого для друку вилучали цілий пласт уже виданого – наприклад, книги Миколи Руденка, Олесея Бердника, дуже популярні до цього.

«Собор» просто заборонили до видання. І знову роман вийшов лише в час перебудови, при Михайлові Горбачові, причому російською в Москві, в популярній «Роман-газеті». Того ж 1987 року нарешті був знову виданий і українською.

Але у 1968-му пристрасні розгорілися серйозні. Були розгромні статті придворних критиків, організували навіть «збори трудящих» із засудженням роману, часто за принципом «Не читав, але засуджую».

До честі порядних критиків, письменників, чимало їх відкрито виступило на підтримку роману й Гончара. Серед них – критики Л. Новиченко, М. Малиновська, С. Шаховський, письменники Микола Бажан, Павло Загребельний.

До цього долучилися й самі читачі. Адже ситуація загострилася до «оргвисновків». Ті, хто захищав роман і висловлював обурення проти цюкування Олесея Гончара, були звільнені з роботи, вигнані з університетів, отримали партійні стягнення. На знак протесту представники патріотичної інтелігенції в серпні 1968 року написали лист-протест до органів влади республіки, який став відомий як «Лист творчої молоді Дніпропетровська». Автори «Листа» – поет Іван Сокульський та журналіст Михайло Скорик – звернулися до влади відкрито, описавши ситуацію, що склалася на Дніпропетровщині у зв'язку з боротьбою проти роману і його автора. Також у листі було наведено приклади нищення пам'яток української культури Придніпров'я та безкарного українофобства.

Звичайно, керівництво України не зволило відповісти на лист, тим паче його оприлюднити. Тому лист розповсюджували у самвидаві. Також він був надрукований українською діаспорою – у нью-йоркському «Віснику», канадській газеті «Українські вісті», мюнхенському журналі «Сучасність», звучав по радіо «Свобода».

Після оприлюднення за кордоном проти авторів і розповсюджувачів листа порушили кримінальну справу, відбувся судовий процес, підсудні були засуджені на різні терміни ув'язнення.

То що ж так обурило мововладців у романі? Ось що сам автор говорив про мотиви напи-

сання роману: «Хотілося сказати слово на захист того, що було виплекане творчим генієм народу. Було бажання також сказати і про такі негативні явища, як пустодзвонство, кар'єризм, нехтування народною мораллю».

Яка ж тут крамола? Захист духовності, критика «негативних явищ» у суспільстві, до чого лицемірно завжди закликала й сама правляча Компартия. Але суть у тому, що саме захищати і що саме критикувати.

Ось як написав про роман відомий письменник, дисидент, політ'язень Євген Сверстюк: «Це літературна спроба реставрації справедливості, гласності, громадської думки, і він, безперечно, ввійде в історію як один з найгуманніших творів». Категорично сказав про роман Іван Бокій, назвавши твір «закономірною, послідовною сходиною у пізнанні зловісної епохи облуди й лицемірства».

Ось дві речі, які система не могла вибачити письменникові, – відродження нашої історії, національної пам'яті та гостра критика самої цієї системи.

Сюжет роману начебто простий. Колізія розгортається довкола старовинного козацького собору в робітничому передмісті Зачіплянці, який місцева влада вирішила тихенько знести, щоб відкрити тут торговище. І ось прості люди, котрим за щоденними клопотами, здавалося б, нема діла до собору, раптом постали на його захист. Бо, попри десятиліття тоталітаризму й безбожництва, виявляється, в людей живий предковичний дух свободи, краси, жива історична пам'ять.

А друга, паралельна лінія роману пов'язана з тими чинушами, які бездушно хочуть знищити собор, тобто нашу національну пам'ять. Вони уособлені в блискучому портреті такого чиновника – Володі Лободи, Володьки-висуванця, котрий і рідного батька, знаменитоо сталевара, відправив подалі, в дім престарілих, щоб не заважав його кар'єрі. До речі, точно так само зробив вищезгаданий Ватченко, і ще й тому роман з таким персонажем викликав лють партійного бонзи.

Про роман і все довкола нього написано стільки, що я не беруся довог про це говорити. Скажу лише про одне доволі цікаве особисте сприйняття цього твору. Весь час по прочитанні було відчуття, що мені просто схотілося жити серед персонажів цього роману, простих роботящих людей.

І в нашій суспільній свідомості є вони, герої роману: студент Микола Баглай, його кохана Єлька, що змалечку бачила бані собору зі свого приміського села, Миколин брат сталевар Іван, його невгамовна дружина Вірунька, котру так обурило затія знищити собор, дядько Єльки, колишній махновець Ягор Катратий, інші люди цієї зіндустріалізованої міської околиці, в яких живий дух козацької волі.

А тепер – глава з роману, в якій фігурують Віра Баглай і Володя Лобода.

5 Вкрадено таблицю з собору!

Там, де висіла, зоставсь прямокутник необлинялий та дірки від гвинтів. Мабуть, і сам Лобода-висуванець, який вважав себе знавцем робітничої душі, всіх її закамарків, не сподівався, що такий незначний факт, як пропажа таблиці, шматка чавуну, наробить на Зачіплянці стільки шелесту. І перший, хто виявив, – двоюрідний брат Володьчин, Костя, сліпий танкіст, точніше, його кокетуха Наталка, котру він проводжав до раннього автобуса, не ховаючи ніжності, як буває в них щоразу, коли помиряться після сварки. А подружжя це нерідко потрапляє у шторми та бурі; незадовго перед цим у їхніх широтах просто тайфун лютував... Обое були запрошені на іменини до Наталчиної приятельки на селище «Коксохіму», ішли туди під ручку, в мирі та злагоді, а звідти вночі Костю аж біля цього собору Наталка догнала з покаліченим баяном, за руки хапала, просила: «Пробач! Дітьми благаю, прости! Хочеш, на коліна перед тобою впаду, бий, топчи, тільки зніми гріх, пробач, востаннє пробач!...» Ніхто ніби й не був свідком цієї нічної сцени, а проте вся Зачіплянка вже знала, як Наталка після іменин каялася та навколішки повзала перед своїм сліпим Костою на майдані, бо знов, видно, підпивши, «давала дрозда», як сама вона висловлюється про себе... Бурхлива, загуляща, Наталка і з Костою теж познайомилася на одному з весіль, куди його були запросили грати: сама до нього підсіла, розпалена, стала руку гладити. Сказала, що він їй подобається, він гарно так грає, з настроєм, а що невидючий, то... «Я зараз теж невидючий!» – засміялась вона тоді і, підхопивши його, відбиваючись від усіх жартами, сама безсоромно потягла його в кучугури, в ту пустелю пристрастей, де чебрецями гарячими дух забивало, де від м'ясних чебрецевих пахощів можна було вчадіти навіки!.. Ось тепер, на іменинах у приятельки, вона, як безмужня, про Костю забувши, весь вечір вигодує із заводським енергетиком, тим старим донжуаном, притюхнує сороміцькими приспівками до нього, а тоді раптом відлучились кудись удвох, – Костя одразу відчув їхню відсутність. Зникли і не вертались, повів легковажницю старий гультай, мабуть, до тих самих чебреців... Не став більше грати Костя: брязнув баяном об землю, аж заскавчали рештками музики міхи... Потім, коли біля собору наздогнала його Наталка, були знову виправдання, пояснення, іменем дітей благалося, а він, хоч і кипів люттям образи, ревності, проте знав, що, як не вперше вже, зрештою прийме її каятбу, і слюзи, і пестоці, і вже й сам ніжнотиме її, ніколи не бачену, жагливо-палку, загулящу... Буває, що любити – це лише радість, а буває, що це майже повсякчасні муки і біль. Як у нього. Ніколи не бачив Наталчиної усмішки, не знає, яка на вроду, який у неї вираз очей, тільки плоть її знає, тіла пружкий вогонь, ласку рук... І ще солоний смак сліз її, сліз каяття...

Простив, помирилися, проводжає знов її, матір своїх дітей, до автобуса вранці. Коло собору Наталка стривожено вхопила чоловіка за руку:

– Косте, що за знак? Таблиці на соборі нема! Як це розуміти?

Костя, наблизившись до стіни, мовчачи обмацав дірки, де таблиці

ке завдання. Спершу здавалось, що все там одразу мусило б розсіпатися вщент, а проте ветха споруда чинила опір, вражала всіх міцністю. Аж наступного дня, пригнавши трактори, такі розтрощили її, розламали, розтягли. Найстрашнішим було для Віруньки, коли падало горище і з хмар куряви так і пужнули врізнобіч великі сірі кажани, закружляли над людьми, над толокою сліпо, беззвучно. За життєвими клопатами притьмарились, забулися, а зараз, немов розбуркані чимось, знову зринули з глибин споминів ті кажани, ті неспівучі птахи її дитинства. Огидні духи руїни, шорсткі, наче запліжені, і на все життя – сліпі. Згадалась ще купа розкиданої, припалої порохнею церковної утварі, школярчата копирсалися в ній, знаходили на руйновищі з-поміж сміття та мотлоху висушені уламки березової кори з химерними на ній письменами. Темну парусину якусь дов-

ти, що перед ним заводський інженер-металург, один із відвідувачів, що забіг просто з цеху в кабінет і, чекаючи свого керівного друга, вільно сів посидіти за його столом. Вікно відчинено, і за ним видно закурену сажею акаційку, хирлявий газончик, а трохи далі – чорно-сіру, столітньою курявою вкриту браму заводську. Пилюки в кабінеті явно не бояться – порохня шаром лежить на поскручених у труби якихось плакатах чи діаграмах, що валяються на масивному сталевому сейфі; помітно пилюку й на чавунній статуєтці Титана, прилаштованій на письмовому столі. Заводський гуркіт у вікно долинає, але на нього в кабінеті не зважають, до цього звичні. «Ви сподівалися зустріти за цим столом заскоружлого чинушу, – мовби повинно було казати все тут відвідувачеві, – жовчного бюрократа, що відгородився від роботи і за паперами світу Бо-

– Самоправство якесь. Нікого не питаючись. Наче і влади нема! Лобода глянув на товариша з області так, ніби вибачаючись за Віруньчину неоконирність: що з неї, мовляв, візьмеш, рядова виробничниця, січе навпростець...

– Влада, Віро Пилипівно, є, – сказав їй наставницьки. – До того ж дуже конкретна. Ось ми з тобою і маємо честь її представляти.

«Ти мені баки не забивай! – хотілося крикнути Баглайці. – Я краще тебе знаю, що влада є. І що мене не для пустомолотства в міськраду селищанами послано. А ось ти чого крутиш? Хіба не бачу тебе, крутія? Та я ж тебе наскрізь бачу!»

– Не для того я прийшла, щоб ти мені лекції читав, – сказала з серцем. – Вчинено беззаконня ж, інакше не назовеш!.. Для чого тоді ти на культурі сидиш?

– Ша, не кипи, Вірунько. Ми з тобою люди свої, завжди дійдемо згоди. Гріх на кума так нападати...

Олесь ГОНЧАР

Собор

ця була пригвинчена, постояв, хмуру процідив кризь зуби:

– Сволоцюги.

Повертаючись додому, він зупинив коло хвіртки Вірку Баглаєву, яка саме вийшла з двору, поспішаючи на роботу.

– Ти ж начальство, – сказав роздратовано. – Член парткому! Чи, може, й ти потураєш свавільникам?

– Що скоїлось, Косте? – вона була здивована його тоном.

– Таблицю хтось відгвинтив від собору. Була на це постанова? Людей питали?

Наче йому однаково, незрячому, є та дошка чи нема. А може, й неоднаково? Може, і він по-своєму дорожив цим собором, що єдиний тільки й зостався йому з довоєнного життя? З дитинства, з юності, коли ще не випалені Костині очі мали змогу збирати в душу цей дивний зачіплянський світ...

Вірунька, хоч і поспішала до автобуса, все ж завершила на місце події. Так, нема. Позбавлено паспорта. І хоч раніше за цехом, за графіками, за безліччю квартирних та побутових справ їй не до собору було, він наче й не існував для неї, однак зараз це неподобство обурило й Віруньку, собор і для неї враз якось ожив. Не було ж на парткомі й мови про те, щоб собор роздягати! Ніякі збори не приймали ухвали, щоб зносити його! Без таблиці тієї, кимось давно прибитої, став одразу він якийсь беззахисний, безборонний, списаний із життя, приречений на злам. Майнула в гадці, як, ще коли малою була, зносили в їхньому селі церковцю дерев'яну. Невідомо ким і коли була поставлена, хоча ставили її, видно, справжні майстри: збудована була без єдиного цвяха. Сокирами та ломами розбивали старезне, але ще міцне, не поточене шашелями дерево. Без єдиного цвяха, на самих шипах! Тільки й гомоніли тоді про це. Ті, що похмуро трощили, розшивали ту старизну, з мовчазною люттям виконували руйнаць-

го розглядали з намальованим пеклом, з грішниками, з ледь розбірливим написом – червоним по чорному: «Зима необігренна» (пізніше холод окупації постане їй в образі такої чорної необігренної зими)... Підібрала й Вірунька тоді оценок старої кори з письменами, на якій потім комсомолец-учитель намагався розшифрувати бозна-колишню слов'янську в'язь із титлами і якимись закарлючками... Так і зосталось нерозшифрованим, що там було написано давніми писарями чи самими майстрами, тими, котрі вміли будувати без єдиного цвяха... Може, остороги якісь? Заповіді нащадкам?

Тепер, видно, хтось вирішив перетворити в руйновище і цей собор. Повернувшись Іван з Індії – порожньо на майдані! Пустеча! Де ж собор? Вірунько, де ж собор наш, біля якого ми з тобою так любили блукати в молоді наші ночі коханья?.. Мовчазний зачіплянський гігант-старожил, що на роботу нас літо й зиму проводжав і щодня зустрічав із роботи, де ж він?.. Чому на його місці пустир?

Підійшло ще кілька селищанських, оглядали пляму – слід від зниклої охоронної таблиці. Семко Дейнека подав думку, що треба міліціонера б викликати, щоб вівчарку привів та пустих її по сліду. Там у них собаки-шукачі здорово намуштровані, будь-який слід візьмуть.

– Цього сліду ніяка собака не візьме, – кинула Вірунька сердито і поспішила до автобуса, що саме підійшов.

Ніби не що й сталося, а навіть і на роботі чомусь Віруньці було марудно, сердито на всіх. Одразу ж після зміни вирішила зайти до Лободи: собор у його ж підпорядкуванні, над ним Володька начальство...

Начальство було в бадьорому робочому настрої. Синя блуза-спецівка просто поверх майки, бо жарко. Хто не знав би в лице господаря кабінету, міг подума-

жого не бачить. А я ось який. Висунули, то й сиджу. З цеху прийшов, а скажуть, то й знов у цех вернусь. Мене цим не залякаєш, за канцелярський стіл не тримаюся». Усе по-діловому на столі: календар, телефони різних кольорів, пластмасове письмове приладдя та ще ота чорна, заводського литва статуєтка – точнісінька копія того Титана, що в парку на високому п'єдесталі десь аж під небом стоїть, простерши руку над заводами. Тут, на столі, присутність Титана не випадкова, серед купи паперів цей карликово-інтимний, змалілий Титан – як знак того, що в кабінеті пам'ятають про нього повсякчас.

– Кажі, Віро Пилипівно, з чим прийшла? – Лобода сидить збоку стола звично, невимушено, нога на ногу.

– Цієї ночі, – почала вона й осклася, бо очі його, завжди трохи шельмуваті, змигнули розсіяним сміхом, стрельнувши кудись убік, і їй на мить здалося, що Володьці вже все відомо.

– Слухаю, слухаю тебе.

– Таблицю вночі знято з собору...

– Ах, Вірунько, я думав, у тебе щось виробниче, невідкладне, – мовив з розчарованістю в голозі, хоча шельмуватість з очей не зникла. – А ти знайшла з чим... Повір, не один собор у мене на плечах... Дозволь спершу ось із товаришем з області докінчити.

Але товариш, що скромно сидів під стіною, сухорлявий чоловік у темній сорочці з краваткою, стримано зауважив, що він почекає. Що йому буде навіть цікаво.

Булькати, стереоскопічні очі Володьчині знову змигнули, невловно змигнули, але він і на знаки не дався, що хотів би уникнути розмови на цю тему, навпаки, по-дружньому мовив до Віруньки:

– Ну, кажі, що там.

Вона коротко переповіла, закінчивши знервовано:

Троїцький собор Новомосковська

– Якби знала, нізащо кумом би не взяла!

– Не гарячкуй, будь ласка. Краще скажи, чи добрі готуєш своєму Іванові зустріччини? Чи дерунів напекла?

Цей жарт висуванець адресував також і до обласного товариша під стіною, щоб виказати перед ним свою обізнаність навіть у родинних справах заводчан. Помітивши зацікавлення присутнього, Лобода пояснив йому, що чоловік цієї ось Віри Пилипівни якраз і є той відомий сталевар Іван Баглай, що зараз у Білаї плавки дає. Скоро вибуде строк, має от-от повернутися. Віруньчиного погляду не уникло, як, пояснюючи, це товаришеві, Лобода водночас і вивчав його: кортіло, видно, «генієві» наперед вгадати, як той поведеться в питанні про собор, щоб і собі відповідно підкорегувати паруси. Але товариш, слухаючи Лободу, був непроникний. Тільки коли цей перебалакав, сказав йому стримано:

– А з тією таблицею вам таки слід розібратись. Факт справді дивний.

– Просковзнуло повз нашу увагу, винуваті, Павле Антоновичу, – поспішив покаятись Лобода, і була в голосі невідомо щирість за цей свій промах у роботі.

А Вірунька тим часом збирком своїм оком примітила в кабінеті ще одну річ: у кутку із-за сейфа ріжечком виглядало щось далеко засунуте і якимось плакатом прикрите... щось дуже схоже на таблицю чавунну!

– А то що? – запитала вона і, одним махом зірвавши з соборної таблиці плакат, жужмом кинула його під ноги й вилетіла з кабінету, зі злістю вдаривши дверима.

Невдовзі після цього непримирена Баглайка вже сиділа в приймальні секретаря обкому.

Іван Багрянний – літературний псевдонім, справжнє ім'я – Лозов'яга Іван Павлович (19.09 (02.10) 1906, м. Охтирка нинішньої Сумської області – 25.08.1963, м. Новий Ульм, Німеччина). Видатний український письменник, політичний і громадський діяч, зазнав сталінських репресій у 1930-ті роки. 1945 року змушений був емігрувати з СРСР. У ФРН були написані романи «Сад Гетсиманський», «Огненне коло», «Тигролови», численні поезії, п'єси.

Іван БАГРЯНИЙ

Мадонна

У нашій раї на землі
Нічого кращого немає –
Як тая мати молода
З своїм дитяточком малим.
Т. Шевченко

На станції шум завис під
потолком зали... Наштрик-
нувся на ластри і у конвуль-
сіях шелестів крильми, ца-
рапав замурзані барельє-
фи.

День рюмса розрізан-
ний на рейках, і текли сльоз-
и по вікнах. Розплаканий
день підпоїв і людей своїми
сльозими.

Лице у воротник... очі в
станан... І під брязк бутл-
лок і стаканів чавкають і
сопуть.

Зрідка стиха підходить
«скорий». Тоді вливається
нова валка людей.

Спішать... Липнуть на
ослони... Метушаться...
Такі ділові, такі розумні...

Чавкання під люстрами
утроюється і тоді на їх
шелестить шум. А з буфету
звук – монета на монету.

Он там хтось сидить на
асфальті!.. Там, де купа
окурків і величезна плюва-
тельниця, де подалше від
світла. Де зваяні люде, як
дрова... і лица сірі, як сірий
день. Вона сидить на холод-
нім полу, в біблейській позі,
під біблейським плащем на
асфальті.

Розвісила свою намо-
клу нудьгу на бильці, свою
перепану печаль на скро-
нях...

Розкрила груди і – під
станційний шум – колисає
дитя.

Лице в чорних плямах, а
вії нагадують юність.

На лиці і в позі покора і
ляк... Руки грязні і чорні...
Ноги сховались під плащем
з драної рядниці – вони ре-
пані, в курятах... Спина пере-
гнулася; збився платок: нече-
сані коси опали на немовля-
тку з украденим віком.

Біле, як віск, личко тліє...
теребить сухі грязні груди і
усміхається заплученими
очима. Ручки маленькі, су-
хенькі далять груди... А в
матері голод підвів темні
смуги під очі.

По горбатуому носі скоти-
лась сльоза і впала на лич-
ко – іскорка загнаної лю-

бови крапає з очей. О! –
кап... на голівку...

Сірий день відокремив її
сіру на сірі полотнища гру-
бих панелів. – Мадонно
моя на асфальті!

Дівчинка притулилась
збоку. Очіма-фосфоритами
з-під лоба з лахміття упала
на цятку в буфеті. На одну
цятку... Хліб. – І не хоче
одірвати.

На лиці тавро матері...
Тавро порожніх вулиць...
підтиння і людського глуму.

– Мадонно моя на ас-
фальті!.. Мадонно в пльов-
ках.

І тільки зуд монотонний
під люстрами, і тільки зуд.
Ревнув потяг – і скрикну-
ла дитина, і шум як ошпаре-
ний метнувся в барельєфи.
Плачем-скулінням проши-
лило блажність; засмерділа
злість. І зойк дитячий попав
під грязну підметку людей.

І прибіг за ними потяг:
– «Двадцять четв'я-
ртий... Кієв... Москва...»

– А... а... а... – розпе-
ленався і вторить дитячий
плач. Вторить сірий день,
розрізаний на рейках.

Потяг щось пообідав, і по-
бігли люди. А по них хльос-
кав плач. «Ей ты, шпана!..
Ану! Викатывайсь... Пішов.
А три парі очей дивились
услід. Одні звиклі – з не-
навістю. Другі злякані – з
ненавістю. Треті манісінь-
кі і розкритий ротик – треті
з цікавістю. Як стрілочник
пропускає потяг за потягом
і нічого від їх не жде так це:
– 1-й... 20-й... 100-й...»

А на люстрах шум. А на ві-
кнах потьоки. Лізе сирість і
дим по панелі. А по асфаль-
ту:

– Шпана, і чого шляєш-
ся тут?

А з буфету бряжчать ста-
кани: і чого ти шляєшся тут?

Надвечір потянула за со-
бою намоклу стуму. Пере-
лізла далі... Аж туди пере-
лізла під рештовку, на сміт-
тя, де проводять ремонт.

На кучі мусору, озира-
ючись, колисає дитину. А
крізь щілину дивиться шум.
А у вікно барабане дощ.

– Ви мою жисть іззрили!.. Вам
моя жінка – сміття, повія!.. Ззі-
ли б... Потім розіпнувся на за-
борі:

– Іжте, нате!.. Іжте!!!

Жмеринка, 1925 р.

«Заєць»

«Максимка» підлазив до стан-
ції.

Двоє контрольних і кондук-
тор лазили з вагона в вагон. На
ходу. А з другого боку стрибали
на насип безбілетні. Спасались.

Вистригнувши, реготались в
лице кондукторів.

Малкашня.
Той грозив услід кулаками
і, лаючись, біг з контрольними
далі.

– Он у тім вагоні!.. Стерва...
їде аж із Севастополя. Без бі-
лета...

– Заходьте з другого боку... А
ми відсіль...

– Зстрибне кукла.

– Іздять, гади, а ти мороч го-
лову...

Минька сидить в дверях ва-
гона.

Вагон повнісний; колісь у
ньому возили товарняк. Двері
широкі. Дрижить і гуде як вулик.

Звісивши ноги і притуливши
голову до стінки вагона, дивить-
ся, як біжать мимо стовпці.

Хтось плямкає – їсть оселе-
дець.

Котиться слина. Лягли на ко-
ліна безсилі руки. Коли б приди-
виться, то видно, як на грудях,
по брудній сорочці плазує воша.
Одна... друга... їй би, може, було
б соромно, а може, й ні, бо –
занадто в неї чудний погляд, а
їде вона і бреде аж із Ялти. За-
робляла. І заробила... Видно по
її лиці.

Худе-худе, зшерхле. Губи по-
репались.

Ні торбини, ні башмачини.
Жорстокий гарячий вітер
свисить у вуха, силпе піском у
очі, вовтузиться в лахмітті.

Чужа із чужих.

А хіба є своєї по шляхах?.. коли
всак собі їде... Степ і шпали...

Та ще кой-де обскубані кущі
маслини, кой-де недоваліані че-
репичані покрівлі.

Раптом Минька зхопилась і
злякано одступила в вагон.

Ніхто не звернув на неї уваги.
Тут всі на неї похажі і вона май-
же на всіх.

Очі забігали кругом, обличчя
скривилось як у дитини. Полі-
зла в куток.

«Ось тут! Граждане, приготу-
йте білети!» – І: стук-стук-стук! по
вагону. Слідом влізла контроль-
на процесія.

«Ваш білет!.. Ваш... Ваш...! –
і тільки: кусь! – кусь! – кусь!

Перевіривши білети, кондук-
тор ще раз оглянувся. Контроль
виприщився насмішувато.

Безбілетних не оказалось.
Миньки теж не оказалось.

«Максимка» став. На Бахчи-
сарайському вокзалі розтата-
ривсь лемент. Лемент в степу
як у накритій бочці. Кругом со-
нно і душно. Ціла орава мали-
шів полізла по вагонах «про-
мишлять». Ось в однім пацан,
обірваний до нікуди, з рухливи-
ми очима і нестриженою голо-
вою, хвацько вибиває на лож-
ках «матльот», а дзвінким кри-
кливим голосом:

– Д-ех, буржуї...
Атдайте нам мільйони!

Теперь наше право...
І наші закони...

Трр-рік-так-так!
Трр-рік-так-так!!!

А з другого чуть:
– С Адесского «кічмана»
Плентуют два «уркана»...
і знов:

– Таваріщ мой бедний...
Зар-рой мойо тело... –

Наче холодну воду лле. Дру-
гий стоїть, держе в руках рва-
ний картуз на подачку і підспі-
вує, озирючись на двері. Люде
притихли. Більшість вслухують-
ся; інколи регочуть з гострих
слів, дивують з хлоп'ячої сприт-
ності. Дехто дає; більшість тільки
слухають.

– Ей, сопляк! Кого ти чорта
тут? Ану вимативайсь! – Це «на-
чальство». І хлопці, як м'ячі, геть.
Потім знову.

Терпко з скуки і душно.

– А!-Ах-х!!! – Так раптом і
діко. Затупотіли люди, – побі-
гли.

За вагонами на шпалах голо-
вою об рейки, об рейки спиною,
ногами, руками билась дівчина.

Минька. Кусала свої руки.
Хрипіла. Коса запугалась за
костилі. Так б'ється риба, вики-
нута з ополонки. Люде стовпи-
лись, ще бігли з усіх кінців.

– Держіть її! – Вб'ється! – Тя-
ніть на пісок!

– Голову! Голову держіть...
– Не займай!!!

– Води-и!!!

І ніхто не нахилився, не під-
ступе. Страшно і мерзко. Вре-
шті міліціонери, що стояли ні в
сих ні в тих, підступили, – давай
піднімати. Потім за руки поволо-
кли геть.

Голова пережилась, очі за-
котились. Чіпляється волосся і
рветься. Притихла. Потім, якось
особливо, рванулась і безумно
впилась зубами в руку, що дер-
жала. Зашипівши, швирнув її;
пустив і другий.

Минька знову забилась на
рейках. Незрозумілі викрики і
собаче скавуління.

– Симулірує, стерва! Знаю я
їх... – шлюхи! – рішив справу
курортний в галстуку, гидливо
плюнув з вікна «м'якого», що че-
кав одходу, і застиг в позі Ме-
фистофеля.

Якось бабуса прибігла з во-
дою, впала навколішки і давай
лить в заціплені зуби, потім на
голову.

Перебившись, Минька за-
мовкла, розкидалась, заплу-
щеними очима в сонце.

Бабуса підвела її, підбра-
ла косу і, тихенько змахуючи
сльозу з носа, стала обтирати
заюшене кров'ю, в синяках
обличчя. А міліціонер розка-
зував старшому: «Я її тяну, а
вона держиться... Вхвятилась
під лавкою за ніжки... Ще й
ногами дригає, дурна! Я як
рвону...»

Миньку підвели і повели в
агентуру. Полуплене морськими
вітрами, вкрите синяками об-
личчя великими очима одкрило
безодню безумства.

Затерявшись в юрбі, Минька
вискочила на перон. Сюди-ту-

– Убирайся! – а другою рукою
держався за її плече. Лють наки-
пала. Затрахотів себе в груди:
– Хто я тобі? – отвічай!!!

Дир-р-р-р-р!.. – розірвав со-
рочку донизу і тоді ж – дикий,
пронизливий вереск розітнувся
по вулиці.

Коса Марійки опинилась у ру-
ках, а голова в грязі під чобіть-
ми.

Маленька дочка, Маруся, бігала з плачем кругом, а потім
припала з плачем до матері.

Бив чобітьми в груди, в го-
лову, в спину. А потім... Хіба ж
можна розказати, як живу лю-
дину, матір дітей, із скорбним
лицем Магдалини, волочать за
косу по грязі – і тільки зойк:

Петре!.. Що ти робиш, Пе-
тре!?! Я ж – твоя дружина...

– Ой, боже мій! боже мій!

– Ой, люде добрі!..

А люде дивились в щілини за-
бору свого двора і хіхікали ехид-
но:

– О! – поволик, поволик! – а як
зойки поглазували у двір, пови-
ходили на вулицю і заязичили.

На канаві лежить аршин
опрацьований, вивірнений мо-
золями рівно за стільки літ,
скільки має Петро без трьох, в
які мати вигодовувала заки-
сло «куклою». Ватерпас плаває
в калюжі – гирька якорем сіла
на дно.

Що було вночі, того не бачи-
ла й ніч; не проглянула вікна за-
тиканоного онучами і дрантям за-
мість вибитих шибок.

Охтирка, 1925 р.

Петро каменяря

Чорний від сажі, брудний від
глини і рудий від цегли Петро
їде по вулиці.

– Павлуша-ша!.. А Павлуша?!..

– Р-риковсь-кої... Ех... – ти!
Що?..

– Я на вас чхать хотів... да!..

– і для більшої переконаності
скрипив усе матом. А руками як
втяряк крильми.

Картуз, з трудовим стажем в
десять років, з'їхав на очі. Гря-
зюка чвиркає з-під рудих чобіт,
а вони як найняті: то сюди, то
туди, то туди, то сюди...

Обличчя чорне. Під шаром
сажі, в ляпсах глини пропав
вираз, але... З-за фаруха ви-
глядає сургуч і обдулось.

Петро то голосно загрожував
комусь, ставав і обводив кругом
очима, то мимрив щось собі під
ніс.

– Дурак я, дурак... Дурр-рак
я!!! – і скрип зубів. – Жінко!..

Постой, Якове, постой... Я тобі
зробив роботу? – Зробив! Х-хо-
лодно, а я... Ні, ти підожди... А...
там. Ти її коли-небудь мисив,
га?.. глину. Ні, ти мені... Ага: ти
глину пробував?.. ти, "стіна"!.. Я
в тебе спрашую!!! – Ахти-ж!..

Петро замахнувся, вдарив
когось в повітрі, невдержався і
впав у канаву. Потім підвівся і
бив аршином у забор:

– Ви мою жисть іззрили!.. Вам
моя жінка – сміття, повія!.. Ззі-
ли б... Потім розіпнувся на за-
борі:

– Іжте, нате!.. Іжте!!!

Опустився з плачем на кана-
ву. Змутнілими очима мацав і
не міг намацати своєї фіртки.

Ага, ось! Спершись головою в
сусідній забор, притих і почав ти-
хесенько стукать – нічого. Опять
постукав – не чує.

Раптом одступився і діко за-
ворочав білками:

– А! – не пускати?!. Одчи-
няй!!! – рвякнув не своїм голо-
сом, аж закудкудахали сусідні
кури і заскавули Рябко.

– А, так-так?! – розкачав-
шись і засукавши рукава, кинув-
ся на забор; люто бив кулаками.
Бив до крові, гулав коліньми, го-
ловою, всім тілом. З п'яного хри-
пу клочча слів:

– ...Так ти повія?!.. Спалю!..
Одчиняй!!!

Подравсь на забор, похаб-
но лаючись, обірвався і впав у
грязь.

Сусідина дівчинка побігла
і сказала його жінці. Злякана
прибігла Марія.

Марія, жінка Петрова, ще мо-
лода – як дівча, з скорботними
очима і з лицем Магдалини. Не-
покритою головою нагнулась
над ним:

– Петре! А, Петре!.. Ради бога,
Петре... підведись та ходім до-
дому... Діти плачуть.

Петро скверно вилаявся, гля-
нув на неї:

– Ага! Без Петра не проживе-
те... А... мать... Підведений Ма-
рією, одштовхнув її в груди.

ди... Подалась між рядами ва-
гонів.

– Бев, бев, бев!..
– Сюр-рір-р-р...

Рушив потяг. Минька вче-
пилась у якийсь вагон, злізла
і прищулилась за дошками. Не
помітила, що потяг товарний і
стоїть назад, на Севастополь.

«Максимка» рушив. Хвилянка
– відійшов і товарний. Минька в
дошках. Знов потяг на південь.

А день спішить на захід; пере-
бігає через насип. Хутко... хут-
ко...

– Переїду-у!-у!-у! – кричав
потяг і мчав.

День підбирав свої стомле-
ні крила. Вечір затрубив зорю.
На Бахчисарайському вокзалі
скука. Закривсь семафор. А там
десь голубий Чатирдаг.

– Пуф!-пуф!-пуф!.. Цок-цок-
цок! Цок-цок-цок! Цок-цок-цок!
Риплять тормоза.

Минька підвела голову. З
тормоза дивиться дядько. Чого
він?!

Широкими очима в нікуди,
а руками й ногами чіпляючись,
Минька подралась на гору по
зложених дошках; вилізла і стала
зверху. Дядько щось закричав.

А дим на неї сунеться-сунеть-
ся, тягуча примара... На лице
дише вогким, а кігтями в глотку.
Скрикнула і зсочила на су-
сідній вагон. Потяг заголосив.
Озирнувшись і заметалась по
криші.

А потяг хоче скинуть, як тварь,
труситься шатається і кричить.

Руками закрила голову; без-
умно озиряється. Сковзається,
перескакуючи, падає, зриваєть-
ся й біжить од машини.

А за нею щось по п'ятах, ди-
хає у спину і вже лосоче горло.
О! О! – Останній вагон... Тіпа-
ється він як язик у дзвоні.

Дикий зойк! Впала і билась в
лапах чорного Молоху.

А впереді тунель прижмури-
в ліве і вирачив праве червоно-
зелене, зловісне око.

День озирнувся на обрю.

Ялта, 1925 р.

Ранок приніс щось таке терп-
ке, липке на серце, щипуче, що
голову потянуло до дров'ятні, а
руки її підперли до столу.

Сум стоїть на вулиці і запла-
кане небо.

– Ти, моя Маріє, не ходи сьо-
годні нікуди. Мені чогось так
тосно, мені чогось так важко...

Марія лежить на полу; втопи-
ла мутні, приплющені очі в ску-
йовджену косу... і тихенький-ти-
хесенький стогін.

Петро не чув нарікань, а в го-
лові, між росохами спогадів, би-
лась думка:

– Ще ж учора ранком, як ще
спали півні, їдучи на роботу, чо-
мусь поклав Марію голову на
груди і повів грубою рукою по
м'якій косі – хотілось цим щось
висловити, бо сподівався сина.
Марія усміхнулася блідно-радіс-
но.

Він сподівався радості... А
що в нього ще є?

</

Петро Карпенко-Криниця: повернення до рідного дому

Його ім'я майже невідоме в Україні, хоча з-під його пера вийшло 7 поетичних збірок. Про нього тільки зовсім недавно почули в Куликівському районі Чернігівщини, хоча він є нашим земляком. У радянський період це було зрозуміло, адже більшу частину свого життя поет провів на чужині, отже, автоматично вважався «українським буржуазним націоналістом». Дивно, що поета такого таланту, такої драматичної долі досі не помічають на Батьківщині. Тому спробуємо пробити цей мур небуття і повернути його до рідного дому.

Петро Карпенко-Криниця (справжнє ім'я – Петро Дмитрович Карпенко) народився 22 грудня 1917 року в селі Бакланова Муравійка Куликівського району Чернігівщини. На базі середньої освіти закінчив річні курси вчителів історії і працював учителем. Закінчив заочно історичний факультет учительського інституту в Києві й згодом (стаціонарно) – мовно-літературний факультет цього ж закладу, продовжуючи навчатися в Київському педагогічному інституті ім. М. Горького. Тоді ж і почав писати вірші та друкуватися.

За рік перед Другою світовою війною був директором школи. Радянську владу не шанував, натомість своїх проукраїнських настроїв не приховував. Під час війни в окупованій німецьким нацизмом Україні брав участь у національно-визвольному підпіллі. Працював кореспондентом газети «Українське Полісся», що виходила в Чернігові. У місті над Десною навесні 1942 року видав першу збірку – «Гримлять дороги».

Після розгрому чернігівського націоналістичного підпілля Карпенко перебрався на Київщину, де редагував газету «Іванківські вісті» (1942 – 1943). Від кінця 1943 року – в еміграції. Арештовувався нацистами, кінець війни зустрів остарбайтером.

Після капітуляції Німеччини був співробітником газети «Українська трибуна» (Мюнхен), редагував журнал «Авангард».

1950 року перебрався до США. Працював робітником різних професій у Нью-Йорку, Детройті, Лос-Анджелесі. Здобув ступінь бакалавра бібліотекознавства в Оттавському університеті (1962), навчався в Американському російському інституті славістики (1963 – 1965). Був серед засновників Організації українських письменників у вигнанні «Слово» (1954).

Але одвічні для поетів «пошуки себе» затяглися. Відсутність близької рідної душі, ностальгія за Батьківщиною, постійні проблеми з пошуком роботи й житла призвели до нервового зриву. Після спроби самогубства 1965 року Карпенко потрапив на лікування до психіатричної лікарні, де й перебував до самої смерті, забутий нечисленними друзями та колегами.

У літературних колах української еміграції його «поховали» ще 1968 року. Насправді Петро Карпенко прожив ще 35 років. Тільки недавно вдалося встановити справжню дату його смерті – 5 січня 2003 року. Поховано поета на українському цвинтарі в Саут-Баунд-Бруці (штат Нью-Джерсі, США).

Твори Карпенка-Криниці вирізняються драматичною напругою, контрастністю мотивів та образів (любов до всього українського, несприйняття імперського та радянського, боротьба УПА, неприкаяність молодого емігранта-патріота в Новому Світі, роздуми над майбутнім державним становленням України).

Автор поетичних збірок «Гримлять дороги», Чернігів, 1942; «Полум'яна земля», Мюнхен, 1947; «Підняті вітрила», Авґсбург, 1950; «Солдати мого легіону», Чикаго, 1951; «Поєми», Детройт, 1954; «Індіанські балюди», Нью-Йорк, 1968.

Володимир ПОВОЗНИК,
член Спілки краєзнавців України
с.м.т. Куликівка

Володимир Повозник продовжує дослідження життя і творчості Карпенка-Криниці. Створив у Фейсбукці спільноту «Петро Карпенко-Криниця – український поет», де чимало матеріалів про поета, його творчість. Ось ця адреса в Інтернеті:

<https://www.facebook.com/groups/550654291811373>

Пропонуємо вірші поета, які вдалося відшукати Володимирі Повознику.

Петро КАРПЕНКО-КРИНИЦЯ

Хто сказав, що ці дні золоті,
Що світанки, як мрія, погожі?
Я дороги шукаю в житті
І дороги собі не знаходжу.

Я навіки свій край полюбив,
Та спокою і досі не знаю, —
На широкому лоні степів
У ярмі Українець конає.

1940

Москва

Спитаю у вітра, старого прибуду,
Що тугу в просторах висурмлює й гнів:
«Хто каторжні нори Сибіру запрудив,
Невинною плоттю людською набив?»

Карельські, Колимські, Далекого Сходу —
Хто нетрі, де шкiриться згуба жива,
Труною зробив для бездольних народів?
І вітер одкаже: «Я знаю: Москва!»

Спитаю у сонця, гарячого друга:
«Хто в пащах в'язниць, сутеренах сирих,
Упившиися злом нелюдської наруги,
Катує братів-сонцелюбив моїх?»

Хто краде в них казку привабного світла,
Роки хто, як нить золоту, обриває,
Хто юність гвалтує іще нерозквітлу?»
І сонце одкаже: «Я знаю: Москва!»

Спитаю в землі, що дуднить споконвіку
Громами походів, столунням боїв:
«Хто крові розлив незагачені ріки
І кров'ю лани, мов дощем, напоїв?»

У древній земля опанчі похмуріє,
І оповідь буде предовга мені —
Предстане оточений ордами Київ...
Полтава... Історії чорної дні...

Прокотиться Вчора оглушеним громом,
І буде хлющати Сьгодні в крові...
Страшніше за пекло Гомори й Содому,
За Дантове пекло — свавілля Москви.

Мій друже, що вмієш цінити непокору,
Коли ти шепочеш молитви слова, —
Як вечора тінь запада янозора,
Чи рано всташ, пам'ятай же, що ворог,
Найбільший твій ворог — Москва!

Ти нічого не знаєш, чужино чужа...

Ну, заграй же! Та тільки заграй,
Щось таке, щоб полонило душу мою,
Щоб затьмарились думи про край
І про все, що лишилось у тому краю.

Тільки що це? Акорди... А я...
Ні, не сльози, це все промине...
То не сльози, а доля моя,
Перед мною в акордах до прізви жене.

І лечу шкереберть я у ніч
Під оплескувань грім і розкотистий сміх...
Еміграції! Ти це чи ні
І роз'ятрення прізви на площах чий?

Як це сталося? Я зайвий такий...
І осмути туман облягає мости...
Заозерна веселю! Мій сніг голубий,
Україно!.. Прости мені!.. Чуєш? Прости!..

Стій же, стій! Не допоможе роля...
Кимсь розкраяне серце моє без ножа.
Ех, не знаєш, чого мені жаль...
Ти нічого не знаєш, чужино чужа!

Молитва

Коли б піднести за людей моїх молитву
Мені б прийшлося до Господа в сутужний час,
Я б не просив хоробрости у битвах,
Ні здібностей — це є у нас.

...Перед іконою навколішках, як треба,
Забувши важних і неважних безліч справ,
Я б попросив Його, Творця Землі і Неба,
Щоб розуму Він, Розуму нам дав.
1943 р.

Розлука

Пощо ж своїми строгими очима
Душі неспокій зраджуєш мені?..
Наказу слово гостре й невмолиме,
А там — не знаю, стрінемось чи ні.
Тоді виходь під стогін ураганів,
Що будуть завжди мучить суходіл,
Як спрагле серце — мислі полум'яні,
Солодка мить невикінчених діл...

І ти збагнеш, заслухавшись у вітер,
В співучих злив кантату грозову,
Що я, мов частка прагнучого світу,
З тобою поруч, вічністю живу.
02.05.1944

Любов

І
Серце нараз заридало в роляв'ї
Бурі. І місяць погас на роляї.
Звуки припишкли. Як бризки коралеві,
Бризнули сльози тривоги й печалі.

Тяжко. Я знаю... Цей вечір і тиша ця,
Як же їм втішити твоє горювання? —
Справжня любов не існує без місяця,
Музики, сліз і зітханья.

II
Любов — це вітер примхливої ночі,
Що вміє серце п'янить примхливе,
Це іскра дивна, що завжди хоче,
Палати полум'ям справжнім хоче.

Це квітка марень і снів забутих,
Розквітнуть здатна привабним цвітом.
Ніхто любови не зміг минути,
Як щастя й горя свого минути.

Вона химерна, любов єдина,
Чутка, за все найдорожча в світі:
Плекать не зможеш її — загине,
Плекати будеш безтямно — згине,
Як вітер, полум'я й квітка згине.

III
Коли вмирає людина —
Гаряча падає з неба зоря.
Коли, в брехню обертаючись, правда вмирає —
Народжується зло.

Коли ж у смертній агонії гасне
Людська любов —
Стає гіркою вода
І хліб і мед.
За обрій сонце ховається, місяць холодне.
По всій землі
Справляють змії бенкет.

Виходять з лігвищ і нор своїх звірі.
І всі, усі дерева,
Всі птиці довго ридують у горах німих.

IV
На всяку любов свій сезон.
Годинник пробив пів на третю й заверв.
В цю мить ти зайшла у нічного експресу вагон.
І хто ж біля тебе тепер?

Я ще раз в житті заблудив, як в безглузді імлі...
Який нині день: понеділок, субо...
Лиш запах твоєї парфюми і том на столі —
Поезії в прозі Артура Рембо.
Каліфорнія, 1966.

Три епітафії самому собі

1.
Він умів, цей поет, на пригоди багатий,
Навіть в ангелах визнаних бачить чортів,
Братя на плечі вміє світ і від світу тікати,
А від смерті і він утікати не зміг.
2.
Спинись, незнайомче! Живеш бо іще нівроку.
А я вже всі бурі, всі шторми зміняв на тишу.
Ось тут запроторили в землю мене глибоку,
Хоч так не хотів! — і забули. Лежу й не дишу.

Якщо ти бувалець, паливода всім на диво,
Поет чи бунтар, що за правду стоїш велику,
Уми, як дванадцять виб'є твоя, сміливо
Лягай поруч мене, і будем дружити довіку!
3.
Шельми й мерзотники всіх мастей і країв,
Проходьте пошвидше! Бриді

Серця проносьте і лица:
Тут спочиває, померлий триста разів,
Закопаний врешті таки
Петро Карпенко-Криниця.
Сан-Франциско, 1968

Летять поїзди...

Пролітають, як вість, повз сади
Поїзди, поїзди, поїзди...
Так ніхто їх щодня не стріча,
Як мале чорнобриве дівча.

Прикладає долонь до чола
І біжить на роз'їзд із села.
І спиняється з боєм німим
Між садів, що синіють, як дим.

А вагони гримлять. Стогне путь:
То все ранених з фронту везуть.
Зникне поїзд, лиш даль золота...
І дівчатко в село поверта.

І не знає, хоть жаль обійма,
Що вже батька живого нема.
08.08.1941

Дивлюсь на твій портрет. В кімнаті сонна тиша,
А ти всіміхаєшся... Очей огні спід брів...
Я все дивлюсь. Я переконаюсь частіше,
Що лиш тебе одну по-справжньому любив.

Що тільки ти була моя весна і вітра,
І ти могла всі тайни серця розгадати.
Та я не вмів тебе цінити. Лишив, поїхав.
Дороги сплутались... І де тебе шукать?

Дивлюсь на твій портрет. Глибоні, рідні очі...
Моє життя! Моя давно забута путь!..
Вернуть би все. Вернуть, як жах, похмурі ночі.
Та сил нема... І як загулене вернуть?

Розлука

Пощо ж своїми строгими очима
Душі неспокій зраджуєш мені?..
Наказу слово гостре й невмолиме,
А там — не знаю, стрінемось чи ні.

Тоді виходь під стогін ураганів,
Що будуть завжди мучить суходіл,
Як спрагле серце — мислі полум'яні,
Солодка мить невикінчених діл...

І ти збагнеш, заслухавшись у вітер,
В співучих злив кантату грозову,
Що я, мов частка прагнучого світу,
З тобою поруч, вічністю живу.
02.05.1944

Рідна земля

Встають над нею дні, як світлі плями;
Пливуть віки, як грози в далечині.
І сонце йде... І все шумить вітрами,
Небес прозорих золота глибині.

На ній життя і, наче смерть, могили,
Мені лишивши спогади важкі.
Там і знайомі й прадіди спочили,
Мої брати — суворі козаки.

Пройду і я провалля і дороги,
Земля схова в похмурому краю.
І все ж її, багату і убогу,
Люблю, як світ, як молодість свою!

До художника

Намалюй, намалюй мені, друже, картину,
Від душі намалюй, хоч одним олівцем,
Щоб побачив я край, щоб відчув Україну,
Сто шляхів у степу й чорнозем, чорнозем...

Щоб гриміли в степах неприкаяні коні,
Підніпров'я моє, наче сон ожило...
Намалюй тихий сад, рівних вулиць долоні,
Як у пісні: село під горою, село...

Хай розкаже цей твір про змагань хуртовини,
І про все, що промчало і мчить верхівцем...
Ну, візьми ж, намалюй мені, друже, картину,
Намалюй хоч без фарб, хоч одним олівцем.

Карел Чапек: мудрий провидець Чехії і Європи

У кожній європейській літературі є письменники, які не лише зробили великий внесок у розвиток духовності свого народу, а й вийшли на загальноєвропейський обшар. У Чехії таким, безумовно, є Карел Чапек. Проживши неповні 49 років, він встиг написати дуже багато. І все це – чи то глибокі філософські, політичні романи, чи дотепні сценки з побуту чехів – має свій колорит, позначено житейською мудрістю, гумором, часом попри не дуже веселі зображувані ситуації. І в будь-якому випадку все це сповнене оптимізму, віри в людину, що особливо цінне для літератури.

Що говорить про письменника біографічна довідка? Карел Чапек (9 січня 1890 – 25 грудня 1938) народився в селі Малі Святоновиці на східному краї Богемії. 1910 року родина переїхала до Праги. 1915-го року Карел закінчив філософський факультет Карлового університету в Празі, відвідавши тим часом Францію та Німеччину. Чеська культура перебувала тоді під потужним впливом значно розвинутої німецької, боролася за право на існування.

У творчості Карела Чапека можна виділити кілька періодів. Перший почався близько 1910 року, коли він ще вчився в університеті. Його першою самостійною книгою була збірка новел «Божі муки» (1917 р.), того ж року він видав збірку «Болючі оповідки».

Другий період почався, коли Чапек, за його власними спогадами, «від безробіття й безвиході» звернувся до утопічних тем. Його п'єси «Р.У.Р.», «Фабрика Абсолюта», «Засіб Макропулоса», повість «Кракатит» змальовують соціальні наслідки негуманного застосування фантастичних винаходів.

Третій період: 1929 року Карел Чапек написав чудові збірки дотепних історій «Оповідання з однієї кишені» та «Оповідання з другої кишені», які не лише захоплюють й доступно описують різні ситуації, а й демонструють красу розмовної чеської мови.

Брат Йозеф був на три роки старший за Карела. Вони нерідко працювали разом, наприклад редакторами в газетах, спільно видали першу книгу «Сяючі глибини», пізніше написали драму «З життя комах», яка висміювала людські вади. Йозеф був обдарованим художником, ілюстрував книжки Карела. Багато років вони жили в спільному будинку. Під час Другої світової війни Йозеф загинув у фашистському концтаборі.

Карел видав два чудові дитячі твори – «Дашенька, або Життя щенят» та «Дев'ять казок», що містять оригінальні чарівні оповідки і демонструють неосяжне багатство чеської мови.

П'ять книг мандрівних нотаток дають нам живе зображення Великої Британії, Італії, Іспанії, Голландії, країн Північної Європи.

1933 року починається четвертий період творчості: протягом двох років Чапек написав три романи, присвячені глибокому аналізу людської особистості: «Гордубал», «Метеор», «Звичайне життя».

П'ятий етап творчості, що настав 1935 року, тісно пов'язаний із громадсько-політичною ситуацією: наростає загроза фашизму й війни, особливо для Чехословаччини, що безпосередньо межує з Німеччиною. Карел Чапек висловлює свої погляди в антифашистських творах: 1936 року

з'являється його славетний роман «Війна з саламандрами». Виходять й інші твори антифашистського спрямування – драми «Біла хвороба» та «Мати».

Ліберальні політичні погляди Карела Чапека були визначені його тонкою душевною організацією, чуйністю, увагою до людей і активним протистоянням усім формам насильства. Він не співпрацював з комуністичною партією і висловив своє ставлення до неї в короткій замітці «Чому я не стаю комуністом». Він не міг ненавидіти будь-кого лише за те, що той – людина іншого суспільного класу, і саме за це політики ненавиділи його.

Натомість Клуб інтелектуалів (друзі Карела Чапека) по п'ятницях збирався у нього в садку.

Президент Чехословацької республіки Томаш Масарик і Карел Чапек були друзями. Завдяки трьом книгам, написаним Чапеком і відредагованим особисто Масариком, ми можемо багато дізнатися про першого чехословацького президента: «Розмови з TGM», «Нові розмови з TGM» та «Читання відносно TGM».

Карел Чапек створив багато творів різних тем і жанрів – від дитячих казок до філософських детективів. Кожен може вивчати за його творами все багатство чеської мови. Він був дуже освіченим і вважав за необхідне попередити людство про загрози неправильного застосування технологій, хоча тоді це й не було настільки розвинутим, як нині. Його твори мали на меті впевнити кожного щодо абсурдності воєн, і це стало духовним заповітом Чапека.

Тут маю сказати про особистісне сприйняття творчості письменника, який є одним з моїх улюблених. По-знайомився з його творчістю доволі давно, в період, коли довелось шукати відповіді на багато запитань, прагнути відійти від житейської суєти, яка так засмикує нас. Карела Чапека я почав не просто читати, а й виписувати його цитати, які зараз запропоную.

душніше кинеться вона в бій за свій сад. Володіючи земельною ділянкою в кілька сажнів і щось на ній вирощуючи, дійсно стаєш істотою якоюсь мірою консервативною, бо підпорядковуєшся тисячолітнім законам природи: все ж жодна революція не наблизить пору вегетації і не змусить бузок розпуститися раніше травня; це вчить людину мудрості й покірності законам і звичаям.

«Завжди чому-небудь та час цвісти. Це лише так говориться: «Осінь!» А ми в цей час квітнемо на свій лад, ростемо під землею, починаємо нові паростки. І весь час є справа. Лише ті, хто сидить склавши руки, говорять, начебто повернуло на погане».

«Майбутнє – не попереду; воно вже зараз наяву, у вигляді паростка серед нас. А чого серед нас нема, того не буде і в майбутньому. Ми не бачимо паростків, тому що вони під землею, і не знаємо майбутнього, тому що воно в нас. Іноді нам здається, що ми пахнемо тліном, завалені сухими залишками минулого. Але, якщо б ми могли бачити, скільки товстих білих паростків пробивається в цьому старому культурному шарі, що носить назву «сьогодні», скільки насінин незримо пустили паростки, скільки старих саджанців збирають і зосереджують свою силу в живому пагоні, який одного разу прорветься квітнучим життям! Якби ми могли спостерігати таємне нуртування майбутнього серед нас, ми, мабуть, сказали б: «Яка дрібниця – всі наші скорботи і сумніви!» Зрозуміли б, що краще від усього на світі – бути живою людиною, тобто людиною, яка росте».

А ось кілька цитат із книги «Подорожі»:

«Кожне різноманіття в тих чи інших речах і людях робить життя багатшим».

«Свобода без намордника – ця свобода існує не лише для «красного слівця», вона існує не лише для собак, а й для нас, людей, – і є благословенний дарунок Божий, амінь».

«Управляти народом, що поводиться як господар життя, – завдання не з найскладніших». (Про Швецію).

«Мені здається, іспанки зберегли два важливі жіночі привілеї – залежність і честь».

«Узагалі нема нічого гіршого, як доць у маленькому місті».

«Дивна річ: чомусь завжди зазриш пароплаву, що відпливає, і берегу, що віддаляється».

«Тиша, яка сама по собі є богослужінням».

А ось цікаві поради Карела Чапека, що й коли варто читати.

При сумному настрої, перевтомі – екзотичний історичний роман.

Якщо раптом захворів – захоплює читиво (детектив) із щасливим завершенням.

За хронічної хвороби – благодушне позитивне читиво, наприклад, Діккенс.

Восени – Анатоль Франса, через його особливу зрілість.

Узимку, особливо в негоду, заметіль, – товсті романи, насамперед психологічні.

І нарешті таке висловлювання письменника, що жив у дуже непростий час і попри все зберіг великий оптимізм, життєлюбність і віру в людину: «Той, хто робить хоч що-небудь, уже не стане безпомічно запитувати долю про те, що нас чекає попереду».

Петро АНТОНЕНКО

Карел ЧАПЕК

Цитати з творів письменника

Колись же люди зрозуміють, що жодна перемога не варта того, аби заради неї воювати.

Любов, може, й існує, але – тільки в вас самих. Якщо її немає у ваших серцях, її немає взагалі... Ніде в світі...

Вона завжди давала собі хороші поради, хоч дотримувалася їх нечасто.

Немає мистецтва поза добром і злом.

Анекдот – це комедія, спресована в секунди.

Анонім у газетах – це не людина в масці, це просто людина без обличчя.

У людях більше істини, ніж у словах.

Часи машин: замінили мету швидкістю.

Усе не так погано: нас не продавали – нас віддали даром.

Усе-таки прогрес існує: замість військового насильства – насильство без війни.

Висловити принципову точку зору – значить щонебудь відкинути або щось прийняти, не давши собі клопоту вникнути в суть справи. Більше того: принципова точка зору тим повноцінніша і категоричніша, чим менше ми про предмет знаємо.

Доповідна. Розвиваючи наступ, ми спалили ще кілька сіл. Уцілілі жителі влаштували нашим військам захоплену зустріч.

Думаю, це непогане визначення, оскільки воно абсолютно нічого не пояснює.

Якщо жінка не здається, вона перемагає, якщо здається, диктує умови переможцю.

Є кілька способів створювати сади: кращий з них – доручити цю справу садівнику.

Законний уряд – той, у якого перевага в артилерії.

Книга повинна створювати читача.

Коли тварину б'ють, очі її набувають людського виразу. Скільки ж повинна була вистраждати людина, перш ніж стала людиною.

Коза на прив'язі: «До чого тісний світ!»

Критикувати – значить доводити автору, що він не зробив цього так, як зробив би я, якщо б умів.

Будь-який скандал живе не більше тижня, а якщо здійснено дуже вже сильний галас – днів десять.

Люди розучилися читати головним чином тому, що навчилися читати занадто швидко.

Багато придумано для того, щоб не думати.

Незвичайні випадки зазвичай повторюються.

Ніяка чужа жертва в ім'я світу не може вважатися занадто великою.

Одна з найбільших бід цивілізації – вчений дурень.

Про волю народу зазвичай говорять ті, хто йому наказує.

Порнографія – це літературна проституція; вона не просто задовольняє еротичний потяг, а ще й знецінює його.

Правитель: «Я вам наказую, щоб ви мені платили, а ви мені платите, щоб я вам наказував».

Уявіть собі, яка була б тиша, якби люди говорили те, що знають!

З роками людина рухається не тільки вперед, а й назад. Те, що двадцятирічному здається давно минулим, у п'ятдесят видається дивно близьким.

Найкращі думки приходять з дурості.

Флюгер на вітрі: «Нарешті я знову знайшов новий напрямок».

Ілюстрації авторів до книги «Рік садівника»

Велике враження справила книга «Рік садівника», написана братами Чапеками, пристрасними природолюбцями, садівниками. Звісно ж, це не просто річний календар робіт у саду – це цікаві, глибокі роздуми про життя. Ось кілька цитат.

«Без сумніву, людина піде в бій за свою правду, та ще охочіше і відчай-

Маленький Принц Екзюпері

Певен, багато хто з читачів чув принаймні два знамениті вирази Екзюпері: «Ми – родом з дитинства» і «Найвища розкіш – людське спілкування».

Свого часу було побоювання, що Екзюпері зостанеться елітним письменником елітної естетської ліберальної інтелігенції. Таким собі кумиром, ідолом, модою. Знаєте, як буває: спалахує мода на такого-то, і утворюється нібито секта апологетів-апостолів свого кумира. Дійсно, про Екзюпері надто багато говорили, надто мало його читаючи.

Але як гарно, що поряд з естетамиснобами завжди був інший читач Антуана де Сент-Екзюпері, читач вдумливий і ніжний водночас. Бо, виявляється, цей рафінований французький аристократ, цей симпатичний француз із дворянським титулом, котрий навряд чи вважав себе справжнім письменником (кілька невеликих романів і повістей), тихо й негучно говорив речі вселенського звучання. Про добро, про честь і мужність, про обов'язок людини на цій «Планеті людей».

Він міг би, подібно до багатьох інших аристократів, пересидіти воєнне ліхоліття десь у мальовничому закарпатському окупованій фашистами частини Франції. Але він не зміг, бо надто любив свободу духу і надто ненавидів тоталітаризм усіх мастей. Ще 1928 року освоїв льотну справу і як рядовий льотчик здійснював тяжкі рейси на міжнародних поштових лініях. А потім пішов на фронт, боротися з фашизмом.

Він не повернувся з бойового вильоту, загинув 31 липня 1944 року неподалік від рідних французьких берегів, біля острова Корсика. Йому було всього 44 роки.

По-справжньому я відкрив для себе Екзюпері дещо незвичним чином. Звичайно, щось колись перечитав, раніше щось проходили за університетською програмою. Але ось я почав читати вечорами своїй найменшій доньці (що мені дуже подобалося) чарівну річ – «Маленький принц». І, дивна річ, як ми вчитувалися в це і як сприймали все це одночасно й однаково: 10-річна дитина і її набагато старший тато. І мені ще раз пригадалися мудрі слова письменника – звідки ми всі родом.

По-справжньому я відкрив для себе Екзюпері дещо незвичним чином. Звичайно, щось колись перечитав, раніше щось проходили за університетською програмою. Але ось я почав читати вечорами своїй найменшій доньці (що мені дуже подобалося) чарівну річ – «Маленький принц». І, дивна річ, як ми вчитувалися в це і як сприймали все це одночасно й однаково: 10-річна дитина і її набагато старший тато. І мені ще раз пригадалися мудрі слова письменника – звідки ми всі родом.

«Маленький принц» Екзюпері: як народилася казка, що зачарувала читачів усього світу

Екзюпері створив неймовірну історію про пілота і юного принца з іншої планети. З моменту своєї першої публікації в 1943 вона зачаровує і маленьких, і юних, і дорослих читачів.

«Маленький принц» перекладений більш ніж на 250 мов. Це робить повість однією з найбільш часто прочитаних і перекладених книг у світі.

Достовірно не відомо, що послужило ідеєю для написання повісті. Однак, основна версія свідчить, що Екзюпері був натхненний «Русалонькою» Ганса Христіяна Андерсена.

На початку 1940-х Екзюпері, військовий льотчик французької армії, що боролася з фашистами, опинився в госпіталі, де лікувався після численних поранень. Його подруга Аннабелла вирішила почитати йому ту казку, і вона могла підштовхнути його написати і власну.

Екзюпері намалював усі акварельні ілюстрації для свого твору. Він не вважав себе художником, але часто мимоволі малював начерки людей на клаптиках паперу.

На початку розповіді герой-льотчик терпить крах в пустелі Сахара. Екзюпері знав, про що пише. А вже до початку Другої світової війни він служив у авіації, переправляючи пошту між Африкою і Південною Америкою. А у спробі побити світовий рекорд найшвидшого перельоту від Парижа до Сайгона Екзюпері зазнав аварії в пустелі, за 125 кілометрів від Каїра.

Варто відзначити, що у Антуана і його дружини Консуело були незвичайні відносини: більшу частину життя вони прожили порізно. Але вона залишалася його музою. Так само, як Екзюпері зберігав Консуело у своєму серці, так його Принц захищав свою троянду, поливаючи її і захищаючи від природних стихій.

І хоча Принц зустрів інші троянди (а Екзюпері – інших жінок), лис нагадав йому, що та троянда унікальна для нього. Цю теорію підтверджує назва автобіографії Консуело – «Історія Троянди».

Цікаво, але пілот – оповідач і один з ключових персонажів – так і не зображений у книзі.

Однією з центральних ідей твору є вислів: «найголовнішого очима не побачиш». Можливо, це багато що пояснює.

Петро АНТОНЕНКО

Цитати з книг Екзюпері «Планета людей» і «Військовий льотчик»

«Земля допомагає нам зрозуміти самих себе, як не допоможуть жодні книги».

«Можливо, життя й відриває нас від товаришів і не дає нам багато про них думати, а все одно десь, бозна-де, вони існують — мовчазні, забуті, але завжди вірні».

«Бути людиною — це значить відчувати, що ти за все відповідаєш. Згорати від сорому за бідність, хоч вона нібито існує й не з твоєї вини, гордитися перемогою, яку здобули товариші. І знати, що, кладучи камінь, допомагаєш будувати світ».

«Захлинаючись своїми успіхами, ми слухали прогресу — прокладали залізниці, будували заводи, нафтові свердловини. І якось забули, що все це для того й створювалося, щоб служити людям».

«Очевидно, досконалість досягається не тоді, коли вже нема чого додати, але коли вже нічого не можна відняти».

«Як віддаляє нас одне від одного наш внутрішній світ».

«Не знаю, що зі мною. У небі стільки зірок-магнітів, а сила тяжіння прив'язує мене до землі. І є ще інше тяжіння, воно повертає мене до самого себе».

«Знову торкнувся істини і, не зрозумівши, пройшов мимо».

«Який сенс у політичних ученнях, котрі обіцяють розквіт людству, якщо невідомо, яку людину вони виростять? Кого породить їх торжество?»

«Туга – це коли жадаєш чогось. Сам не знаєш, чого... Воно існує, це незвідане й бажане, але його не передати словом».

«Любити – це не значить дивитися одне на одного, любити – значить разом дивитися в одному напрямку».

«Істина – це те, що робить світ простішим, а не те, що перетворює його на хаос».

«Мир гине, якщо рвуться нитки основи, якщо ти більше не знаходиш собі місця на світі, якщо не знаєш, де той, кого любиш, якщо чоловік, пішовши в море, не повернувся додому. Мир – це коли всі речі перебувають на своїх місцях і набувають істинного сенсу, який чітко проступає крізь оболонку цих речей».

«Я надіявся безнадійно. Я повертався пам'яттю в дитинство, щоб знову відчувати себе під його високим захистом».

«Людина не помирає. Вона уявляє, що боїться смерті, але боїться вона несподіванки, вибуху, боїться саму себе. Страх смерті? Ні. Коли зустрічаєшся зі смертю, її вже не існує».

«Кожен урешті-решт приходиться до того, до чого тяжіє».

«Щоб зберегти в недоторканності основу нашої суспільності, ми повинні бути глухими до шантажу, полеміки, до всляких мінливих словесних пасток. І насамперед ми не повинні відриватися від того, що невіддільне від нас».

«Якщо не можна допустити, щоб одна людина тиранила Маса, не можна, зрозуміло, допустити й того, щоб Маса гнобила одну людину».

«Я вірую, що культ окремих осіб тягне за собою лише смерть, тому що він хоче заснувати гармонію на тотожності. Він підмінює єдність Сутності тотожністю її частин. І він руйнує собор, щоб викласти в рядок його каміння. Тому я буду боротися з кожним, хто стане проголошувати перевагу якогось одного звичаю над іншими звичаями, якогось одного народу над іншими народами, одної раси над іншими расами, якоїсь однієї думки над іншими думками».

Мистецтво маленьких кроків. Молитва Антуана де Сент-Екзюпері

Антуан де Сент-Екзюпері був геніальним письменником, льотчиком, талановитою людиною.

Він був філософом, мрійником, романтиком. А ще глибоко віруючою людиною. Написав щире звернення до Бога – Молитву, що зачіпає душу, в якій звертається не лише до серця, душі, а й до розуму. Вчитайтеся! Вдумайтеся!

Господи, я прошу не про чудеса і не про міражі, а про силу кожного дня. Навчи мене мистецтву маленьких кроків.

Зроби мене спостережливим і винахідливим, щоб у строкатості буднів вчасно зупинитися на відкриттях і досвіді, які мене схвилювали.

Навчи мене правильно розпоряджатися часом мого життя. Подаруй мені тонке чуття, щоб відрізнити первинне від другорядного.

Я прошу про силу стриманості й міри, щоб я по життю не пурхав і не ковзав, а розумно планував тяглість дня, міг би бачити вершини й далечини і хоч іноді знаходив би час для насолоди мистецтвом.

Допоможи мені зрозуміти, що мрії не можуть бути допомогою. Ні мрії про минуле, ні мрії про майбутнє. Допоможи мені бути тут і зараз і сприйняти цю хвилину як найважливішу.

Вбережи мене від наївної віри, що все в житті має бути гладеньким. Подаруй мені ясну свідомість того, що труднощі, поразки, падіння і невдачі є лише природною складовою частиною життя, завдяки якому ми ростемо і зріємо.

Нагадуй мені, що серце часто сперечається з розумом.

Пришли до мене в потрібний момент когось, у кого вистачить мужності сказати мені правду, але сказати її, люблячи!

Я знаю, що багато проблем розв'язуються, якщо нічого не вчиняти, так навчи мене терпінню.

Ти знаєш, як сильно ми потребуємо дружби. Дай мені бути гідним цього найпрекраснішого і ніжнішого Дару Долі.

Дай мені багату фантазію, щоб у потрібний момент, у потрібний час, у потрібному місці, мовчки або говорячи, подарувати комусь необхідне тепло.

Зроби мене людиною, що вміє достукатися до тих, хто зовсім «унизу».

Убережи мене від страху пропустити щось у житті.

Дай мені не те, чого я собі бажаю, а те, що мені дійсно потрібне.

Навчи мене мистецтву маленьких кроків.

Маріо Варгас Льоса: останній класик Латинської Америки

У 1958 році отримав стипендію Мадридського університету і виїхав до Європи та США. Тривалий час жив у Британії. З 1990-х рр. – переважно в Іспанії.

1990 року балотувався на посаду президента Перу від партії «Демократичний фронт», але програв у другому турі Альберто Фухіморі, який згодом став диктатором і режим якого Льоса жорстко і переважно справедливо критикував.

1993 року отримав громадянство Іспанії, не відмовляючись від перуанського. Член Іспанської королівської академії.

У листопаді 2014 року Маріо Варгас Льоса відвідав Україну, побував у Києві й Дніпрі. 11 листопада спілкувався зі студентами Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Тоді він сказав: «Я дуже хотів відвідати Україну, адже мене також надзвичайно схвилював і надихнув цей рух громадянського суспільства, яке хоче покінчити з авторитарною традицією, рух суспільства, якому набрид постійний російський інтервенціонізм, якому набридла корупція. Вірю, що тут, в Україні, відбувся героїчний подвиг в ім'я свободи, який глибоко вразив всіх чоловіків і жінок світу, всіх хто цінує демократію, законність і свободу».

Слава прийшла до Льоси уже в 1960-х, коли він написав романи «Місто і пси», «Зелений дім», «Розмова в Соборі». Перший роман Льоси «Місто і пси» (1963) спричинив у Перу скандал і був підданий осуду з боку офіційної влади, після чого книгу було заборонено і спалено. Роман показав, які безчинства дідівщини існують у перуанській армії. Роман «Місто і пси» став культовою книгою для молоді. У СРСР і США роман було екранізовано. Радянська кінострічка «Ягуар» була відзнята чилійським режисером Себастьяном Аларконом.

Далі письменник продовжує активно творити в найрізноманітніших жанрах: комедії, детективу, історичного роману, політичного трилера. Кращим своїм твором письменник вважає роман «Війна кінця світу». В ньому зображене народне повстання у Бразилії наприкінці XIX століття. Головна ідея роману – якщо люди глухі одне до одного, не можуть прислухатися, зрозуміти інших, це призводить до величезних потрясінь і трагедій. Роман вийшов наприкінці 70-х і він багато в чому пророчий і актуальний сьогодні, коли на планеті стільки насилля.

Блискучим за стилем є роман «Тітонька Хулія і писака». Він у значній мірі автобіографічний, письменник описує свою роботу молодим журналістом у Лімі. А суть книги в розвінчанні так званої масової культури, низькопробних ремісничих штук, які заповнили літературу і мистецтво. Роман написаний понад 30 років тому і знов-таки виявився пророчим, з огляду на те, скільки нині убогості у літературі і мистецтві, в цій широко тиражованій телебаченням та інтернетом мас-культурі.

Література Латинської Америки – це духовний феномен XX століття. Кілька десятиліть, принаймні, в середині століття, це була найпотужніша література світу. Не марно ж багато фахівців, та й читачів, вважають найбільшим письменником століття колумбійця Габріеля Гарсія Маркеса, лауреата Нобелівської премії 1982 року, а його роман «Сто років самотності» – вершиною літератури віку.

Справжній вибух латиноамериканської літератури почався у 1949 р., коли вийшли повість кубинця Алехо Карпент'єра «Царство земне» і роман «Маїсові люди» гватемальського письменника Мігеля Анхеля Астуриаса, удостоєного в 1967 р. Нобелівської премії. Це були перші твори так званого «магічного реалізму», який надовго запанує у літературі регіону. Дійсність у цих творах була густо насичена міфологією краю, герої їх – люди неординарні, як і їх вчинки.

У 50 – 70-х рр. на авансцену вийшла блискуча плеяда прозаїків, творців так званого «нового латиноамериканського роману»: Хорхе Луїс Борхес і Хуліо Кортасар (Аргентина), Хуан Рульфо і Карлос Фонтес (Мексика), Аугусто Роа Бастос (Парагвай), Жоржі Амаду і Жоао Гімарайнс Роза (Бразилія), Хуан Онетті (Уругвай) та інші. У 60-х рр. у всьому світі почався книжково-видавничий бум латиноамериканського роману.

В цій блискучій плеяді класиків гідне місце займає і представник Перу Маріо Варгас Льоса, лауреат Нобелівської премії 2010 року.

Хорхе Маріо Педро Варгас Льоса (ісп. *Jorge Mario Pedro Vargas Llosa*;) народився 28 березня 1936 року у місті Арекіпа, Перу. Прозаїк, драматург, есеїст, філософ, публіцист, політичний і громадський діяч.

Народився у сім'ї дипломата Ернесто Варгаса Мальдонадо та Дори Льоса Урета. У Латинській Америці люди часто мають подвійне прізвище – від батька і матері, звідси і прізвище Варгаса Льоси.

Невдовзі після народження хлопчика батьки розлучилися, і мати з сином переїхала у Болівію, де вони прожили наступні 9 років. Після чого повернулися на батьківщину, спочатку у провінційне містечко П'юру, через рік до столиці Ліми. Тут батьки помирилися і знову почали жити разом.

Маріо закінчив католицьку школу, а у 1950 році – військове училище «Леонсіо Прадо». Потім вчився на філологічному факультеті університету Сан-Маркос.

Цитати письменника Говорить сам автор або його герої

«Тітонька Хулія і писака»:

Найголовніше – це правда, тому що у правді – мистецтво. А де брехня, там зовсім нема чи майже нема мистецтва.

– Я багато думала, і все це мені вже не подобається, Варгітас. Хіба ти не розумієш, що це безглуздо? Мені тридцять два роки, я розлучена, ну скажи, що мені робити з вісімнадцятирічним шмаркачем? Це вже збочення п'ятидесятирічних дам, я ще не дійшла до такого.

Моє економічне становище ставало драматичним. Щоб полегшити його, я зайнявся тим, що Хав'єр суворо визначив як «проституція пера». Іншими словами, я став писати рецензії на книги, публікувати репортажі в журналах і недільних додатках до газет.

Я був впевнений, що орфографічна або каліграфічна помилка не буває випадковою, що це – заклик до моєї уваги, особливе застереження від підсвідомості чи від Господа Бога або ще від когось, яке вказує на те, що дана фраза нікуди не годиться і її слід переробити.

Ставлячи питання в студії на вулиці Белен або перед мікрофоном танцівниці нічного кабаре, члену парламенту, футбольістові чи обдарованій дитині, я зрозумів: абсолютно все може стати темою для розповіді.

«Капітан Панталеон і Рота добрих послуг»:

Немає на світі чоловіка, якому б почуття обов'язку допомагло в ліжку.

Хто б міг подумати, що ліки виявляються гіршими самої хвороби.

Обережно зі мною, я, як краб, обожнюю йти проти течії. Будете мене відштовхувати – візьму і закохаюся у вас.

Пригрій вороння – і тобі виключать очі.

І не соромтеся сліз, сльози для жінки – все одно, що роса для квітів.

«Похвальне слово мачусі»:

Фантазія роз'їдає життя, і слава Богу.

Окрім того, що щастя – не постійне, воно розраховане на одного, у рідкісних випадках приходить до двох, майже ніколи – до трьох, і вже зовсім неможливо уявити собі колективне, муніципальне щастя.

«Зелений дім»:

Найгірше – що люди ніколи ні про що не задумуються. Нащо тільки у них голови на плечах.

«Пригоди поганого дівчиська»:

Секрет щастя – або принаймні спокою – полягає в умінні відокремлювати секс від любові. І в умінні по можливості виключати романтичне кохання зі свого життя, тому що воно і заповдіє нам страждання.

У нашому житті дуже рідко збувається те, що ми, нетямуючі, для себе плануємо.

Але чи варто засмучуватися про гроші, якщо на іншій часі терезів – щастя!

«Розмова в Соборі»:

Вірити в те, про що говориш, любити те, що робиш.

– От би хто-небудь винайшов таблетки або свічі від сумнівів, – каже Сантьяго. – Уяви, Амбросіо, як було б чудово: прийняв, запив водичкою або засунув в дупу – і готово: Я вірю!

«Похвала читанню та літературі»: Нобелівська лекція:

Без хороших книг, які ми прочитали, ми були б гіршими, ніж ми є, – великими конформістами, менш неспокійними, більш слухняними, а духу сумніву – цього локомотиву прогресу – не існувало б зовсім. Читання, як і письменство, – це протест проти неповноти життя. Ми даємо волю фантазії, щоб якось прожити ті багато життів, які нам хотілося б мати, коли в нашому розпорядженні лише одне життя.

Сповідь письменника:

Підліткова невпевненість залишається моїм природним станом.

Писати – значить боротися за щастя.

В глибині душі письменник ніколи не знає, переміг він чи зазнав поразки.

Є письменники, які рано замовкають. Напевно, в якомусь сенсі вони приходять до згоди зі світом. Це не мій випадок.

У п'ять років я навчився читати. Нічого важливішого в моєму житті так і не відбулося.

Свобода неподільна. Неможливо відокремлювати політичну свободу від економічної, соціальної, культурної.

Диктатори – не стихійне лихо. Щоб створити диктатора, потрібно багато народу; іноді в цьому беруть участь їхні жертви.

У політиці я навчився одному: влада нищить розум, руйнує принципи і перетворює людей у маленьких чудовиськ.

Електронна пошта – це карикатура на листування.

Можливо, я всю дорогу був неправий.

Цікаве про письменників

Гомер (між XII – VII ст. до н. е.) Гомер давно вважається найвидатнішим письменником усіх часів, хоча він не написав жодного рядка. Усі свої твори Гомер тримав у пам'яті з тої простої причини, що не вмів ні читати, ні писати.

Уільям Шекспір (1564 – 1616). До Шекспіра прийшов юнак і запитав, що йому треба робити, щоб бути таким, як Шекспір. Письменник відповів:

– Я хотів бути богом, а став тільки Шекспіром. Ким же будеш ти, якщо мрієш стати лише мною?

Вольтер (1694 – 1778). За своє вільнодумство Вольтер накликав на себе невдоволення уряду і кілька разів змушений був виїздити в сусідні країни. 1750 року на запрошення короля Фрідріха II він поїхав до Пруссії.

Якось, катаючись на човні з Фрідріхом II, Вольтер помітив, що крізь щілину набирається вода, і вистрибнув на берег. Король залишився в човні і глузливо запитав:

– Ви так боїтесь за своє життя? – Звичайно, – відповів Вольтер. – Королів багато, а Вольтер один.

Герцог Орлеанський, прогулюючись з Вольтером, зробив йому зауваження, що тон, яким той розмовляв з ним, дуже фамільярний.

– Не забувайте, що я стою значно вище за вас, – промовив герцог.

– Зрозуміло. Адже стояти вище за мене легше, ніж стояти поруч.

П.-О. Бомарше (1732–1799). Видання творів Вольтера – одна з найбільших заслуг Бомарше. Після смерті філософа Бомарше викупив рукописи небіжчика. Він діяв, як завжди, з розмахом: в Англії закупив найкращі шрифти, в Бельгії – дві паперові фабрики. Та через те, що ряд творів Вольтера були у Франції заборонені, Бомарше, щоб видати повне зібрання, вирішив друкувати їх за кордоном.

Він купив у маркграфа Баденського занедбаний форт Кель і обладнав там друкарню. Граф зажадав стати цензором видання. Бомарше йому заперечив:

– Рукописи Вольтера продані мені з умовою «не допускати свавілля над працями великої людини», адже вся Європа чекає повного видання.

Так, незважаючи на великі збитки, перепони церкви, Бомарше довів видання до останнього, 92-го тому.

Перша вистава «Весілля Фігаро» Бомарше мала неабиякий успіх. Однак багато жартів і каламбурів циркулянка не сподобалися деяким аристократам. Брат короля, граф Прованський, анонімно виступив проти драматурга в газеті. Бомарше зрозумів, звідки наговор, і обізвав «критиків» «брудними нічними паразитами».

Розгніваний граф прибіг до брата-короля. Той, граючи в карти, нашкрябав олівцем на піковій сімці наказ арештувати Бомарше і кинути до в'язниці малолітніх злочинців. Це була не лише кара, але й публічна образа. Громадськість Франції обурилася. В Парижі випустили анонімну листівку: «Хто може тепер після цього впевнено сказати, що сьогодні він спатиме у своєму ліжку?»

Король злякався. За п'ять днів драматурга звільнили. В театрі того ж вечора аплодисментами зустріли слова Фігаро: «Не в змозі знищити розум, вони відплачують тим, що принижують його».

– Пане Карон, чи як вас там... Бомарше, ви, здається, були колись годинниковим майстром. Чи не так? Мій годинник відстає, чи не могли б ви його відремонтувати? – царедворець подав драматургу золотого, оздобленого діамантами годинника.

Натовп придворних замовк, очікуючи скандалу. Бомарше спалахнув.

– Це було так давно... Я не знаю, чи зможу.

Таємниця і таїна «Тихого Дону»

Найвидатніший роман російської радянської літератури написав українець по матері.

На початку 1928 року почалася публікація роману «Тихий Дон» – найзнаменитішого (а як на мене, кращого) твору російської радянської літератури. Водночас є всі підстави говорити про один із найзагадковіших романів ХХ століття.

Насамперед – про дуже сильний український струмисько 4-томної епопеї. Мова не лише про те, що й сам Михайло Шолохов був українцем по матері: його мама з України, причому коріння її роду – з Чернігівщини. Мова про те, що головний герой роману – донське козацтво – у своїй історії напряму пов'язане з Україною.

Нарешті, йдеться ще й про мовну стихію роману. І не лише щодо присутності численних діалектизмів, українізмів, як, скажімо, «зараз», «бреше», а й загалом щодо сильного українського впливу на цю своєрідну російську донську мову.

Якраз мова роману – це перше, що мене вразило при його першому прочитанні. А було це давненько, коли мені минуло трохи за 20. Найкраще це проілюструє вже перший абзац роману, який треба навести, звичайно ж, в оригіналі, в першоданності.

«Мелеховский двор на самом краю хутора. Ворота со скотиньего база ведут на север, к Дону. Крутой восьмисажанный спуск меж замшелых в прозелени меловых глыб, и вот – берег: перламутровая розсиль ракушок, серая изломанная кайма нацелованной волнами гальки и дальше – перекипающее под ветром вороненной рябью стреми Дона. На восток, за красноталом гуненных плетней, – Гетьманский шлях, полынная проседа, истоптанный конскими копытами бурый, живущий придорожник, часовенка на развилке, за ней – задернутая текучим маревом степь. С юга – меловая хребтина горы. На запад – улица, пронизывающая площадь, бегущая к займищу».

Яка соковита картина! І ота «націлована» галька по берегу, і отой «живущий» (наголос на літері «о») придорожник.

Зізнатися, спершу від незвички було навіть непросто читати. Ми ж були привчені до мовної убогості, сірості і штампованості. А тут – таке розмаїття мови. Може, ще й це – одна із причин невдач з екранізацією роману? Навіть кращій з них,

4-серійній картині Сергія Герасимова, знятій у 1950-ті роки, важко було передати на екрані цю таїну епопеї. Не кажучи вже про показану кілька років тому слабенку багатосерійну стрічку, зняту понад два десятиліття тому Сергієм Бондарчуком на кошти західних спонсорів, із західними акторами в ролях донських козаків.

За понад 80 років існування роману довкола нього нагромадилася сила-силенна таємниць. Передовсім, як можна було в умовах жорсткої радянської цензури взагалі написати й видати роман, основна ідея якого ніяк не вписувалася в комуністичні догми. А ідея ця полягала в тому, що Жовтневий переворот і наступна громадянська війна були величезною народною трагедією, не просто ламанням віковичних підвалин життя, а ударом по основних людських моральних цінностях. Роман-трагедія – ось досить точно визначення епопеї. І справа навіть не в описах насилля, жорстокості, до речі, досить стриманих за мірками нашого дикунського телебачення і чорної преси літератури. Справа в трагічній тональності епопеї, коли брат ішов на брата, син – на батька. Логічно напрошується висновок: чи може бути гуманним режим (радянська влада), встановлений таким варварським методом, насиллям, на крові мільйонів?

Не випадковим є і те, що публікація роману розтяглася на два десятиліття і завершилася вже по війні. Відомий факт: Сталін уважно стежив за написанням роману, навіть напівжартома (хоч які тут жарти з диктатором) докоряв Шолохову, що той, мовляв, ніяк не приведе Григорія Мелехова нарешті в стан червоних, на бік радянської влади. На що Шолохов віднікувався: мовляв, я його, Мелехова, веду, а він ніяк не йде.

Окрім неприкритого гуманістичного протесту проти насилля, роман вражає й іншим, нетиповим для «причесаної» радянської літератури, – надзвичайно високим художнім рівнем. Про мовний аспект уже сказано. Додам, що мало який твір ХХ століття вирізняється такою яскравістю образів героїв, широчинною охоплення народного життя (від рядових козаків до столичної інтелігенції й генералітету), такою майстерною побудовою сюжету. А деякі сцени роману просто вражають. Скажімо, сцена смерті Аксин'ї, коли Григорій має хоронити єдину і найбільшу любов свого життя і, підвівши погляд, бачить на небосхилі ранкове сліпуче «чорне» сонце.

А тепер перейдімо до найбільшої загадки, що десятиліттями оповиває знаменитий роман, – його авторства. Сумніви щодо того, чи дійсно саме Шолохов написав «Тихий Дон», точилися від самого початку публікації твору. Декого збивав із пантелику молодий вік письменника: у 1928 році автору, нехай поки що й тільки перших книг роману, було всього 22 роки (щоправда, за деякими даними – 25). Але на своєму рахунку він вже мав книгу цікавих оповідань часів

громадянської війни «Донські оповідання», авторство яких не викликало сумніву і які можна було б вважати генезою, початком майбутньої епопеї, принаймні тематично. І все ж колосальність, вражаючі масштаби «Тихого Дону» природно породжували сумніви в авторстві молодого письменника.

Дискусії тривають понад 90 років. Характерно, що найбільше їх підігрують західні дослідники. Ось деякі основні версії, які висувуються щодо авторства роману.

Версія перша. Автор «Тихого Дону» – донський письменник, козак Федір Крюков. Досить відома постать у літературі початку ХХ століття, автор багатьох творів про козацтво. Відомо, що з 1912 року письменник працював над великим епічним твором про козацтво. Але 1920 року помер, і архіву письменника не було знайдено. Шолохову приписують, що він міг, як мінімум, використати незавершену роботу Крюкова, працюючи над «Тихим Доном», а то й просто присвоїв роман покійного письменника, можливо, довівши роботу до завершення.

До речі, я читав твори Федора Крюкова. Тематика та ж – донське козацтво. Те, що вони набагато нижчі рівнем за «Тихий Дон», – це не основне: буває, що у письменника є твір, який набагато перевищує все інше, написане ним. Більш доречно сказати, що проза Крюкова, добротна, по-своєму цікава, абсолютно інша за стилем, ніж «Тихий Дон». І це уже вагомий аргумент проти його авторства епопеї.

У фільмі Герасимова головну роль Григорія Мелехова зіграв актор Петро Глебов, що походив із старовинним дворянським родом, а один із його предків був донським козацьким отаманом.

Також прихильники авторства Шолохова наводять і такий аргумент. Існують фотокопії рукопису 1-ої і 2-ої книг роману, і цей рукопис, безумовно, належить Шолохову. Це його рука. На що тут же йде заперечення: мовляв, можна просто переписати чужий роман своєю рукою. До того ж історія з цим рукописом теж нагадує детектив. Рукопис після численних пригод осів десь у колишніх друзів письменника, точніше, в його нащадків. Принаймні, не в державних архівах, бібліотеках. Йшли тривалі переговори, щоб викупити рукопис, але що він собою являє, чи не є підробкою – теж запитання.

Версія друга. Авторство роману приписують менш відомому письменникові Веніаміну Краснушкіну, розстріляному чекістами у 1920 році. Автор цієї версії твердять, що перша книга роману, де змальовані події до початку Світової війни 1914 року, і написана була в ті ж роки. А Шолохову на той момент було всього 8 років. Тобто знову письменника звинувачують у плагіаті.

Версія третя, найбільш несподівана. Не заперечується, що роман написала людина, яку всі знали як Михайла Шолохова. Але насправді він... зовсім не Шолохов. Справжній Шолохов, який, до того ж, мав усього 4 класи освіти, загинув у громадянську війну. Його ім'я присвоїв собі зведений брат Михайла – Олександр Попов, набагато старший від загиблого. Попов був чекістом, освіченою людиною, і, мовляв, саме він написав знаменитий роман. І прожив до самої смерті під іменем свого брата.

У Шолохова дійсно був зведений брат. Але як було насправді, сказати важко, бо по сьогодні чимало сторінок біографії письменника і його рідних залишаються нез'ясованими.

Слід сказати, що свого часу шведські дослідники провели комп'ютерний аналіз роману «Тихий Дон» і творів, стосовно яких авторство Шолохова не викликає жодних сумнівів. Так от цей аналіз підтвердив, що Шолохов дійсно є автором «Тихого Дону». Або людина, котра називала себе цим іменем.

Скоріше за все, версії з сумнівами щодо авторства Шолохова

Цікаве про письменників

11 Вельможа наполягав, і драматург погодився. Взявши годинника, Бомарше відкрив його, підніс механізм до очей, але несподіване тремтіння рук і... годинник падає на кам'яну підлогу, розбившись на скалки

– Ось бачите, я попереджав, зараз я вже не такий вправний... – галантно вклонившись і лукаво посміхаючись, письменник відійшов від придворних.

Й.-В. Гете (1749 – 1832). Наполеон умовляв Гете присвятити який-небудь твір російському цареві Олександрові.

– Сір, – відповів Гете, – це не в мій звичай. Я нікому не присвячую своїх книжок, аби потім не жалкувати.

На це Наполеон заперечив: – Великі письменники часів Людовіка XIV думали інакше.

– Справді, – погодився Гете, – але ви, ваша величність, не будете заперечувати, що їм з цього приводу неодноразово доводилося жалкувати.

Якось у розмові з Еккерманом Гете сказав:

– Публіка ось уже двадцять років сперечається, хто вищий: Шіллер чи я; їм би радіти, що вони мають двох мужів, про яких варто сперечатися.

І. А. Крилов (1769 – 1844). У літературі Крилов увійшов як поет, драматург, прозаїк, критик, журналіст. Іван Андрійович – автор казкової опери «Ілля-богатыр». Якось його запитали, чому з-поміж усіх поетичних жанрів він віддав перевагу байці.

Іван Андрійович відповів: – Байка зрозуміла кожному: її читають і слуги, і діти.

Господар будинку, в якому наймав квартиру І. А. Крилов, склав контракт і приніс видатному байкареві на підпис. Там, між іншим, зазначалося: якщо з вини квартиранта будинок згорить, той зобов'язується сплатити шістьдесят тисяч карбованців. Крилов підписав папір, тільки додав ще два нулі.

– Візьміть, – мовив він, повертаючи контракт господареві. – Я згоден з усіма пунктами. Але для того, щоб ви були цілком забезпечені, я збільшив суму до шести мільйонів. Для вас буде добре, а мені однаково платити нічим.

Кеміне (1770–1840). «Кеміне» по-туркменськи означає «зневажений». Цей псевдонім узяв собі юнак Мамедвелі, якого злидні і голод гнали дорогами Середньої Азії. За сміливі і правдиві слова народ полюбив поета. У сатиричних віршах він викривав зажерливих баїв, ненаситних мулл. Кеміне не давав спуску і мусульманському наставнику, піру Ералі-ішану.

– Ну і язичок у тебе, Кеміне! – не витримав якось Ералі-ішан. – Жодне слово від тебе не сховається!

– Однак мені до вас далеко, святий отче, – зізнався Кеміне. – Від вас не сховається жодна зернина в чужому мішку, жодна монета в чужій кишені.

П.-Ж. Беранже (1780 – 1857). Цензурю, який не давав дозволу друкувати пісні Беранже, поет сказав:

– Тоді я надрукую їх у Голландії під назвою: «Пісні, не пропущені моїм цензором». Ось тут цензор не витримав:

– Розраховую на один примірник! Знаючи, як бідує Беранже, паризький банкір Лаффіт запропонував йому місце у своїй конторі. Але поет відмовився від спокусливої пропозиції, бо не хотів бути залежним від багатія.

А знайомим з цього приводу сказав: – Багатство в тім, коли у тебе мало потреб і багато друзів.

– Король хоче бачити Вас у палаці, щоб подякувати за все, що ви зробили для нього і Франції, – урочисто повідомив пісняреві Беранже один аристократ.

– Скажіть королю, що я застарий, щоб заводити нові знайомства, – відповів поет.

Якось у паризькій газеті поет-республіканець Беранже дав таку об'яву: «Втік папуга. Уміє говорити «Хай живе король!» та «Геть республіку!». Тих, хто знайде, попереджаю, що не поділяю його політичних поглядів».

Беранже брав участь у Липневій революції 1830 року і оспівав її, та незабаром побачив, що буржуазна монархія не полегшила становище простого люду.

Ліберальним балакунам, що зібралися в салоні банкіра Лаффіта, Беранже сказав:

– Не дякуйте мені за пісні, які я склав проти ваших ворогів, а дякуйте за ті, які я не склав проти вас.

Загалом знає його як автора програмного вірша «Партія веде» й одного з багаторічних ідеологів більшовицько-комуністичної влади в Україні. За радянських часів ніколи не афішували, що пов'язаний був рід Тичин із Чернігівщини з родом гетьмана Павла Полуботка; а прапрапрадідом Павла – найвідомішого з синів дядя з села Піски – був 18-річний Гнат Тичина, що служив полковим старшиною у війську Богдана Хмельницького. Спочатку молодий поет творив надзвичайно ліричні й правдиві вірші, активно долучався до творення Української незалежної держави.

Безжальний вирок

«Останніми роками чомусь сором'язливо замовчують про те, що весь цвіт письменників і поетів УРСР у роки громадянської війни бився під українськими прапорами зі зброєю в руках проти більшовиків, – пише сучасний історик Ярослав Тинченко. – Петлюрівськими офіцерами були Петро Панч та Андрій Головка, відважними юнаками (юнкерами) – Володимир Сосюра і Борис Антоненко-Давидович, добровольцями-кавалеристами – Олександр Копиленко та навіть 16-річний Юрій Яновський, держчиновниками УНР – Павло Губенко (Остап Вишня), Павло Тичина, Юрій Смолич... Частина з них на початку 1920 року опинилася в лавах боротьбистів і разом з ними перейшли до більшовиків».

Павло Тичина за радянських часів стане академіком АН УРСР (1929), директором Інституту літератури (1936–1939, 1941–1943), народним комісаром (міністром) освіти УРСР (1943–1948), головою Верховної Ради УРСР двох скликань (1953–1959), депутатом Верховної Ради УРСР з першого до сьомого скликань. У 1941-му йому присвоєно звання лауреата Сталінської премії, а в 1962-му – Шевченківської.

А на початку 70-х одним із свідчень нібито злочинної діяльності Василя Стуса для радянського судилища стане його літературна розвідка про Павла Тичину «Феномен доби (Сходження на Голгофу слави)» з безжальним, а тому відправленим на два десятиліття в засекречені архіви КДБ – висновком: «В історії світової літератури, мабуть, не знайдеться іншого такого прикладу, коли б поет віддав половину свого життя високої поезії, а половину – нещадній боротьбі зі своїм геніальним обдаруванням».

Радянська влада не могла допустити, щоб люди мали змогу читати Стусове: «Геніальний Тичина вмер. Лишився жити чиновник літературної канцелярії,

довічно хворий на манію переслідування, жалюгідний пігмей із великим ім'ям Тичини. Творчість Тичини 30-х років – це тільки маніпуляції над небіжчиком, спроби використати мерця. Як не моторошно це казати, але наступна творчість Тичини – це майже ірреальні спроби примусити усміхатися голий череп. Вірші поета перестали бути актом індивідуальної творчості: ці бездарні версифікаційні вправи уже писав хтось, але мертвою поетовою рукою. Кажуть, не одну ніч Тичина лягав спати не роздягаючись: він чекав арешту...»

Творче благословення від Коцюбинського і Грушевського

Замріяність та глибоке почуття поет описує в одному з найкращих віршів раннього пе-

рїоду «Ви знаєте, як липа шелестить?». Одночасно просто й милозвучно: «Кохана спить, кохана спить, // Піди збуди, цілуй їй очі...» Цю поезію у 1912 році надрукували в першому номері журналу «Літературно-науковий вістник» з подачі Михайла Грушевського, якому зошит з віршами 20-річного Павла Тичини передав Михайло Коцюбинський.

Однією з перлин інтимної лірики Павла Тичини є поезія, назва якої така ж, як перші слова: «О панно Інно, панно Інно! // Я сам. Вікно. Сніги... // Сестру я Вашу так любив – // Дитинно, злотоцінно». Загалом у молодого Тичини «горять світи, біжать світи музичною рікою»; «Дзвін гуде – іздалеку. // Думки пряде над нивами. // Над нивами-приливами, // купаючи мене, мов ластівку» або «День біжить, дзвє-нить-сміється, перегулюється».

У творах раннього періоду «Не знаю і сам я, за що так люблю...», «Україно моя, моя люба Вкраїно», «Не бував ти у наших краях» Павло Тичина зображає одухотворений образ рідної землі, Україна для поета – «втіха одна».

Київським студентам і гімназістам, що покляли голови у нерівному бою під Крутами, захищаючи свою державу від навали чужинців, Тичина присвятив вірш «Пам'яті тридцяти» – про перепоховання на Аскольдовій могилі в Києві загиблих юнаків. Ця поезія вперше була опублікована у газеті «Нова Рада» у березні 1918-го.

Літературна творчість Павла Тичини починалася з того, що Михайло Коцюбинський на одній із літературних молодіжних вечірок у своєму домі в Чернігові, представляючи його, сказав: «Серед нас є справжній поет!» І прочитав вірш Тичини «Розкажи, розкажи мені, поле». У ньому молодий автор у дусі народницької традиції подає узагальнену картину селянської неволи. Але використав яскраві поетичні образи: вітри женуться за хмарами з криком «Ей ви, кралі!», а поле кукіль та волошки буде родити...

Молодий Павло Тичина працював завідувачем відділу хро-

ніки газети «Нова Рада» у 1917-му і відділу поезії «Літературно-наукового вістника» у наступних 1918–1919 роках, був головою української секції Всеукраїнського видавництва у 1919-му. Поет одночасно керував хором, підтримував новаторські сценічні пошуки Леся Курбаса, долучався до масових дійств, які проводилися на площах Києва. Переповідали, що під час розгулу денікінської контрреволюції Павло Тичина переховувався у старих склепах Байкового кладовища.

У вересні – жовтні 1920 року він разом із капелою Кирила Стеценка гастролював по Правобережній Україні: відвідали Білу Церкву, Черкаси, Златопіль, Бобринець, Єлисаветград, Вознесенськ, Одесу, Тульчин. Про все це поет розповів у повісті-щоденнику «Подорож з капелою К. Г. Стеценка». Тоді відві-

рує тим суспільством Тиран – жорстокий і хитрий...»

Безперечно, дії й вибір Павла Тичини не могли не залежати від ставлення до родичів. Йдеться, зокрема, про взаємини з меншим братом Євгеном – п'ятим сином і дев'ятою дитиною в родині Тичин (усіх дітей було тринадцятеро, але четверо померли маленькими). Услід за старшими – Михайлом, Іваном та Павлом – батьки віддали Євгена співати в архієрейський хор у Чернігові. Там за дорученням регента хору Павло Тичина навчав свого брата нотної грамати. Одночасно Євген навчався в Чернігівському духовному училищі. Потім навчався в Києві в Українському народному університеті, був вільним слухачем історико-філологічного факульту

тету Кам'янець-Подільського державного українського університету. У 1919-му Павло Тичина присвятив братові вірш «Плуг», яким відкривалася однойменна збірка, видана наступного року. Тоді Євген Тичина працював у Київській губнаросвіті.

На початку 1920-х років Євген Тичина займався диригентською діяльністю. 1923 року музичне товариство імені Миколи Леонтовича видало Євгенові Тичині мандат на право організації хору імені вбитого українського композитора, чия слава з «Щедриком» поширювалася за кордоном, – у містечку Нова Басань на Чернігівщині (нині село Бобровицького району). Крім того, Євген був благовіс-

ником-організатором всеукраїнської православної церковної ради, яка ставила за мету поширення Христового вчення українською мовою, і регентом Новобасанівської автокефальної церкви. А вже у квітні Євгена Тичину заарештували. Він проходив у «Справі про організацію банди з метою підризу Радянської влади». У звинуваченні зазначали, що Євген Тичина брав участь в українізації церкви – така робота вважалася політичним згуртуванням. Серед вилучених у Євгена паперів були і вірші Павла Тичини «Розкривши Гомера» та «До кого говорить?».

Павлові Тичині вдалося врятувати брата і не потрапити під слідство самому, напевно, навзаємін за подальшу відмову від своїх принципів. (Євген Тичина згодом викладав українську мову та літературу в одній із середніх шкіл Харкова. Наприкінці грудня 1941 року в Полтаві керував церковним хором. Після війни працював у Харківському педагогічному інституті іноземних мов).

Жертва сталінізації

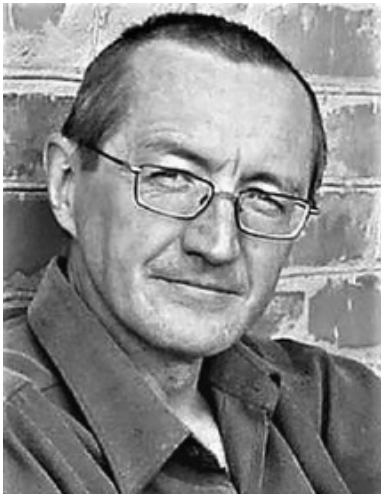
Із «Таємниць письменницьких шухляд» витягуємо історію про власне програмний вірш «Партія веде». Павло Тичина писав своєрідний текст для «піонерчиків» – виконав врешті-решт за рік замовлення харківської дитячої газети. А до нього у 1933-му приїхав посланець від газети «Правда» – там у рік, коли в Україні продовжували гинути люди від цілеспрямованого зорганізованого голоду, вирішили випустити спеціальний номер про прекрасне українське життя. Гість попросив поета дати щось із неопублікованого, що б могло стати прикрасою випуску. У Тичини була лише пісенька для «піонерчиків». Станіслав Цалик і Пилип Селігей у виданій 2010 року книзі пишуть: «Як нещодавно виявилось, «Партія веде» насправді є... своєрідним римейком твору 13-річної давнини і протилежного спрямування. Ще в травні 1920-го на Софійському майдані Павло Григорович палко вітав українсько-польське військо, яке втрутило з Києва більшовиків. Переповідають, що ту промову він завершив так: «А червону гідь // будем, будем бити!»

А Василь Стус писав: «Як би там не було, Тичина – така ж жертва сталінізації нашого суспільства, як Косинка, Куліш, Хвильовий, Скрипник, Зеров чи Курбас. З однією різницею: їхня фізична смерть не означала смерті духовної. Тичина, фізично живий, помер духовно, але був приневолений до існування як духовний мрець, до існування по той бік самого себе. Тичина піддався розтлінню, завдавши цим такої шкоди своєму талантові, якої йому не могла завдати жодна у світі сила. Починалася смуга подальшої деградації поета, причому деградував покійний поет так само геніально, як колись писав вірші»

Валентина САМЧЕНКО
«Україна молода», 26.01.2016

23 січня – 130 років (за новим стилем) з дня народження Павла Григоровича Тичини (23.01.1891, с. Піски Бобровицького району Чернігівщини – 16.09.1967, Київ).

Проза лауреатів обласної премії імені М. Коцюбинського

Кость (Костянтин) Вілійович Москалець – лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка 2015 року, за книгу літературної критики та есеїстики «Сполохи». Народився 3 лютого 1963 року в селі Матіївка біля Батурина на Чернігівщині в родині письменника Вілія Москальця. Закінчив середню школу № 4 в м. Бахмачі, Літературний інститут ім. М. Горького в Москві (1990).

Один із засновників бахмацької літературної групи ДАК. Служив у війську (1981 – 1983), працював на радіозаводі в Чернігові, був учасником Львівського театру-студії «Не журись!», виступаючи як автор-виконавець власних пісень.

Від 1991 р. живе в селі Матіївка біля Батурина, займаючись літературною працею.

Автор виданих у Києві і Львові книг: поезія – «Думи», «*Songe du vieil reherin*» («Пісня старого пілігрима»), «Нічні пастухи буття», «Символ троянди», «Мисливці на снігу»; проза – «Досвід коронації», «Вечірній мед» (три книги), «Рання осінь», «Келія чайної троянди»; есеїстика – «Людина на крижині», «Гра триває», «Сполохи».

Проза Костянтина Москальця перекладена англійською, німецькою, російською та японською мовами, сербською і польською перекладені численні вірші та есе. Лауреат обласної премії ім. М. Коцюбинського (2005 р.).

Костянтин МОСКАЛЕЦЬ

Бахмач Пасажирський

В одній із найкращих книжок, які тільки випало прочитати і яка справила потужний вплив на розвиток мого покоління, – у «Грі в бісер» Германа Гессе, неперевершено витлумаченій Євгеном Поповичем, є місце, де письменник розповідає про культивовану касталійцями традицію «життеписів», особливу стилістичну вправу для студентів. Автор такого життєпису мав завдання перенестися до давнішої культурної доби й вигадати собі відповідне життя, уявивши власне «я» в інших умовах і в іншому історичному «костюмі». Завдяки таким вправам студенти вчилися розглядати свою особу як маску, як тимчасову оболонку ентелехії; разом із тим, для багатьох авторів життєписи ставали першими кроками на шляху до самопізнання. Вони допомагали зайняти шанобливу, а водночас і дещо іронічну поставу щодо культури та тутешньо-теперішнього «я», яке, відтак, не було вже чимось раз і назавжди даним, штивним і невідминним суб'єктом.

Ще й досі незагаданим для мене чином події влаштовуються так, що наприкінці кожного року я опиняюся на вокзалі. Мушу визнати, цих вокзалів було аж занадто в моєму житті безпритульного філософа, сповненому незаниханих пересічних обивателів пригороду, утіх та поразок, – Львів і Київ, Москва і Гамбург, Караганда і Лондон, – щоб перерахувати бодай більшість з них. Минулого року це був Бахмач Пасажирський. Я грівся біля батареї центрального опалення, знічев'я розглядаючи пасажирів, яким, за означенням, належав Бахмач. То були переважно студенти, що квапилися зустріти Новий рік удома. На мене ніхто не звертав уваги. Раз по раз озивався репродуктор, оголошуючи прибуття або відхід чергового поїзда. Дядьки пили пиво. Надворі падав сніг, сутеніло. З Москви поверталися обтяжені торбами заробітчани. Студентство галасувало. Двері скрипіли. Діти вимагали жувачок і «кіндер-сюрпризів». У ресторани співали: дружний колектив залізничників проводжав старий рік, так само – пасажирів або, як казав поет, «рядового пілігрима». Дівчата зачісувалися. Потім зникали – на віки вічні, за звичаєм, заведеним на вокзалах усього світу. Натомість з'являлися інші. І прибиральниці мили підлогу, вистелену квадратними кахлями. Все було як завжди. Я спіткнувся на оцьому «завжди». Того передноворічного вечора воно мало більш значущий вигляд. Може, тому, що я знову опинився на вокзалі наприкінці ще одного пережитого року, – і, зауваживши цю закономірність, уже не здивувався їй, як раніше. Або ж тому, що колообіг пасажирів знезацька асоціювався з описом підземного світу в шостій книзі Вергілієвої «Енеїди», де так само одні душі прибувають «туди», а інші знову відходять «сюди»:

*Над берегами, над плесом людські племена і народи
В'ються, літають, немовби улітку погожої днини
Бджоли по луках зелених, над цвітом рясним, розмаїтим,
І коло білих лілей бринять, і гудуть сіножаті.
Глянув Еней і, здригнувшись на вигляд, питається в батька:
«Що то за хвилі тремтять вдалині, і що то за люди
Геть понад плесом літають і луг укривають зелений?»
Відповідає Анхіз: «То душі, що вдріг судилось
Тіло їм земне узять. До летейської хвилі припавши,
В водах спасених її вони п'ють забуття довгочасне...»*

Або ж тому, що я раптом відчув: мене також споглядають. І зустрівся поглядом з тобою.

Цього разу ти була в довгому, каштанового кольору пальто з каптуром і білій плетеній шапочці. Тебе принесла з собою сміхотлива дівоча хвиля, яка викотилася з київської електрички, – і ти одразу ж відокремилася, зупинилася поруч зі мною. Завагалася. Ці вічні торби-атрибути з нехитри-

ми гостинцями додому. Ці старі чоботи, трохи завеликі, як здалося мені. Може, дарунок старшої сестри, подруги або й мами. Теперішня злиденність навчила не застановлятися над подібними речами. А багаторічний досвід привчив не запитувати, хто й навіщо влаштовує ці побачення. Ми просто дивимося одне на одного, крадькома, по черзі. Ми вже звикли, що треба саме так; ми вже знаємо, що в жодному разі не слід розпочинати бесіду. Одне слово, один необережний порух – і все щезне, влізання закінчиться, сон побачення увреться; тебе або мене підхопить людська коловерт, і ми знову загубимося аж до наступної зустрічі, яка станеться невідомо де, невідомо коли, хоча можна не сумніватися, що станеться вона неодмінно. Тому краще не робити зайвих рухів; відчувати одне одного, кохатися, не доторкаючись, упізнавати найтонші, найдорожчі подробиці, байдужі й німі для чужого ока, жити тобою ці лічені хвилини, бути собою сповна. Для годиться ті дістала з торби якусь книжку; я сам часто вдавався до цього рятівного посередника. Ми знову зустрілися всерозуміючими поглядами – і посміхнулися. Це було ризиковано; це було вже занадто. І ми слухняно опустили очі додолу.

Я маю двох друзів, уражених церебральним паралічем; обох їх звали Юрками. Один із них говорить дуже погано, майже нерозбірливо, інший – краще. Якось я зауважив щось на зразок іронії в того Юрка, котрий говорить краще; схиливши голову набік, він дочекався кінця фрази, яку з тяжкими муками вимовляв наш приятель, і переклав її мені. Іронія звучала в інтонації перекладу. Але це не було кепкуванням над вадою другого Юрка; це була якась вища іронія невідладної, може, безсмертної душі над тим станом, у якому вони обидва опинилися посеред тутешнього життя; це була іронія – і самоіронія – душі, яка вкотре потрапила до пастки тіла. І тоді мені відкрилася, зовсім несподівано, без патетичних і сентиментальних резонансів, уся проста велич цієї недоторканої душі, усе її усмінене торжество над понурою матерією, уся її задеркивата відважність і неподоланність: ця душа не побивалася над моторошними умовами свого перебування, не глумилася, катуючись, над ураженістю пустки, де їй випало звикнути вік, не впадала у ступор відчаю, хоча ситуація, в якій опинилися ці дві чисті й гордовиті душі, була безвихідною, вона тривала від народження й мала закінчитися щойно зі смертю; ні, ця душа іронізувала, що не применшувало тепла в очах, якими вона дивилася на все одно прекрасний світ, ані приязні до нас, ані її гідності. Я часто повертаюся думками до тієї сонячної, золотой Покрови, коли відбулася ця маловимовна і багатозначуща, по-своєму пронизлива сцена; і на грудневому провінційному вокзалі я знову згадав про неї, дивлячись на тебе, вперше в житті явлену в ось такому образі – і вічно ту саму. Бо так чи інакше, а ми всі перебуваємо у становищі, подібному до того, в якому опинилися мої Юрки; бо так чи інакше, а це тіло з кожним роком дедалі менше придатне на те, щоб забезпечити нам повновартісне існування; бо так чи інакше, але воно залишається найменш пристосованим до природних умов цієї землі, залишається смертним. Важко бути Богом; людиною бути неможливо. Завдяки цьому тілу, – а також громадню буттєвої маси тіл навколо, – наші душі надто часто опиняються в характері юродивих, божевільних, або блазнів, або калік, або жебраків, тобто ми надто часто опиняємося у невластивому становищі. Такому старому пілігримові, як я, було б завиграшки назвати зараз сотню-другу конкретних ситуацій, у яких душа постає заангажованою до фарсу в чаплінівському стилі, недорікуватою й недоумкуватою, німою героїною, такою, якою вона вважається і вважається, але не такою, якою вона воістину є. Усі ці старі чоботи невідповідного розміру, напхані Бібліями, «тампаками» й гостинцями торби, всі ці

пошуки клозетів у незнайомих місцях, нескінченні й трагікомічні (а часто й трагічні) розминання, невпізнання, спізнання, перебої, переплутані двері, не ті трамваї, пастки відвертих шахраїв і безліч інших дивовиж, які, мабуть, найвлучніше охрестив святий Августин: «земля розбіжностей», – усе це блякне, перестає видаватися аж таким загрозливим і невідворотним тоді, коли ти прокидаєшся від довгочасного забуття і пам'ятаєш: саме так і має бути; це тіло неадекватне душі; ти сам вибрав це. Втілена душа повинна пам'ятати про своє високе або ж глибинне походження, захищаючись від навали абсурду й буттєвої маси не лише творчою здатністю до структуровання та температурації, а й іронією та приязню до себе й до подібних собі. Адже насправді все не зовсім так, як воно виглядає. Зустрічається вам чоловік. Ви розмовляєте з ним про погоду, обмінюєтеся останніми політичними новинами, і вам не хочеться розлучатися, хоча ви незнайомі. Вам так хороше на серці, що власне тема розмови не має особливого значення. Її взагалі могло б не бути. І тільки тоді, коли ви сідаєте до столу в одній із неохайних провінційних «забгайлівок», і він навпіл переламує скоринку хліба, – тільки тоді ви впізнаєте цей жест, який серед міриад людей може належати тільки Йому одному. «Тоді відкрився в них очі, і вони Його впізнали», – отак говорить про це євангеліст. А ось так – Овідій, який писав за кілька десятиріч перед приходом Христа:

*Все – в переминах; не гине ніщо. То сюди переходить
Дух мандрівний, то туди. Будь-яке він у світі займає
Тіло: з тваринного може в людське перебратись, а звідти –
Знову в істоту якусь увійти, тож не гине ніколи.
Так і податливий віск: набуваючи форм усіляких,
Він, хоча виглядом різний буває, весь час мовби інший, –
Завжди є воском. Ось так і душа є постійно душею,
Лиш переходить – так я навчаю – у постаті різні.*

І тому хочеться просто дивитися на тебе в ось цій черговій подобі, просто слухати тишу, яка стоїть поза акцидентальним гуркотом поїзду, що зникають у таємничій темній даліні Німеччини, України, Англії або Казахстану, хочеться бути просто і легко, тобто належним нам чином. І тому я пишу про це сьогодні. Я звик писати – так само, як звик палити тютюн і пити міцний гарячий чай, читати добрі книжки, слухати гарну музику й милуватися вродливими дівчатами. Просто звик до ось такого свого виявлення у світ. Надвечір, уночі значно легше бути – й бути собою також, – аніж удень або зранку. Треба нарешті примиритися з цим; може, це невидимий закон для мене і для подібних до мене. Багато в чому подібних, хоча отаких нас може виявитися зовсім мало. Мабуть, ми все-таки винятки, а не правило. Однак і для винятків існують власні закони. Через ці закони, через те, що «земля розбіжностей», ми майже ніколи не можемо зустрітися на правду, не вдаючи з себе незнайомих. Але, попри це вдавнення, попри цей, часто курйозний і сміховинний, одяг, ми, майже завжди, – ось і знову це «завжди», – впізнаємо своїх. По очах. По мові й поведінці. По жестах. Інколи ми навіть зовні подібні. Може бути, що всі ми належимо до якогось окремого, невідомого під певною назвою народу. Народ цей у розсіянні. По всьому світі. Цей світ не наш і ми не від світу цього. Христос також упізнавав с в о і х. І теж любив вечір, тишу, самотність. Щоправда, Він не писав, – але Він молився. І читав. Хтозна, може, ці записи все-таки можна назвати молитвою. До небесного Батька, до горнього Краю. До нашого Краю і до нашого німецького Батька, якого ми все-таки винесемо на плечах із цієї вічно палаючої Трої. Мандрівні діти. Зустрічаючись, посміхаємося одне одному. Інколи щастить трохи помовчати разом. Дивимось і не можемо надивитися. Розходимося. Ще не час.

І ти підіймаєш свою споконвічну торбу. Запираєш до неї споконвічну книжку. Голос із репродуктора оголосив прибуття твого поїзда. Не озираєшся. І я не дивлюся тобі вслід, душе моя у старих чоботях із гуманітарної допомоги. Навіщо? Адже ми ще побачимось – і не раз.

Якраз оцю фразу й намагався вимовити мій паралізований друг Юрко.

Признаюся, писати про такі речі дуже непросто; щомиті ризикуєш загубити властивий тон і зісковзнути в поширений жанр газетної містики. До того ж, завжди знайдеться необмежена кількість «полковників індійської служби, які доволі виразно пригадують свої попередні втілення під вербами Лхаси», кажучи словами Набокова. Така поширеність і такий необмежений контингент знеохочують успішніше за будь-які побутові або соматичні негаразди. Але в тій-таки благословенній «Грі в бісер» є інші слова: «Істину треба пережити, а не викласти». Їх промовляє Магістр музики, якого подальша доля приводить до верховин святості. Святістю увінчується тягле переживання істини. Треба тільки пам'ятати те, що істина не конче мусить міститися в сухих фразах того або іншого катехизму, – як і те, що вона не повністю позбавлена дару мови та почуття гумору. Істина може бути насмішуватою. Часом вона зринає в пахошах цитрини, у трояндовому відтінку снігів під призахідним сонцем. Дещо перефразовуючи святого Сильвестра, можна порівняти істину з цибулею, – оскільки вона добра і примушує людей плакати. Або посміхатися. Істина ховається, а потім виглядає, в образі, скажімо, «ідеї», заховаючись, таким чином, геть чисто як той я, котрий пише, що він – Костянтин Москалець.

– Так ти не знав, що я вчуся і в інституті культури? Правда, я майже нікому в нашій групі не говорила. Тут така справа, можна сказати, незаконна: у двох інститутах взагалі-то вчитися не можна.

Ти й правда не знав? Нічого дивного. Якесь у нас група недружна. Кличуть одне одного на прізвища: Потапов, Гавриленко... Сказано, заочники.

Ой, якби я розказала тобі все про себе! Справжній роман. Я в наш педагогічний як потрапила? Після школи заявляю старим: «Піду на завод». Батько: «Іди, якщо в голові нема, з твоїми оцінками якраз на завод». А я, знаєш, школу закінчила хоч і без медалі, але в атестаті всього дві четвірки. Словом, торгувалися ми, сперечалися, і в інститут не пішла, і на завод теж. Вступаю в технікум при нашому комбінаті. Ага, значить, закінчую технікум, влаштовуюся технологом на комбінаті. З дому – ні копійки. Думаєш, у мого батька нема грошей? Ого! Він у мене – я тобі не казала? – в інституті викладає, щось по електроніці. Ще й в обчислювальному центрі прилаштувався на півставки. Кандидат наук, у журналах друкується. Я, каже, інтелектуальний пролетарій, грошей можу видобути зі своєї голови, скільки треба.

А мама! Ти не знаєш моєї мами. Хто вона? Перукар. Чого ти так іронічно посміхаєшся? Непрестижна професія? Ах, ти навпаки – грошовита? Як ото провідники на залізниці, котрі на одних порожніх пляшках гребуть грошей... Так от, про мамулю. Вона в мене модний перукар. Є і свіжа копійка. Але мама не з отих рвачів, які за карбованця в нитку витягнуть. Вона зробить жінці гарну зачіску й радіє. Каже: «Я з будь-

якої жінки можу зробити таку красуню, що власний чоловік закохається». А щодо грошей мама так говорить: «Чого це я і якийсь халтурник будемо порівну заробляти?»

Узагалі батьки в мене дивні. От таке візьми. Нас у сім'ї четверо дітей – дві сестрички і два брати. Уже було два хлопці, а мати: хочу дочку! Батьки їхні, це, значить, мої діди й баби, головами хитають: куди його тресте? Батько мій недавно інститут закінчив, квартиру – сісти ніде. Коротше, повезли маму в лікарню, а вранці сюрприз – двійня! Ми з сестричкою народилися. Батько як дізнався, не придумав, що робити. З радіщів чи з переляку.

Смішні в мене батьки. Ага, так я заговорилася, найсмішніше почалося після технікуму. Батько каже: «Захотіла на

поселилась, а згодом вибила собі й кімнату.

І як одержала я першу зарплату, що ж його, думаю, купити? Поїхала в універмаг і купила транзисторного радіоприймача. Решту відклала, дотягти до зарплати. І «дотягла». Знаєш, як ото здуру: підеш у місто, що не ступиш – карбованець. Словом, до зарплати ще три дні, а в мене тридцять копійок за душею. Піти до своїх? Боже збав. Треба було б у дівчат позичити, але якесь таке зло взяло на всіх. От я, значить, прикинула: тридцять копійок – вийде хлібина і батон. Розділю і якось з водою дотягну. День минув – нічого. Другий – нормально. Їсти, правда, хочеться, але терплю. І от під вечір іду зі своїм транзистором по парку, дивлюся – вітер несе тротуаром якийсь

щастить – захворів наш баяніст із дуету. Мене тут же вписують до програми, сідаємо і з ранку до вечора репетируємо кляту «пассакалію ре-мінор». І можеш собі уявити: нашому дуету дали перший приз!

Хочете, концерт дам? Класику. А, якась у нас група недружна. Раз на півроку зібралися на сесію, і хто куди. Очманіти ж можна від конспектів. Днями кажу Люсі Талашко: «Пішли увечері в ресторан, до іспиту ще два дні, вивчиш». А вона: «Ти що? Мій чоловік як дізнається, що я на сесії по ресторанах ходжу!» Подумаєш, кажу, наче в мене чоловіка нема. Заберемо його й підемо втрьох. Нізачо!

Так ти гадав, що я незаміжня? Обручки я майже не ношу. І хіба це прикмета? Зараз і незаміжні начеплять і носять.

йняті, баян в оберемку. Тоді він мовчки забирає баян, ставить на стіл і цілує мене так, що голова обертом. А я шепчу: «Пустить, бо декану пожаліюся».

Словом, одружилися ми не вдовзі. Весільна подорож у нас була – краще не придумаєш. По Болгарії. Янек повів мене батькам показати. Старі в нього в містечку живуть: свій будиночок, виноградник, кози. Курорт. Батькам я сподобалася. І моїм старим Янек теж сподобався. Правда, батько хмикнув: ти вічно щось та утнеш.

Такі-то справи. Повернулися ми сюди, сидимо оце і думаємо: чи йому тут залишатися, чи мені за ним у Болгарію. Та щось придумаємо.

Поки що недавно одержали кооперативну квартиру. Мене ще й на чергу не хотіли ставити в кооператив, я тоді не була заміжня. У нас на комбінаті розкричалися: мовляв, молода ще, одиначка, в неї кімната в сімейному гуртожитку. І знаєш, хто галасував найбільше? Заступник начальника цеху. Ох і тип! Залицьляк. Спочатку було, як тільки яка п'янка-гулянка, так і третєся коло мене. Анекдот якийсь сексуальний розкаже, бридоту всяку. Або охкає: з вашою зовнішністю, Лідіє Василівно, хіба по цеху ходити? Якось приперся ввечері. Сиджу, читаю, аж дзвонять. Відчиняю двері – стоїть наш заступник при повному параді, ще й пакунок під рукою. Я дивлюся зневажливо так, за поріг не пускаю: «Вам кого?» Мнется, аж губи облизує, наче пересохло йому. Мабуть, чекав на інший прийом. Каже: «А де Квакін живе?» «На третьому поверсі, – кажу, – в сорок п'ятій». Та ну його. Слава Богу, я недавно перейшла на іншу роботу. Чого з двома інститутами сидіти на комбінаті? Знаєш, хто я тепер? Референт в обласному товаристві книголюбів. Інтелігентна робота. Хочеш, виб'ю якусь дефіцитну передплату?

Коротше, поставили тоді мене на чергу в кооператив. Дядько мій слово закинув. Ти що, не знаєш мого дядька? Професор Калашников, у політехнічному викладає. Я раніше до нього часто навідувалася. Там і американці бувають, дядькові колеги. На коктейль якось потрапила. Цікаві такі, ці американці. А взагалі – прості, компанійські. І я з ними просто. Подумаєш, із-за кордону. Кажу: «Гуд бай, містере Хінклі».

О, і тобі «гуд бай». Забалакалася. Мою електричку подали на посадку. Я тут у мікрорайоні живу, на околиці. Красота. Ну, привіт. До зимової сесії.

...Вона взяла потерту валізу, сітку-авоську з кефіром і ковбасою і побігла на перон. Завтра їй на роботу. Удома, напевно, чекає швейна машинка і гора термінової роботи. Вечорами Ліда підробляла шитвом. На зарплату друкарки заготконтори і материну пенсію не розбагатієш навіть в їхньому районному містечку, окрім якого Ліда бачила хіба що оце велике галасливе місто, де ми зустрічалися двічі на рік. По сесіях.

Петро АНТОНЕНКО

Сесія

Оповідання

свій хліб, з чим тебе і вітаю». У моїх старих, правда, гроші як припливають, так і спливають, але допомогти могли б. Тоді я теж свою натуру показую, кажу: «Що ти мене лякаєш, проживу на свої». Словом, погарикалися ми, я за торби і в комбінатський гуртожиток. Там ще в управлінні носом закрутили: мовляв, «не полагається» гуртожиток, у вас батьки в місті. А я знаєш яка настирлива? За себе – у профком, до директора. Коротше,

зелений листок. Що за чудо? На гроші схоже. Я за нього – і очам не вірю: п'ятдесят карбованців! Тут уже в мене дитяча звичка спрацювала: давай нишпорити очима по тротуару. І що ти думаєш? Неподалік, збоку так, лежать у траві ще дві півсотні.

Не віриш? І ніхто не вірить, як розказую. А я тоді й у Бога трохи повірила, подумала: є щось таке в природі, пожаліло мене, голодну. Мені взагалі щастить.

Слухай же. Відпрацювала рік на комбінаті. Усе нормально. З батьками мирне співіснування. Якесь улітку приходжу до них і кажу: «Вступаю до педінституту». Батько одразу: «А ще куди? Може, в консерваторію? Ти ж у нас талант!» Це він до того, що я й музичну школу закінчила. Хіба я тобі не казала? Смійтеся, кажу, а хоч би і в консерваторію. І ти знаєш, майже так і вийшло. Вступаю, значить, у наш педінститут, а через рік потрапляю до інституту культури, на вечірне. Думаєш, це так просто? Тут ціла історія.

У комбінатському палаці культури я займалася в музичній студії, на баяні грала. Виступаємо якось на міському фестивалі. Я в ударі. Граю Баха. Потрапляю в переможці – приз, грамоту вручають. А головне – знаходить мене після концерту якийсь тип. Я, каже, викладач інституту культури. Ви, каже, професіонал, у вас талант. Ну, я сиджу, млію, а він заливає далі. У нас, мовляв, восени всесоюзний конкурс, от де вам би виступити. Так я ж, відповідаю, не вчуся у вас в інституті. Киває: це діло можна виправити. Словом, все утряслося, на осінь я в інституті.

Їдемо на всесоюзний конкурс. Приїхали, аж тут новина: програма конкурсу розтягнута, і журі вирішило скоротити на солістах. Викреслили й мене. І раптом – я говорила, що мені

Знаєш, хто в мене чоловік? Болгарин. Янек. Красивий, чортяка. Мужчина – не те що зараз, прости Господи. Слухай, що він якось утнув. Ідемо з театру. Народу довкола! А Янек мій зупиняється, кладе мені руки на плечі й усміхається на всю вулицю. Я йому: «Ти що, Яню? Людей стільки!» А він: «Лідо, я кохаю тебе». Бере мене на руки й несе до самого дому. П'ять кварталів. Я спершу вищала й молотила ногами, аж збила капелюха в якогось солідного пана. Бачу, той крутить пальцем біля скроні: мовляв, дурнувато. А я вчепилася в Янекову шию, і, Господи, так мені гарно стало. Тікаймо, кричу, бо вб'ють!

Я з нам так познайомилася. Янек у нас викладає в інституті культури. Прислали з Болгарії, по культурному обміну. Як тільки з'явився в інституті, дівчата за ним так і давали пасти очима. Молоденький викладач, симпатичний такий, російською балакає не гірше за нас із тобою. І тут доручають йому вести наш струнний оркестр. Я ще ж і на домрі граю. Приходить він на репетицію, в оркестрі майже самі дівчата. Кожна тут перед ним: хи-хи, ха-ха, викаблучуються. А він такий уже, маєстро, паличкою диригентською по нотах вилякає: «Дівчата, прошу уваги». Ну й Бог із тобою, думаю, мені ж не сімнадцять, щоб тут тобі зуби лупити. Встромилася в ноти, а на нього – зирк. То в ноти, то на нього. Ти в оркестрі ніколи не грав?

Якось увечері застав він мене в порожньому класі: я проганяла фуги на баяні. Уже зібралася додому, аж заходить. Ледве лобами в дверях не стукнулися. Стоїмо, дивимось одне на одного. Я з баяном, як дурень зі ступою. Янек тоді й каже: «Лідо, яке в тебе волосся красиве». І гладить по голові. Врізати б йому, так руки за-

Поезія лауреатів обласної премії імені М. Коцюбинського

2014 року з нагоди 150-річчя від дня народження Михайла Коцюбинського в Чернігові вийшла книга «Антологія творів лауреатів премії імені М. Коцюбинського. Поезія». Її видали обласна держадміністрація, Літературно-меморіальний музей-заповідник М. Коцюбинського. У книзі представлені вірші кожного автора і довідкова стаття про нього. Знайомимо читачів із поезією деякого з лауреатів.

Старе й нове, колишнє і сучасне...
Душа ж самотня, як осінній схлип.
Що жевріло у ній – потроху гасне
Й ховає очі між промочених лип.

Безстрашні храми підпирають небо.
Як втримати його, ніхто не зна.
Шукаємо стежки-шляхи до себе
Й спустошені торкаємося дна.

А світ пливе у голубій безодні,
Не вірячи в приреченість свою.
Почуй мене, бо я ще є сьогодні,
Ще на краєчку радості стою.

За прозорістю часу...
Оксана Куценко

За прозорістю часу –
Найдовша з доріг.
Не зустрівши ні разу,
Ти мене так беріг!

За прозорістю часу –
Похмілля заправ.
Не зустрівши ні разу,
Ти мене так кохав!

ТКАЧЕНКО Ніна Яківна народилася 3 грудня 1953 року в с. Лісничому Бершадського району на Вінниччині. Закінчила факультет журналістики Київського університету ім. Т. Шевченка, була направлена на роботу до Прилуки, де очолила радіоредакцію і багато років відпрацювала журналісткою.

Перша збірка поетеси «Душа висвічує зорі» побачила світ у Прилуках 1995 року. Наступні збірки – «Пізнє причастя», «На околицях літа», «Освідчення синього вітру».

Живе у Прилуках.

За прозорістю часу –
Безсоння німе.
Не зустрівши ні разу,
Не забудеш мене!

За прозорістю часу –
Вінчання зими.
Не зустрівшись ні разу,
Не розлучимось ми.

Шугає вітер по асфальту –
Твої розшукує сліди.
Хоч знає, знає, що не варто –
Ти не повернешся сюди.

Вже листя стало напівчорне,
Асфальт поземкою дзвенить.
Та все одно під серце горне
Минулих днів щасливу мить.

Хай би ніщо не збулось.
Хай би вродилася тиша –
Хвиля пшеничних колосів,
Хміль, що її вколише.

Ходять під вікнами сни,
Хоч би одного впізнати!
Холодно їм восени –
Хутко почне світати.

Хвіртка чекає когось,
Хука на паморозь ранню...
Хай би ніщо не збулось,
Хай би дісталось мовчанню.

Хто це мене покликав
З невідворотності зрад?
Мрія – колись велика! –
Тулиться невпопад:

То – до холодного слова,
То – до пекучих ран.
Жінка – світу основа?
Боже, який обман!

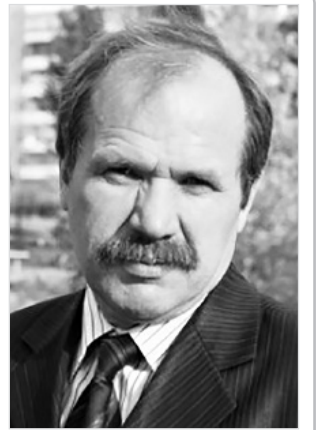
Я зупинюся з розбігу –
Хвиля хвилю гойда.
В справжність зниклого снігу
Тала не вірить вода.

А ліс шумить не так, як ти казав,
І ти мовчиш не так, як я хотіла.
Спинилася душа біля октав,
Хоча здавалось, що кудись летіла.

А дощ іде не так, як ти ішов,
І я сміюся не так, бо майже плачу...
Вчорашній день прилип до підшов,
Ще сподіваючись наївно на удачу.

Не загуби мене в безсонні –
Я ще не знаю, де живу.
Думки лякливо-безборонні
Долають ламану криву.

Не загуби мене в мовчанні –
Слова народяться колись.
І будуть перші чи останні,
І нам без них не обійтись.

АСТАФ'ЄВ Олександр

Григорович. Народився 10.08.1952 р. на місі Лазарева Хабаровського краю. Там трагічно загинув його батько, і по закінченні терміну свого заслання мати з маленьким хлопчиком на руках повернулася 1953 року до села Вовківці Борщівського району на Тернопіллі, де перебувала депортована з Польщі її родина.

Закінчив Львівський поліграфічний інститут, аспірантуру та докторантуру при Інституті літератури імені Т. Шевченка НАН України. Успішно захистив кандидатську, а потім докторську дисертацію з проблем сучасної лірики. Працював на кафедрі української літератури Ніжинського педуніверситету ім. Гоголя, потім викладав у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка. Видав збірки віршів «Листв'яний дзвін», «Заручини», «Слова, народжені снігами», «Зблизка і на відстані». Також низку вагомих літературознавчих праць та цікавих брошур, серед яких «Нарис життя і творчості Ігоря Качуровського», «Поети «Нью-Йоркської групи», «Петро Одарченко. Штрихи до літературного портрета», «У пошуках світової гармонії. Г. Сковорода і Ю. Клен», «Апокаліпсиси Євгена Маланюка», «Стилізація», «Лірика української еміграції: еволюція стильових систем», «Художні системи українського зарубіжжя» та ін.

Помер 29 жовтня 2020 року в Києві.

Ти пишеш мені, мамо, що в селі,
у нас в селі, — найкраще на Подолі,
За хмари відпливають журавлі,
Неначе листя зірване з тополі.

У човні відпливе твоя журба
За течією чистою, стрімкою,
Там зливою розчесана верба
Схилилась над прозорою водою.

Там понад полем линуть хмари вдаль,
На захід гнані вітром сині брили.
Ти пишеш, мамо: сину, приїжджай,
Адже усі дороги завітрили.

А в мене — смуга рідної землі,
Яку від грому треба боронити.
...Крізь серце пролітають журавлі,
Як материнські думи сумовиті.

Коли кури закінчать технікуми,
а коти інститути,
коли пси закінчать університети,
а корови стануть бакалаврами мистецтв,
я прийду в твою самотину,
обважнілий від правил хорошого тону
і чоловічої шляхетності,
не здатний піддатися емоціям
і повірити в те, що людина
не має права розпустити коміра сорочки
і пустити собі на груди сонячного зайчика.
Я закличу дубів защелитися
на всі жолуді листяних піджаків,
накажу яворам тісніше стиснути на шії
краватки хмелю,
бо розперезаність не до лиця деревам —
інтелігентам лісу, носіям зелених знань,
від яких ще нестямнішою стає
моя любов до курей, псів і корів,
без яких не уявляю своєї долі.

Земля біжить, біжить, стрімкіш від глобуса,
що й не впізнати вже, яка країна.
За пазухою білого автобуса
з тобою ми в тумані по коліна.

Приїзд гостей — наближення неспокою —
село стрічає псами і хвіртками.
Твого волосся течію нескорену
в тумані хочу стримати руками.

Воно тече все чорним та по білому,
воно буде моїм, як п'явка скрикнує,
і бачу, бачу по лиці поблідлому,
до пестощів моїх ніяк не звикне.

І щоб мені крізь землю провалитися,
пройти, немов рожен, крізь тіло глобуса.
Це ж треба так у жінку цю влюбитися
за пазухою білого автобуса?!

Ти сьогоднішня, я вчорашній,
Ти ще квітка, а я вже плід.
На розпеченім траурі вулиці нашої
Тополинні сніги замітають твій слід.

На розпеченім траурі, на асфальті —
тополинні сніги, тополинні сніги...
Мила і втрачена, стань на пораді:
чим-бо мені платити борги?

День мій теперішній і майбутній,
кожен мій спомин тобою мічений.
Як же це, люди? Як же нам бути?
Невже це банкрутство любові вічної?

Коли котяться сонце над теплим снігом
у провеснений білий світ,
тільки очі закрию і бачу, ніби
ти вже річка, а я ще лід.

Мелодія

Першої ночі опісля весілля
снилася скрипка, легка і тендітна.
Наче так тихо до рук моїх сіла,
мов би так звично і непомітно.

КАШКА Володимир Васильович народився 14 липня 1954 року в селі Дубовий Гай Прилуцького району Чернігівської області в сім'ї колгоспників. В біографії — служба у війську, робота журналістом, теслею, кочегаром, учителем, моряком рятувальної служби, охоронцем і т. д. У листопаді 1977 очолив Бахмацьку поетичну школу ДАК (Кость Москалець, Микола Туз, Тамара Скалозуб). Заочно навчався в Московському літературному інституті імені М. Горького й успішно закінчив його 1984 року. Друкувався в багатьох українських газетах і журналах. Роман «Житло», опублікований у 6,7,8 книгах часопису «Сучасність» за 1995 рік і визнаний редакцією кращим романом року. Автор підготував до друку другу частину роману, названу «Картотекою пана Альфи». Видав книжку для дітей «Уроки сірої качки», збірку поезій «Моделі обривів».

Помер Володимир Кашка 8 жовтня 2006 року в Бахмачі.

Пальці, мов птахи, осліплені полум'ям,
пальці, що пестили камінь і сталь,
ніжно і стомлено, гнівно і зболено
впали на очі твої і вуста.

Сонячним грифом дівочого тіла
руки по трепетних струнах летіли.
Деся аж на дні, аж на самому споді,
скресла від криги забута мелодія.

Доле, навіщо ці знаки запитання:
хто кого зрадив? Та хто кого втратив?
Всі зберемось під могильними плитами,
праведні й грішні, до судної ради.

Всіх нас покарано буде без винятку,
вас і її, і мене і «та інших»,
вічною пам'яттю, в кращому випадку,
віщою пам'яттю, в гіршому.

Тоді, як усіх нас, і вірних, і вітряних,
у спомин, як в сховище, нестимуть ноги,
жінка нечемна з порожніми відрами
мовчки перейде дорогу.

Другої ночі опісля весілля,
мовби летілося, спалосся.
Снилось, що скрипка над нами висіла,
а потім струна,
лиш одна,
сперш озвалася,
а тоді обірвалася.

Аби це снігу – вище димарів,
стихії дикої і милосердної стихійно.
Найвище дерево покріє у дворі —
хіба що будуть в Києві горіть
над білим-білицем хрести Софії.

Засипле все: знамена і герби,
і всіх вождів на постаментях —
з печатями нелюдської журби
сократівськї й наполеонівськї лоби...
І п'єдестал — для Президента.

І стало б тихо, як в могилі,
і так тривало б сорок діб.
Ми б стільки переговорили:
хто – з дітьми, хто – з жоною,
хто – в собі.

Аби не змерзнуть, меблі попалили б,
і одяг – теж, і посвідки рабів,
і книжечки рябі.

А далі б сніг зачав спадать –
і талі води бруд нестимуть з міста.
Крізь шиби чисті перше листя
узрять дві жертви – кат і тать.

І мовчки Бог одну зернину житню
на всіх подасть.

Творчість слухачів Безкоштовних курсів української мови і учасників Літературної школи «Цвіт папороті»

Вже шостий рік в Чернігові діє волонтерський проєкт «Безкоштовні курси української мови». Їх створила і очолює кандидат філологічних наук, директорка Чернігівської центральної бібліотечної системи Людмила Зіневич (в № 1 нашої газети була надрукована її новела «Віщування»). При централі ЦБС – бібліотеці ім. М. Коцюбинського і діють ці курси.

А у липні 2019 року бібліотека і її директорка, спільно з обласною організацією Національної спілки письменників (голова організації – Ганна Арсенич-Баран) провели в Чернігові тижневу літературну школу «Цвіт папороті». Близько 20-ти слухачів школи з Чернігова і області слухали лекції, майстер-класи відомих українських письменників, у тому числі з Києва, Львова. Підсумком школи став збірник прози і поезії її слухачів і викладачів «Цвіт папороті». Ось деякі твори слухачів БКУМ і літературної школи.

Олександр БІЛОГУРА

Народився в Чернігові 2 червня 2001 року. Студент філологічного факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Шевченка. Автор збірки новел «Часточки душі». Актор театральної студії Ex Libris при університеті. Планує розвивати свою творчість у сфері фентезійного жанру, використовуючи український фольклор та міфологію. Створив на своїй сторінці у Фейсбукі спільноту «Архів на перехресті світів», де друкує свої твори.

Подорожній

Друже, пишу тобі, бо маю потребу вимовитись про випадок, учасником якого, як то буває, я став не за власним бажанням. Я утримаюсь від красномовства, з твого дозволу, і оповідатиму без зайвих химерних слів (хоч знаю про твою любов до мальовничих описів).

Тиждень тому я отримав поштовим птахом листа від гільдії, в якому старійшини просили прийти всіх авантюристів срібного рангу до Столиці. З'явилось важливе замовлення, подробиць якого в листі вказано не було. Дата зборів – двадцятий день весни. В той час я перебував в містечку Ватра, звідти до Столиці було подати рукою – лише три дні дороги. Але сам знаєш, що гільдія ненавидить запізнення, тож варто було приїхати хоча б на день раніше. Я вирішив їхати без зайвих зупинок і найшвидшим шляхом, на мою думку, для такої стратегії була «заяча дорога».

Ти уважатимеш мене хибленим дурнем, але думка про економію часу була в пріоритеті вища за безпеку, яка могла мене там спіткати. Я прекрасно був ознайомлений з історією цього шляху та печальною статистикою нападів розбійників в цій місцині. Заради справедливості, я теж не тендітний рицар на білому коні, маю доброго меча та міцну руку, щоб розбити кілька макітр, якщо буде на те потреба. На додачу, місцевий крамар мені розповів (за кілька монет, звісно, той ще пацюк), що гільдія Ватри нещодавно провела там чистку, що тільки надавало мені впевненості в безпеці обраної дороги.

Я утримаюсь від опису моїх зборів та першого дня шляху, а перейду одразу до випадку. Те, про що я далі оповідатиму, сталося зранку на другий день подорожі. Вночі я спав погано, доводилось чатувати, перериваючись лиш на короткий сон. Я брав до рук меч, опирався об дерево, а біля себе клав щит. І коли починав куняти, то рука випускала меч, який бився об щит. Такий гуркіт одразу мене будив, при цьому я лишався в повній бойовій готовності. Не знаю, їздив ти цим шляхом, чи ні, але дерев тут небагато, переважає степ, тож не уявляю, як розбійники могли непомітно настигати своїх жертв.

Щось я відхилився від теми, хоча обіцяв цього не робити. Коли сонце ще не встало, але світла було достатньо, щоб було видно дорогу – я продовжив мандрівку. І через кілька годин, від своєї нічної стоянки, я помітив під наступним сухим деревом постать, яка лежала, обершись об стовбур. Наблизившись, я зрозумів, що це темний ельф. Без зброї. Він відрізнявся від своїх родичів – світлих ельфів – від тендітності яких часто нудить. Цей незнайомиць був міцної статури з мужніми рисами обличчя. Я звісно не обізнаний в фізіології темних ельфів, але калюжа крові під ним, вказувала на те, що він сильно поранений. Його торс був обмотаний метрами бинтів, які теж просяkali кров'ю. Дроу ніяк не відреагував на моє наближення. Він вдвлявся в небокрай, звідки встало сонце. Я мовчки зіліз з коня.

– Що, поганий день? – спокійно я звернувся до нього. Відчинив одну з сумок на сидлі,

аби знайти якихось медикаментів. Хоча прекрасно розумів, що йому гайки. Але подорожня етика мені не дозволяла пройти повз.

– Ні...я побачив схід... сонця – з хрипом відповів мені він.

Я зрозумів, що у ельфа пробита легеня. Виглядав спокійним, як для того, хто помре з хвилини на хвилину. Я в той момент не знав хто він, звідки і як його звати. Мені було байдуже. Зараз це подорожній, який сидів в калюжі власної крові та готувався до подорожі в некрополь. Я мовчки сів біля нього (намагаючись не вимаститись в його кров). Він ліниво (а може на скільки дозволяла сила) поглянув на мене та видавив на мить, щось схоже на усмішку. Я почав дивитися в небокрай, як і він. Він більше не вимовив жодного слова. І я теж мовчав. Ельф не розповідав (думаю, якби і міг, то він теж мовчав би) ні про своє життя, не просив щось передати його родичам, як часто робили люди, смерть яких доводилось мені бачити. Він мовчки помер, а я сидів біля нього. Як тільки я помітив, що він не дихає, а погляд став скляним, я закрив йому очі та закопав неподалік. Він мене не просив, але чомусь я це зробив. Цей випадок відібрав у мене дорожочинний час, але відчував, що мусив так зробити, бо подорожня етика.

До гільдії я все ж прибув вчасно. Старійшини збрали нас у скляній залі (були присутні й та ще двадцять п'ять авантюристів) та оголосили умови й подробиці замовлення. Розшукується живим, чи мертвим розбійник за прізвиськом «Стилет», який славиться грабунками лицарських караванів. Останнім його злочином було вбивство тридцяти трьох лицарів, які стали табором в лісі, суміжному з «Заячою дорогою». Особливі прикмети – темний ельф, міцна статура. Свідки з невеличкого селища, неподалік Столиці, запевняють, що під час гулянки з братчиками розбійник був поранений у груди. Гільдія переконана, що далеко втекти ельф не міг, тож готова заплатити сто золотих за голову розбійника. Задіяні авантюристи, бо король не хоче більше втрачати своїх воїнів, тому брудну роботу, як завжди, доручили нам.

Впевнений, що ти, друже, збагнув, що мова йшла про подорожнього, якого я поховав там у степу. Будь-які сумніви розвіяв портрет ельфа, намальований з вуст очевидців, копії якого роздали кожному авантюристу. Сто золотих монет за голову. Я звісно міг би знайти могилу, розкопати та відрубати голову, але... чомусь моя совість мені не дозволяла це зробити. В той момент, коли я його знайшов помираючого, я не знав хто він, ким був і що зробив. Ельф був для мене лише подорожнім, що стівав кров'ю. Можливо, якби я знав, хто він є насправді в той момент, то відрубав би його голову, не вагаючись, але в тому і справа, що я не знав. Тому лишав його навки там спочивати, не мені його судити. Можеш вважати мене дурнем, але я вчинив так, як мені підказувала в той момент етика подорожнього. Дякую, що вислухав, друже, бо не уявляеш, як мені важко тримати цю правду в собі, поки інші авантюристи бігають за привидом, замість того, щоб займатися корисним ділом.

Ірина КУЛАКОВСЬКА

Народилася в 1976 році. Мешкає в Чернігові. Пише вірші, прозу, пародії. Друкувалася в періодичних виданнях, колективних збірках, альманахах. Авторка поетичних збірок «Скіфія Висохлих Сліз», «Нехай прольється сніг». Деякі вірші покладено на музику чернігівськими музикантами. Лауреат обласного конкурсу «Краща книга року», дипломант Міжнародного літературного конкурсу «Гранослов».

Він збиратиме хмиз
По окрайцях промерзлих узлісь,
В захарашених пашах ярків,
Вздозж галляв, що взялися чагарями.
Тріскотливе лозиння,
Хирляве, рипуче, криве,
Він ладнатиме в купки,
В'язанки, важкі оберемки.
А вона обійматиме стовбури сплячих дерев,
А вона колисатиме віття, пошарпане вітром.
Шепотітиме ніжно напівмолитви
напівмантри,
Відбиватиме пальцями ритм
на сосновій корі.

Їй би тільки, мов гілка,
Схилитись йому на плече.
Ледь торкнувшись чола,
Щоб теплом змиг вкарбовану втому.
Та судилось стояти й дивитись,
Як він все збирає той хмиз,
Як колись розкладе їм багаття,
Аби, імовірно, потому
Відігріти сполохани зграйки,
Скоцюблі думки,
А чи випалить вщент
Заметелені душі...

Проміння, що проникає в кімнату
Крізь залптане плетиво гілок,
Крізь подвійні шибки
І розламає жалюзі,
Висвітлює всі шрами і зморшки
На твоєму обличчі.
І так хочеться їх торкнувшись,
Ледь відчутно, самими кінчиками пальців.
Але ще можна терпіти,
І ми терпимо.

Проміння, що розливається по кімнату,
Проміння, що стрибає по стінах
Неслухняними сонячними зайчиками,
Висвітлює всі ластовинки,
Розбризані по моєму обличчю.
І так хочеться, щоб ти їх торкнувшись,
Так хочеться відчутти на щоці
Тепло загрубленої мозолястої долоні.
Але ще можна терпіти,
І ми терпимо.

І тільки вірші черкають папір
Безладними кривими боріздками,
Так схожими на зморшки і шрами.
І тільки вірші розтрушуються, розсипаються
Хаотичними ластовинками
Десь поміж простором і часом.
Вірші, яким несила терпіти...

Він заходив у ту жінку, наче в річку,
Проходив у тишу,
Неглибоку, але напроход чисту
І якусь беззахисно прозору.
І вона змивала куряву і втому
З його спраглого тіла,
Відпирала зашкарбулий подертий одяг,
Загоювала опіки, подряпини,
Розгладжувала зморшки і рубці.
Заговорювала, вишіптувала, заколисувала.
А він топив у ній свої жалі і гризоти,
Найчорніший відчай, найнепроглядніший сум,
Найтяжчі втрати, невихлюпнуті жалі...
І знав, що колись вона неодмінно
захлинетесь усім цим.
І боявся того понад усе.
Але перекопував себе, що те станеться
не зараз,
Адже рани його були такими болючими,
А дороги – такими залптанними.
Він думав, що вони мають вдосталь часу.
Він запевняв її.
Він вірив
До останнього.

Ліна ЛАНСЬКА

Ліна Ланська (Людмила Ігорівна Лихова) народилася на Чернігівщині в сім'ї службовців. Живе й працює в Чернігові. Лікар за фахом. Учасниця й дипломант багатьох літературних фестивалів. Засновниця творчої ГО «Білі ворони». Авторка трьох поетичних збірок.

А я до тебе в пекло, наче в рай.
Занедбані світанки позбираю
І, притулившись на хвилину скраю,
Проситиму: «Душі не обчухрай...»

Багаття розпалили на віки.
Розбурхана смола кипить донині.
Обпалені, зіржавлено-осінні
Ті доли наші, в часті боязкі.

Зневірено горнуса уві сні,
До тебе лину іскоркою в димі,
Молюся Купині неопалимій,
Яка щоночі світиться мені.

А я до тебе в пекло, наче в рай.
Гарюю ніч – замулене причастя.
Знедоленим за все колись воздасться...
Перечекай.

Не знаєш броду – не ставай на лід.
Шубовснеш так, що не знайти довіку.
Тих ополонок, як, калюж, без ліку,
Куди не глянь – великі і малі.

Крихка стежина – не ворота в рай –
У пекло брама день і ніч відкрита.
Не пий вина із спільного корита –
У пригорщі роси з лози збирай.

Купальська ніч заснула на порозі.
Вінки плела, молилась над вогнем.
Дивилась, може, доля підморгне
Та й кине щось панянці сивокосій.

Розлущить сон, у безнадію вбраний,
За пазуху – тепла й любові жмут.
«Як дасть, в обидві пригорщі візьму!» –
Присіла на поріг... Займався ранок...

Ірина МІТАСОВА

Народилася в смт Короп. Закінчила історичний факультет Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка. Здобула другу вищу освіту в Київському національному економічному університеті за спеціальністю господарське право. Проживає в м. Чернігові, працює юристконсультом. Друкувалася в літературних альманахах, пресі.

Вдихнувши тиху лагідність зорі,
Я відзвуком замріяної флейти
Полину через тисячі доріг,
Крізь сон зими – до сяючого злету.

Де бруд покрив бруківку і серця,
Де ніцність грає саявом діамантів –
Дістану із мережаних дверцят
Мистецтва легкокрилого пуанти.

Легенько в них торкаюся до землі,
Немов ув інший вимір потрапляю,
Тендітний... де натхненні скрипалі
Із променів симфонії складають.

Читаючи, підношуся над буттям,
Атлас пуантів бруду недосяжний;
А сонячні мелодії летять
І боєм душу струшують від сажі.

Там, де бруківка чиста – зупинюся,
І філіжанку кави запашної
З краплинами прадавнього вогню
Візьму в кав'ярні – і в дорогу знову.

Ясніше крику чую напівтон,
Так трепетно звучить життя сюїта...
І на плечі зігріюся, я – твій сон,
Твій дивний сон, лілейна пісня літа.

Софі Лорен

Видатна кіноактриса сучасності італійка Софі Лорен від народження мала ім'я Софія Шіколоне. Народилася Софія 20 вересня 1934 в Римі. Дівчинка була позашлюбною дитиною акторки. В дитинстві жила в злиднях у бідній частині Неаполя. Однак, мати зуміла розвинути в доньці рішучість і великі амбіції. Потім мати знову забрала її до Рима.

Дівчина брала участь у різноманітних конкурсах краси. На одному з них членом журі був кінопродюсер Карло Понті. Софії не було ще й 15 років, коли Понті підписав з нею контракт, змінив її прізвище на Лорен і зайнявся її кар'єрою. 1954 року Софі Лорен вже була зіркою.

Понті був для молоденької Софії і менеджером, і добрим чарівником. Він також швидко став чоловіком її життя. Акторка зізнається, що закохалася в нього ще сильніше саме завдяки тому, що він був на 24 роки старшим від неї і нагадував батька, якого ніколи не знала.

Заради Софії Понті розлучився з дружиною у Мексиці, бо італійські закони тоді не дозволяли розлучень. Вони побралися 1957 року, але в Італії Понті звинуватили у двоєжонстві. 1962 року шлюб між Понті та Лорен було анульовано в Італії. Ще через чотири роки обоє здали італійські паспорти, прийняли громадянство Франції і нарешті побралися легально. Вони жили в любові і злагоді до самої смерті Понті у 2007 році.

1958 року акторка поїхала до Голлівуду. Але американська кар'єра актриси не склалася, хоча за роль у «Чорній орхідеї» вона й отримала акторську нагороду на кінофестивалі у Венеції.

Увагу серйозних кінокритиків Лорен вперше привернула у фільмі Вітторіо де Сіка «Золото Неаполя» (1954), в якому потрапила в рідну стихію, зігравши енергійну неаполітанську крамарку. Ролі звичайних жінок з народу, яких вона добре знала з дитинства, вдавалися їй найкраще.

Видатний режисер Вітторіо де Сіка в повній мірі відкрив акторське обдарування Софії Лорен. Практично всі найбільш значні ролі були зіграні нею у фільмах цього режисера: «Чочара» (1961), «Вчора, сьогодні, завтра» (1963), «Шлюб по-італійськи», «Соняшники» (1970). У трьох останніх картинах партнером Софі Лорен був Марчелло Мastroяні, з яким вони склали один з найзнаменитіших дуєтів в історії кіно.

Вершиною акторської майстерності Софі Лорен було виконання ролі матері у фільмі «Чочара», знятому за романом Альберто Моравія. За цю роль їй було присуджено звання кращої актриси престижного Каннського кінофестивалю, а також найвищу премію світового кіно – «Оскар» Американської кіноакадемії. Пізніше, на початку 1990-х років, актриса отримала другого «Оскара» – за видатний внесок у світове кіно.

У сім'ї Карла Понті та Софії Лорен двоє синів: Карло, який здобув медичну освіту у Нью-Йорку, та молодший Едуардо. Вона вважає, що родина є найважливішою справою її життя.

Протягом десятиліть Софія була і є символом жіночності. А найбільший секрет її краси, як заявила сама актриса, ось у чому: *«Я просто намагаюся цікавитися життям, мати світло радості в своїх очах. Ніколи, навіть коли була молодою, не вважала, що вродо є єдиною річчю, яку я маю. Тому не боюся зморшок, мене не турбує старіння. Скоріше мене турбує світ, його майбутнє, хвороби, СНІД, занадто багато свободи, страх за дітей...»*

Софія Лорен – багата особа, але не забуває, звідки вона прийшла, допомагає бідним, особливо дітям. Подружжя Понті залишило Італію ще 1980 року. Софія Лорен живе зараз між Сполученими Штатами, де мешкають її сини і де має ранчо «1000 дубів» під Лос-Анджелесом, та Женевою, де має вишуканий будинок, наповнений антикваріатом, перськими килимами і порцеляною. Тут, серед своїх близьких, вона почувається найкраще.

Жерар Депардьє

Великий успіх Депардьє – роль у фільмі «Жан де Флорет», де він зіграв разом з дружиною, актрисою Елізабет Гіньо. Фільм отримав «Оскара» 1986 року й ще більше підняв авторитет Депардьє як одного з кращих акторів Франції.

Наступним фільмом, який приніс йому світову славу, став «Сірано де Бержерак», де актор загравав головну роль. Далі були інші успішні ролі в європейських та американських фільмах.

З новим статусом суперзірки світового рівня Жерар Депардьє став улюбленцем французької та світової аудиторії, бажаним актором для режисерів і сценаристів.

Наприкінці 1992 року його сина Гійома – молодого, перспективного актора – заарештували за продаж наркотиків і засудили до декількох місяців тюремного ув'язнення. Опісля шлюб з Елізабет розпався, 1996 року вони офіційно розлучилися. 1998 року Жерар одружився з відомою акторкою Кароль Буке.

У жовтні 2008 року раптово помер від пневмонії син Гійом. Незважаючи ні на що, Депардьє продовжував зніматися у фільмах і завдяки своєму статусу суперзірки отримував найвищі гонорари серед французьких акторів. Загалом він знявся у більш ніж 170 фільмах.

2012 року Депардьє переїхав до Бельгії, прийняв громадянство цієї країни на знак протесту проти податкових поборів у Франції. Пізніше

він навіть прийняв російське громадянство, хоча відмовився від пропозиції переїхати туди жити і згодом досить критично заявив про порядки в Росії.

Він любить подорожувати, відвідав безліч країн, дуже цікавиться різними культурами й народами.

В Україні Депардьє почав приїждити майже від здобуття нею незалежності. Відразу після Помаранчевої революції актор знову приїхав до України привітати нового президента Ющенка, з яким пізніше зав'язалися дружні стосунки.

Нашим глядачам добре відома творчість Депардьє. найбільше – за серією з трьох кінокомедій у дуєті з П'єром Рішаром. Перший з цих фільмів – «Невдахи». Рішар грав симпатичного роззяву, Депардьє – впевненого в собі супермена. Цей блискучий дуєт персонажів з'явився ще у двох кінокомедіях – «Татусі» та «Втікачі».

Але насправді Жерар Депардьє чудово зіграв ще чимало ролей. Наприкінці 1970-х це була головна роль у сильному, але, на жаль, мало відомому в нас фільмі «Собаки в місті», сучасній соціальній драмі. Блискучий дуєт з ще одною світовою зіркою – Катрін Денюв у відомому фільмі «Останнє метро». За зіграну в цьому фільмі роль підпільника руху Опору актор отримав 1981 року дуже престижну французьку премію «Сезар». Також Депардьє зіграв головну роль у фільмі «Граф Монте-Крісто» за знаменитим романом Дюма.

Карел Готт

Домінування Карела Готта на музичній сцені Чехії не має собі рівних за часом і тривало понад 40 років. Співав багатьма мовами, а тому числі чеською, німецькою, словацькою, російською.

Карел Готт народився 14 липня 1939 року в Пльзені. Отримав освіту електромонтера, вже під час навчання почав брати участь у любительських виступах співаків. Наприкінці 1950-их років Готт виступав у празьких кафе і танцювальних клубах, поєднуючи це з роботою на заводі. У 1960 році вирішив присвятити своє життя співу і вступив до Празької консерваторії за фахом «оперний спів». Проте лише з приходом на початку 1960-их рр. у Чехословаччину моди на твіст почалося сходження Карела Готта до музичної слави. Вже 1963 року він уперше переміг у загальнонаціональному конкурсі співаків «Золотий соловей».

Завдяки своїм вокальним талантам зміг завоювати успіх на сцені Західної і Східної Європи й випустити перший альбом, що одразу став «золотим». Стрілкою зросла його популярність і на батьківщині.

Від 1970-ого по 1990 роки виступав із оркестром Ладислава Штайдла, потім створив власну музичну групу «Карел Готт Банд». За своє творче життя записав 150 альбомів, 180 синглів, знявся в тринадцяти художніх і документальних фільмах. Було продано тридцять мільйонів платівок співака. Записав понад 2500 пісень.

Золота ера Карела Готта припала на 1970 – 1980-ті роки. Він часто гастролював по Європі, Азії, Америці, а його репертуар охоплював композиції цілого спектру жанрів – від поп-музики до народної і класичної. Величезну популярність співак мав і в СРСР, тут були випущені п'ятимільйонними накладками платівки «Я відчиняю двері» і «Зустрічай весну» (російською мовою).

Наприкінці 1980-их років конкуренція на чехословацькій музичній сцені різко посилилася, проте святкування п'ятдесятиріччя Карела Готта 1989 року підтвердило його роль співака номер один у країні.

Великий резонанс мав його виступ на Вацлавській площі Праги під час Оксамитової революції в Чехословаччині 1989 року – на підтримку повалення комуністичного режиму. При

цьому, за словами самого співака, Карел Готт завжди був далекий від політики. Свого часу він відмовився навіть від пропозиції балотуватися на президента, вважаючи, що кожен повинен займатися своєю справою.

1990 року Готт оголосив про закінчення кар'єри, проте величезний успіх його завершальних виступів у Чехословаччині й Німеччині змусив співака змінити своє рішення. 1992 року його альбом «Když tuž se ženou snídá» став диском року, причому це досягнення було повторене Готтом у 1995 і 1997 роках. Карел Готт і далі залишався головною зіркою чеської поп-музики, регулярно випускав нові пісні й альбоми, а 2015 року, у 76 років (!) в сороковий раз виграв щорічний національний музичний конкурс «Золотий соловей».

Помер Карел Готт у Празі 1 жовтня 2019 року.

Лілі Іванова

Одна з найвідоміших артистів співучої Болгарії. Свого часу суперхіт «Море молодості» у виконанні Лілі Іванової звучав на всіх радіолах колишнього СРСР, у ті часи,

коли навіть магнітофони були рідкістю, а компакт-дисків узагалі ніхто не бачив.

Лілі Іванова народилася в місті Кубрат 24 квітня 1939 року в родині чиновника мерії. Закінчила медичне училище в місті Варна, працювала медсестрою. Як і чимало майбутніх зірок естради, прийшла на велику сцену з художньої самодіяльності. Талановиту дівчину з сильним мелодійним голосом швидко помітили й запросили на професійну сцену. Далі був триумф на численних болгарських і міжнародних кон-

курсах співаків, у тому числі таких престижних, як «Золотий Орфей» у рідній Болгарії, конкурс у Братиславі.

Вражає творче довголіття співачки. 9 січня 2009 року, в 70-річному віці, Лілі Іванова дала сольний концерт у знаменитому залі «Олімпія» в Парижі, де виступають найзнаменитіші співаки світової естради.

За понад 50 років виступів на сцені Лілі Іванова записала більше 600 пісень різними мовами в 35 альбомах, багато з яких стали «золотими» в Європі.

Болеслав Прус, «Лялька»: сага неймовірного кохання

Видатний польський письменник Болеслав Прус (це літературний псевдонім, під яким творив Олександр Гловацький (20. 08. 1847 – 19. 05. 1912) народився в містечку Грубешів поблизу Любліна, помер у Варшаві.

З родини збідного шляхтича. Рано осиротів. Зовсім юним брав участь у Польському повстанні 1863 – 1864 років, за відновлення незалежності країни, проти Росії, яка наприкінці 18 століття разом з двома іншими імперіями поділила і загартала Польщу. Був поранений, взятий в полон російськими військами, потім відпущений. Але 1864 року знову був заарештований і ув'язнений на 3 місяці.

По закінченні ліцею в Любліні вступив на фізико-математичний факультет Головної школи у Варшаві (1866–1868). Залишив навчання через матеріальні проблеми. Згодом став співпрацювати з варшавськими газетами, був редактором журналу «Новини».

Творчу діяльність почав у 1872 році гуморесками, статтями та фейлетонами у варшавських журналах. Згодом з'являються його реалістичні оповідання з життя народу. Перший великий твір Пруса – повість «Форпост» (1885), головним героєм якої є селянин.

В 1887 Болеслав Прус почав писати свій знаменитий твір – соціально-психологічний роман «Лялька», який закінчив 1889 року. Наступний соціально-психологічний роман «Емансиповані жінки» (1890–1893).

Одним із найвідоміших творів письменника є історичний роман «Фараон» (1894–1895), де повністю проявилась ерудиція письменника і його інтерес до історії. Але Стародавній Єгипет у романі стає алегорією сучасної письменниці Польщі. В 1908 році письменник пише роман «Діти».

Роман «Лялька» – один із шедеврів польської і загалом європейської літератури. Це соціальна епопея Польщі другої половини 19 століття. Також вважаю роман одною з кращих книг європейської літератури про любов.

Головний герой роману – Станіслав Вокульський, з давнього, але збідного шляхетського роду. На момент початку роману йому 47 років. Позаду нелегкі дитинство, юність, праця дрібним службовцем у варшавському галантерейному магазині, де він дослужився до помічника його власника. По смерті цього купця Станіслав одружується на його вдові, розуміючи, що оточуючі скажуть, що одружився «на грошах». По смерті дружини він

став власником цього магазину. Доволі швидко завдяки енергії, підприємливості значно збільшив свої статки.

Вокульський брав участь у Польському повстанні 1863 – 1864 років. Після його поразки він, як і тисячі поляків, був засланий у далеку Сибір.

Відбувши заслання, Вокульський повертається у Польщу.

Шляхтич уже повністю стає купцем і доволі успішним. Великі статки набуває на доволі ризикованих воєнних поставках на теренах Балканської війни. З великим капіталом Вокульський повертається до Варшави. З цього, власне, починається дія роману, а це 1877 – 1878 роки.

Під час відсутності Вокульського магазином керує добрий друг і соратник Станіслава пан Ігнацій Жецький. Цей керуючий справами фірми – третій головний герой роману, старий «кавалер», тобто нежонатий, людина доброї душі, романтик, котрий колись теж повоював на боці поневолених народів. «Щоденник старого суб'єкта» («суб'єкт» – так називалася його посада у фірмі), яким багаторазово перемижується пряма оповідь від автора, блискуче доповнює атмосферу сюжету.

Вокульський з головою поринає у бізнес. Для блага рідного краю пробує долучити до нього не лише купців – поляків і євреїв, але й «вершки суспільства», організовує торгову спілку. Та все марно, ці «вершки» – в основному, аристократія, яка в більшості розорилася, живе лише спогадами про славне минуле шляхти і нездатна до конкретної роботи. Це зіткнення ідеаліста Вокульського зі світом аристократії є одною з пружин сюжету.

Але в цій пружині, як віддзеркалення цього зіткнення двох світів, є і головна пружина, стрижень роману. Це неймовірне кохання Станіслава Вокульського до Ізабелли Ленцької, аристократки, доньки графа. Божевілья цього кохання видно неозброєним оком, хоча б очима того таки Жецького. Як сказано в романі, «коли чоловік дивиться на жінку, дивлячись надягає йому рожеві окуляри». Вокульський фанатично сліпий у своєму коханні до світської красуні.

Ізабелла – третя головна героїня роману. Їй далеко за 20, вік, як на ті часи, давно зрілий для заміжжя. Але, як на зло, претенденти на її руку трапляються нікчемні, мисливці за графським титулом або грошові мішки. готові прикупити романтичну Ізабеллу. Втім, вона й сама не знає, чого і кого хоче, ця «лялька» великосвітських салонів. Цитата з роману: «Світ салонів пані Ізабелла любила не на життя, а на смерть, і вийти з нього могла хіба що в могилу».

Ізабелла тривалий час з гордою ставиться до почуттів Вокульського, цього «купця», як зневажливо каже подрузі. І лише чи то стомлена чеканням гідної, як на її думку, партії, чи підкорена таки цими почуттями Вокульського, чи прагнучи його багатством фактично порятувати збідну

Фільм Лялька
Актори у трьох головних ролях фільму

графську родину, погоджується на шлюб.

Але Ізабелла, за звичкою, не може відмовитися від заливань таких, як її кузен альфонс Старський, котрий у жінках бачить лише розвагу або гроші. Прозрілий Вокульський напередодні шлюбу пориває з Ізабеллою. Причому, у фіналі роману просто таємниче зникає. І лише романтик Жецький вірить, що Стах не покінчив самогубством, а колись, через роки, знову повернеться.

Такий сюжет цього роману про величезне і трагічне кохання, яке не змогло вміститися у жорстокий і байдужий до нього світ.

А тепер про фільм. Власне, екранізація роману була не одна. В Польщі у 1968 році був знятий двосерійний фільм «Лялька», режисер Войцех Хас. Роль Ізабелли виконала легендарна польська актриса Беата Тишкевич. 14 серпня їй виповнилося 82 роки.

Пані Беата походить давнього аристократичного роду Тишкевичів, народилася в передмісті Варшави Віланув, де знаходиться колишня королівська резиденція з чудовими палацом і парком. В кіно дебютувала у 16 років. Вийшла заміж за знаменитого згодом режисера Анджея Вайду. Шлюб тривав усього 5 років, у ньому народилася донька, тепер теж актриса. У Вайди пані Беата знялася у трьох фільмах, в тому числі культовій картині «Попіл». Згодом знімалася у таких відомих польських режисерів, як Анджей Жулавський, Кшиштоф Зануссі, Єжи Гоффман. Чимало знімалася у Болгарії, Угорщині, СРСР.

Ришард Бер

Та зараз розповідь про польський телевізійний серіал «Лялька», який у 1977–1978 роках зняв режисер Ришард Бер (1933 – 2004). Зняв з повагою до попереднього фільму і, звичайно, з великим пієтетом до

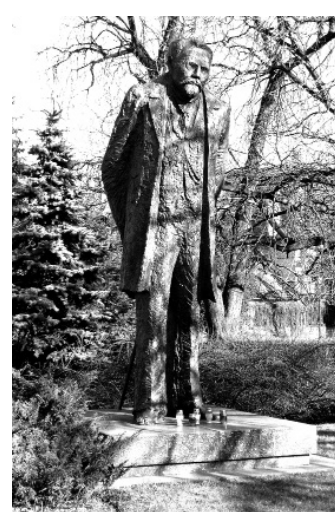
екранізованого роману. Велика за обсягом книга завдяки 10-ти серіям фільму була відтворена прекрасно. Натурні зйомки відтворили Варшаву 100-річної давнини, гарна музика Анджея Курилевича. І добірний акторський ансамбль.

Роль Вокульського блискуче зіграв популярний актор польського театру і кіно Єжи Камас (1938–2015).

Ізабеллу Ленцьку зіграла не менш популярна Малгожата Браунек (1947 – 2014). Ще одна її зіркова роль – у фільмі «Потоп», який Єжи Гоффман зняв за романом Генріка Сенкевича. Тут актриса зіграла головну роль шляхтянки Оленки Білевич.

Роль Ігнація Жецького зіграв польський актор Броніслав Павлік (1926 – 2002). І це стало блискучим тріо головних образів роману і фільму.

У Польщі давно склався культ роману «Лялька». На одній з центральних вулиць столиці – Краківське Передмістя, яка веде до Старого Міста, ви побачите на будинках цікаві пам'ятні таблички. В цьому районі відбувалися головні епізоди роману, тут мешкав до самої смерті й Болеслав Прус. Так от, на табличках прочитаєте, що тут «мешкали» такі-то герої роману. Звичайно, це своєрідний історико-культурний прийом – увічнювати, власне, придуманих літературних героїв, знак любові до цього твору.

А у скверіку по цій вулиці, неподалік від будинку Болеслава Пруса, пам'ятник письменникові. Він своєрідний уже тим, що без п'єдесталу. Прус наче щойно вийшов з дому на прогулянку зі своїм милим песиком. Буваючи у Варшаві, я завжди ходжу цими місцями, читаю ці дошки. І ось моє фото цього пам'ятника.

Петро АНТОНЕНКО

3 роману Болеслава Пруса «Лялька» Говорить автор і його герої

Смерть не кидається на сміливих, а тільки зупиняється проти них, як злий собака, і дивиться зеленими очима: чи не замружить людина очі.

Наймідніші стосунки зав'язуються на полі бою.

Благородне походження – не заслуга тих, кому воно дістається.

Іноді одне слово змінює не тільки плани, але і самих людей.

Слабкі завжди платять за чвари між сильними.

Господи, якщо ти є, спаси мою душу, якщо вона в мене є.

Він дає гроші, через те й обережний. Поки давав тільки слово, був сміливий.

Щоб підкорювати жінок, потрібно володіти неабияким нахабством і безсоромністю.

Що за клята доля – ні до чого не прив'язатися, нічого не хотіти і все розуміти!

«Так ось воно, моє щастя? – думав він. – Що є, того я не хочу, а чіпляюся за те, що не дається в руки.»

Багато страшних злочинів на світі, але, може, найстрашніший – задушити любов

«Як це нерозумно, – думав він, – перебувати в залежності від однієї людської істоти! Адже для неї я працював, про неї думав, заради неї живу.»

Щастя кожен носить у самому собі.

Найстрашніша самотність – не та, яка оточує людину, а порожнеча всередині неї.

Загалом жінки шляхетніші чоловіків, вони менше грішать проти моральності, та й жертвують собою набагато частіше.

Дурне життя! Гасаємо світом, у гонитві за примарою, яку носимо у своєму серці, і тільки коли вона звідти зникне, бачимо, що це було божевільням.

Чи не краще кинути серце на розтерзанні голодним псам, ніж подарувати його жінці, яка навіть і не здогадується, як велика різниця між цими людьми і мною!

Але що поробиш, людині так важко повірити в щастя.

Може, справді, як каже легенда, наші душі колись давно, багато років тому, були одним цілим?

Жінки підкорюються тільки тим, хто їх міцно тримає в руках, в той же час потураючи їхнім примхам.

Після першої нас чекає сто інших, а після сто першої – вже нічого.

Бувають жінки, як, втім, і чоловіки, – з душевним вадою, які не вміють любити нічого, крім власних швидкоплинних примх. Це такий же недолік, як глухота, сліпота або параліч, тільки менш очевидний.

Для чоловіка улюблена жінка – святина, вівтар. Правильно чи ні, проте це так. І ось, коли перший зустрічний авантюрист наближається до цієї святини, як до стільця, і поводить з нею, як зі стільцем, а святина мало не в захваті від такого поводження, тоді ... розумієте? Починаєш підозрювати, що вівтар-то і насправді – всього лише стілець.

Розум з'являється у жінок десь так під тридцять років.

Дивна річ – людська натура: чим менше маємо нахилу до мучеництва, тим наполегливіше вимагаємо його від інших.

Її образ, що палив йому душу, розвіявся перед простою красою природи.

Я б так вп'ялася йому серце і в пам'ять, що він не забув би мене і в могилі.

Час тягнеться страшенно довго, коли про когось думаєш безупинно, наяву і уві сні.

Людина тоді найщасливіша, коли довкола себе бачить те, що носить у самій собі.

Нічого не робить під безпосереднім враженням, а переждить. Багато що на перший погляд здається гіршим, ніж є насправді.

Жінка чим старша, тим дорожча. Мабуть, через те на шістдесятілітню ніхто і не зазіхає, бо їй уже й ціни нема.

Бог створив Єву для того, щоб зробити Адамові нестерпним перебування в раю.

Та мені байдуже до цього світу, який прирікає двох людей на муки лише за те, що вони кохають одне одного.

У справжньої любові зав'язані очі.

Вона варта гріха.

Станіслав Єжи Лец Афоризми

Станіслав Єжи Лец (06. 03. 1909, Львів – 07. 05. 1966, Варшава) – відомий польський поет, філософ, письменник-сатирик і афорист.

Аргумент пігмеїв: «Ми ближче всіх до землі».

Хто вибрався на берег на гребені хвилі, може приховати, що у нього мокро в штаних.

Переганяючи когось, дивися: не довелося б від нього тікати

Давайте будемо людьми хоча б доти, поки наука не відкриє, що ми є чимось іншим.

Усім править випадок. Знати б ще, хто править випадком.

У темні часи важко піти в тінь.

Є п'єси настільки слабкі, що ніяк не можуть зійти зі сцени.

Навіть у його мовчанні були граматичні помилки.

Будь реалістом: не говори правди.

Шкода, що щастя не валяється на дорозі до нього.

Не втрачайте голову: життя хоче вас по ній погладити.

Багатьох речей немає тому, що їх не змогли ніяк назвати.

Сліди багатьох злочинів ведуть у майбутнє.

Із тієї хвилини, як людина стала на задні кінцівки, все є поезією.

У ньому відчувається якась величезна порожнеча, до країв наповнена ерудицією.

Чи має людина право вважати себе автором непроханих думок?

Техніка дійде до такої досконалості, що людина зможе обійтися без себе.

Можна бути віртуозом фальшивої гри.

Собака в столиці гавкає центральніше.

Мав строкате життя: міняв прапори.

Рупор не повинен дивуватися, що його обльовують ті, які говорять у нього.

Усе розуміємо, тому нічого не можемо зрозуміти.

Усе вже описано. На щастя, не про все ще подумано.

Дурень – це людина, що вважає себе розумнішою від мене.

Щоразу, коли говорю «так», я заздальгидь бачу, скількох «ні» мені це коштуватиме

Віддаю перевагу напису «Вхід заборонено» перед написом «Виходу немає».

До глибокої думки потрібна дотягнутися.

Найважче із правдою в такі часи, коли все може бути правдою.

Життя забирає у людей надто багато часу.

Золотий фонд української естради

Десятки розповідей про композиторів, поетів, співаків, ансамблі, популярні в минулі десятиліття й сьогодні. Тексти багатьох улюблених пісень, аудіо- та відеозаписи. Все це – на чудовому сайті <http://www.uaestrada.org> — «Українська естрада», який усіляко рекомендуємо читачам. Саме з цього сайту пропонувані матеріали.

Володимир Івасюк

Володимир Івасюк — видатний український композитор, співак і поет, один із основоположників української естрадної музики. Є автором ста семи пісень, п'ятдесяти трьох інструментальних творів, музики до двох вистав. Був професійним медиком і скрипалем. Чудово грав на фортепіано, віолончелі, гітарі, майстерно виконував свої пісні. Мав художній талант, був неординарним живописцем. Також захоплювався фотографією і кінозйомкою.

Трагічно загинув, проживши всього 30 років. Слідчі органи «зам'яли» справу й оголосили офіційну версію, в яку ніхто не вірить, — самогубство. Загадкові обставини смерті композитора ще й досі не з'ясовані.

Основні дати життя і творчості: 4 березня 1949 — народився в м. Кіцмані Чернівецької області в родині вчителів Михайла і Софії Івасюків.

1955 — 1966 — навчався в місцевій дитячій музичній школі гри на скрипці.

1964 — написав свою першу пісню «Коліскова» на вірші батька. У рідній школі створив вокально-інструментальний ансамбль «Буковинка».

1966 — сім'я переїхала до Чернівців. Вступив до медичного інституту, однак був виключений з нього за участь у «політичному інциденті». Влаштувався працювати на завод «Легмаш», де керував заводським хором.

1967 — 1972 — повернувся до навчання в медичному інституті.

1970 — створив пісні «Червона рута» і «Водограй», які вперше виконав 13 вересня з Оленою Кузнецовою у прямому ефірі в передачі Українського телебачення «Камертон доброго настрою».

1971 — режисер Роман Олексів зняв у селищі Яремча український музичний фільм «Червона рута», в якому головні ролі виконали Софія Ротару і Василь Зінкевич. У фільмі звучало багато пісень Івасюка.

«Червона рута» перемогла на Першому всесоюзному конкурсі «Пісня-71». На заключному концерті в Останкіно Івасюк виконав цю пісню разом із Назарієм Яремчуком та Василем Зінкевичем.

1972 — на Чернівецькому телебаченні відбувалася прем'єра пісні «Балада про дві скрипки» у виконанні Софії Ротару. Пісня «Водограй» перемогла в телевізійних конкурсах «Алло, ми шукаємо таланти!» і «Пісня-72».

Переїхав до Львова. Там навчався в медичному інституті й почав студії в консерваторії на підготовчому відділенні.

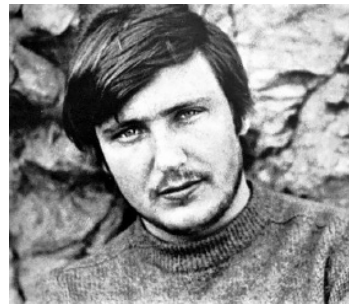
1973 — закінчив Львівський медичний інститут.

1974 — у вересні розпочав навчання на композиторському відділенні Львівської консерваторії в класі Анатолія Кос-Анатольського.

1975 — у серпні – вересні в селі Розтоки на Буковині знімали фільм «Пісня завжди з нами», в якому Софія Ротару виконала шість пісень композитора.

1977 — Софія Ротару з піснею «У долі своя весна» перемогла на фестивалі «Сопот-77». Вийшла платівка-гігант «Пісні Володимира Івасюка співає Софія Ротару», надрукована збірка його пісень.

Жовтень 1978 — брав участь у Всеукраїнському зльоті творчої молоді. Була виконана «Сюїта-варіації для камерного оркестру» та відбулася прем'єра

пісень «Літо пізніх жоржин» на вірші Ростислава Братуня та «Нам спокій, друже, тільки сміється» на вірші Романа Кудлика.

24 квітня 1979 — за телефонним викликом пішов з дому й більше не повернувся. 18 травня тіло Володимира Івасюка випадково знайшли повішеним у Брюховицькому лісі під Львовом.

22 травня 1979 — відбувся похорон Володимира Івасюка на Личаківському цвинтарі у Львові, що вилився в масову акцію протесту проти влади. На творчість композитора накладено заборону.

1989 — повернення творчості Володимира Івасюка. «Червона рута» стала назвою однойменного фестивалю.

1994 — 2 березня Президент України Леонід Кравчук підписав Указ про присудження посмертно Володимирі Івасюку Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка.

26 січня 2009 — після неодноразових звернень сім'ї Володимира Івасюка, громадськості та групи народних депутатів Генеральна прокуратура України поновила розслідування причин і обставин смерті композитора.

1 березня 2009 — Президент України Віктор Ющенко підписав Указ про присвоєння Володимирі Івасюку звання Героя України.

Тріо Маренич

Український музичний колектив, що виконував пісні в народному стилі українською мовою. У репертуарі гурту були як народні, так і авторські пісні, в тому числі власні твори. Найбільшу популярність група набула в СРСР наприкінці 1970-х — у 1980-х роках. Склад: Валерій Маренич (нар. 01.01.1946), сестри Антоніна Маренич (Сухорукова) (17.03.1950), Світлана Маренич (Сухорукова) (01.03.1956). Антоніна — дружина Валерія.

Валерій родом з Кривого Рогу. Антоніна і Світлана Сухорукови народилися і виросли в місті Куйбишеві (нині — Самара). Антоніна починала співочу кар'єру в московському естрадному оркестрі Юрія Саульського «ВІА-66». 1971 р. удвох із Валерієм вони організували дует, куди згодом залучили і сестру Антоніну, Світлану.

Уперше на телеекрани України «Тріо Маренич» потрапили 1978 р. і дуже швидко стали по-

пулярними спочатку в Україні, а потім і в усьому СРСР. Відтоді в репертуарі групи залишилися тільки українськомовні пісні: «Сиджу я край віконечка», «Посилала мене мати», «Ой, у гаю при Дунаю», «Несе Галя воду», «Ой, під вишнею...», «Тиша навкруги», «Чом ти не прийшов?» та інші. 1979 р. фірма «Мелодія» записала їх першу платівку. Учасникам групи присвоїли звання заслужених артистів України.

Подальший спад популярності групи та зникнення з теле- і радіоефіру пояснюють конфліктом групи з урядовцями Міністерства культури, які заборонили тріо виступати за межами Волинської області. Серед причин цих суперечок називають відмову групи давати концерти на стадіонах, виконувати радянські патріотичні пісні, спроби виконувати пісні січових стрільців. Ма-

реничів практично не було чути аж до 1994 р., коли «Тріо Маренич» дали великий концерт у київському палаці «Україна». Потім тріо випустило кілька дисків своїх старих і нових пісень, а наприкінці 2004 року розпалося.

Валерій Маренич іноді виступає сольо, випустив диски «Пісні волинських авторів» і «Ген, на узліссі хрест мовчить...». Антоніна також виступає сама, залучаючи до своєї концертної діяльності сестру Світлану.

Олександр ПЕРЛЮК

Перлюкізми

Істина - у її недосяжності.

Якби люди могли говорити, вони багато про що розповіли б.

Кинуті пити неважко, важко цю подію не відзначити.

Розумна думка, як правило, приходиться уже після того, як ти все правильно зробив.

Дозволено все, чого хоче жінка.

Іноді горілки буває настільки багато, що вже не вистачає сил допозити купити ще.

І як тільки цьому народові не набридне хотіти їсти?

Якщо чоловік не знає, куди бігти, значить, він уже знайшов своє щастя.

Є життя, а є – сімейне життя.

Найдороще людині обходиться те, що їй задарма не потрібно.

Перш ніж щось сказати добре, подумай, чи достатньо тобі заплатили...

Повір у себе, навіть якщо для цього треба себе обдурити!

Чим ми вже тільки не думали!

Багато хто вважає себе негідним, поки не почує про суму.

Ми ще дізнаємося правду про сьогоднішню правду!

Як же ти докотився до такої високої посади?

Чернігівський культурно-мистецький центр «Інтермеццо»

14000, м. Чернігів, вул. Шевченка, 9,
тел. (063) 236-18-03 <http://intermezzo.org.ua>. e-mail:
kmc.intermezzo@gmail.com
ICQ: 605-110-856

Послуги: в продажі книги, музика, мистецтво, сувеніри, канцтовари, а також туризм, екскурсії, проведення презентацій, пресконференцій, творчі зустрічі, кава, зручності.

Чернігівська міська організація Суспільної служби України

Види послуг: соціальний патронаж, видавнича діяльність, сприяння вихованню дітей, відродженню духовних і національних традицій. Вул. Шевченка, 9. Тел. (063) 236-18-03.

Книгам — друге життя

Розгляну пропозицію взяти під реалізацію/придбати букіністичну літературу: книги з історії, філософії, класики зарубіжну та українську (розстріляне відродження, діаспорних письменників), сучасну українську літературу, фентезі, фантастику. Російську класику та соцреалізм не пропонувати.

Тел. 063 236 18 03 (Олександр),
ел. пошта:
pivnich.info@gmail.com